
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01799902 0

Llibre de Disputació de l'Ase contra Frare Encelm Turmeda

LLIBRE
DE
DISPUTACIÓ DE L'ASE

LLIBRE

DE

DISPUTACIÓ DE L'ASE

CONTRA

FRARE ENCELM TURMEDA

ESSAIG DE RESTAURACIÓ DEL TEXT CATALÀ

PER

LLUIS DEZTANY

BIBLIÒFIL

BARCELONA

1922

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

Han estat estampats d'aquest llibre quatre-cents un exemplars:

1	sobre	paper	del Japó
100	»	»	de fil «Catalunya»
300	»	»	«ploma»

TAULA DE MATÈRIES

A RESPECTUOSA MEMORIA
DE L'ENYORAT PATRICI
EN JOAQUIM MIRET I SANS
HISTORIOGRAF I VIATGER:
ELEGANT NARRADOR DE LA VIDA
I
PRIMER VISITADOR CONSCIENT
DE LA TOMBA
DE
FRA ANSELM TURMEDA

NOTA PROLOGAL

La celebritat multisecular de Fra Anselm Turmeda lluny de minvar creix i s'escampa encara als temps que correm. Sa singular personalitat ha près un relleu més accentuat a la nova llum de les raonades crítiques que els pensadors d'avui han pogut formular fondats en les copioses troballes degudes a la lloable curiositat dels escorcolladors d'arxius, les quals seguidament assenyalades a l'atenció dels estudiosos mitjançant els poderosos instruments de vulgarització constituïts per revistes i publicacions d'historia i d'erudició literaria són assequibles enguany a tothom.

En presentar doncs aquest llibret, modest intent de reintegració a la llengua original d'una obra, sens dubte la més tipicament reveladora de la complexitat de pensament de son autor, ens creiem dispensats de dir un sol mot pertocant les generalitats de sa biografia del domini ja fa temps dels manuals i dic-

cionaris enciclopèdics i menys encara d'afegir judicis entorn ses idees filosòfiques, producció literaria, bibliografia, etc., extrems magistralment exposats dins les publicacions abans mentades en repetides i definitives ocasions per la flor de la gent lletrada de les terres hispaniques. Mercès a llurs sòlids treballs han restat de tot en tot esvanides les boires amb què la fantasia i l'ignorancia havien entenebrit la figura quasi llegendaria de l'heterodoxe mallorquí de qui sabem prou per menut no sols sa vida, sinó fins el lloc mateix on reposen a Tuniç les cendres de sa mortal despulla.

Circumscrivim-nos per tant a la *Disputa de l'Ase* que, si així com deixem apuntat, es entre les produccions degudes al geni de Turmeda la més representativa de sa mentalitat, es també l'única potser de la literatura catalana medieval que'ns lliga amb l'esperit de la pre-renaixença europea que ja's manifestava al XIV^en^ segle. Per l'ideologia francament racionalista de què fa mostra el nostre desinvolt escriptor s'anticipa de més d'una centuria a Rabelais, son més propinc parent per llinatge intel·lectual, a qui se sembla igualment per l'odi a l'Esglesia, o millor dit a les jerarquies dels seus ministres i sobre tot a les ordres monàstiques. Apòstata

com l'autor del *Pantagruel*, s'atragué ben aviat així mateix l'implacable persecució de l'Inquisició, si bé més que per l'escepticisme i la irreligiositat sustentats a la *Disputa*, fou l'objecte de les ires inquisitorials pel desvergonyiment amb què escomet sos antics germans d'hàbit, omplint-los de vilipendi valent-se de facecioses historietes contades per l'ase protagonista i aon els eclesiàstics seculars i regulars són agrament satiritzats al costat dels personatges socials representatius uns i altres dels vicis i mals costums regnants en aquella època. Tan extremadament s'exercí la dita persecució que l'obra catalana desapareix sense restar-ne el menor vestigi fora dels versos de la *profecia* posada en boca de l'ase i que, conservats al Cançoner de Carpentras, podem intercalar integrament originals en la nostra adaptació.

La desaparició del text català es més de notar en esguart de la circumstancia d'haver conseguit, a partir de 1417, travessar triomfalment tot el segle XV fins a ésser posat sota'ls tòrculs de la naixent art de l'estampa que, donat l'èxit ininterromput assolit per l'obreta satírica, degué multiplicar-ne les edicions sens que fossin els seus necessariament nombrosos

exemplars més afortunats que'ls manuscrits amb anterioritat destruits. Solament ha romàs l'indici d'una impressió de 1509 compresa dins el *Registrum* de Ferran Colom i que deuria posseir la Biblioteca Colombina. En l'inventari fet en 1534 dels bens d'En Miquel Cabrit, llibreter barceloní, hi figuren varies notacions d'exemplars d'un *llibre del ase*, però creiem que deuen fer referencia a la faula d'Apuleu en vista de la constancia en el mateix document d'existencies considerables d'impressions de multitut de clàssics grecs i llatins aleshores en plena voga renaixentista.

Malgrat tot això la *Disputa* havia salvat les nostres fronteres nacionals com un segle enrera havia, transfretant la mar, saltat d'Africa a Catalunya, i mereixia a França tal acceptació que era traduida i amb diferents variants publicada quatre vegades, de les quals tres a Llyó: l'any 1544 per Jaume Iaqui, reimpresa sens data (1) més tard pel meteix abans de 1548 que ho és novament per Llorenç Buyson. De Bure preten (2) l'existencia d'una altra

(1) Ornada amb gravadets al boix que reproduim al lloc corresponent del text.

(2) *Catalogue des livres de la bibliothèque de feu M. le duc de La Valliere.* Primera part, Tom segon (Paris, 1783).

edició llyonesa anterior a les tres indicades ostentant la data de 1540 a son frontispici que apareix refet a la premsa per molt que ho sia a la ploma segons Brunet (1). Al segle següent és altre cop impresa en 1606 a Paris (ficticiament Pampelune) d'on girada l'any mateix a l'alemany (2) i encara en els nostres dies (1911) devem a l'hispanista R. Foulché Delbosc la transcripció de la primera edició francesa al tom XXIV de la *Revue Hispanique*, vulgaritzant així la coneixença d'una peça bibliogràfica d'excessiva raritat, car de les edicions apuntades se'n saben no més comptats o únics exemplars de cascuna en poder d'algunes grans biblioteques i en mans de bibliòfils eminents d'entre'ls quals cal citar M. Viollet-Le-Duc (3) qui comentà el primer, bé que brevíssimament, l'edició de 1606.

Seria també possible, atenent figurar el títol de la *Disputa* a l'*Index* de Madrid de

(1) *Manuel du Libraire.* (II, col. 760.)

(2) Editada a Mümpelgardt segons Köhler, *Kleinere Schriften* (II, 636 i III, 70).

(3) *Bibliographie des chansons, fabliaux, contes en vers et en prose, facéties, pièces comiques et burlesques, etc., etc., ayant fait partie de la collection de M...*, Nouvelle édition augmentée d'un avant-propos par M. A. Méray. (Paris, 1859.)

1583 i als posteriors, l'existencia d'una traducció castellana coetànea. En aquesta llengua i a Madrid se'n publicaren alguns fragments del començament de l'edició de 1548 per don Adolfo de Castro dins el tom LXV, *Preliminares*, de la *Biblioteca de Autores Españoles* (1873).

Gracies doncs a haver-se conservat per les versions franceses el text de la *Disputa* podem ara intentar com a simple entreteniment de *dilettante* la repatriació lingüística de la tan famosa obreta de Fra Anselm, tasca per altra banda facilitada per les versions franceses mateixes venturosament molt poc literaries, degudes, primordialment, a un traductor que confessant ignorar el català va seguir servilment l'original girant-lo mot a mot en francès sense haver «opportunité d'aorner et corriger le style et langage». Així sota les planes franceses s'hi transparenta materialment la dicció catalana tant que la temptació de traduir esdevé irresistible per al llegidor del nostre pais llavors que, per poc versat en lletres pugui estar, passa la vista demunt les picants histories interpolades al llibre, les quals, ultra llur localització precisa a Catalunya i Mallorques, se desenrotllen entre personatges portadors de

noms i cognoms familiars de l'onomàstica indígena, presentant un conjunt tan nostrat que el llur context acaba per sugestionar fins al punt de fer gaudir l'il·lusió de sentir a l'orella interiorment i com venint de la llunyania dels records històrics, la vibració dels accents de la veu ancestral del propri Turmeda.

El pla o argument de l'obreta no és gens complicat. L'autor «de bon matí en l'azalt temps d'estiu» i «no volent estar ociós» monta a cavall i surt a passejar cercant la fresca fins que, cansat, descobreix un bell jardí aon descavalca i s'asseu a l'ombra sobre l'herba florida. Recordem que així mateix dóna principi a l'acció de les *Cobles a la divisió del Regne de Mallorques*:

Si'm leví un bon mat
Temps era de primavera
E vay pendre mon camí
....
Fins que eu fuy arribat
En un gran e gentil prat.

Devaylí de mon cavayl
Lexí'l dins lo prat en destre
....

Contemplant «aquell lloc tant magnifich» comparable al Paradís terrenal o al jardí de les

Hespèrides, força semblant d'aquell que descriu a les *Cobles* a propòsit del qual termina dient:

> De ma vida may no viu
> D'arbres tant gentil clausura

tot seguit s'abalteix i s'endorm somniant tan vivament que li apar veure aplegades totes les besties de la Creació «llevats los peixos qui en la mar nadaven». Una gran cridoria i tabustoll desperten a Turmeda, qui's troba en presencia de l'assemblea dels animals presidits pel lleó a qui venen d'elegir per llur rei i a qui aclamen amb crits de goig. Els animals s'adonen d'aquell home per denuncia del conill, qui'l coneix a causa d'haver estat son captiu, i un dels animals concurrents l'acusa de professar l'opinió de la superioritat de l'home sobre tots els animals, els quals no volen passar per tal heretgia de la que a son torn se'n ratifica Fra Anselm amb gran altivesa proposant defendre-la en solemnial controversia. El polemista designat per a contradir-lo és l'ase, però, a major humiliació i vergonya de l'atribulat ex-frare, un *specimen* d'ase tan mesquí que «no hauria valgut deu diners a la fira de Tarragona», i qui entaula encontinent la discussió durant el curs de la qual hi prenen alguna

participació bestioletes tan vils com la mosca, la pussa, el poll, la xinxa, etc. L'ase desfà tots els raonaments de son sabi interlocutor, demostrant-li la superioritat dels animals sobre l'home, adés en la perfecció i major agudesa dels senys corporals, adés en les meravelles de l'instint dels irracionals i fent ensems una pintura de les debilitats, miseries i vicis de l'Humanitat i de la corrupció de l'Esglesia, preferint a tal propòsit, en lloc de raonaments, recontar-li les historietes *exemplars* dels set pecats capitals de què havem fet mèrit abans, les quals afecten les ordres rel·ligioses en mal'hora enumerades per l'ex-frare com creades en evitació d'aquells pecats.

Si Turmeda no hagués demostrat prou en altres produccions son talent i ses qualitats d'artista, serien suficients per acreditar-l'en aquestes historietes anecdòtiques de forta sabor medieval, pàgines impressionants on s'hi mouen com en lluminós escenari, palpitants de vida i parlant un llenguatge sempre apropriat graciós, saturat de sal i de sutils aromes de passat, aquelles belles figures de la nostra raça avui admirades, ertes i mudes, en les pedres dels monuments o en descolorits retaules tapiços contemporanis de l'escriptor.

La *Disputa* fineix bruscament per la consideració, aquesta volta irrebatible per part de l'ase, de què Déu volgué pendre carn mortal fent-se fill d'Adam i no vestint sa divinitat de carn d'animals, argument suprem en vista del qual l'ase se confessa vençut i el lleó, rei dels animals, declara guanyador de la qüestió a Fra Anselm qui, «cavalcant ab gran plaer e consolació» se'n torna a casa seva.

La ficció dels animals parlants que informa la *Disputa*, és d'evident influencia oriental i constituí a l'Edat Mitjana un recurs, aprofitat dins les literatures populars sense excepció de la nostra, que donà lloc a composicions, especialment satíriques, molt notables i conegudes de tothom. Que'l nostre autor en proposar-se la confecció d'una obra d'aquest derrer genre va seguir el corrent literari de moda no ha estat mai un misteri per ningú i així no calien ni la perspicacitat ni la formidable preparació científica d'un arabista eminent com el Sr. Asin Palacios (1) per a confirmar-ho i menys encara per a traure de son important descobriment

(1) *El original árabe de «La disputa del asno contra Fr. Anselmo Turmeda»* por Miguel Asin Palacios, Madrid 1914.

de l'apòleg àrabe sobre'l qual és calcat massa abusivament el tema zoològic de la *Disputa*, les apreciacions severes amb excés pertocant la forma i del tot injustes pertocant l'esperit del *plagio estupendo* com qualifica l'obra de Turmeda.

Evident i tot el plagi d'En Turmeda forçós serà a son exigent detractor de concedir que ja era prou mèrit al XIVen segle la possessió de llengues orientals i de les altres varies coneixences que brillen en el nostre autor i que l'erudició avui a l'abast de tots, segons diem al començament, no deixaria d'observar en les produccions dels més celebrats fabulistes de tots temps (si hi enqueria amb l'assiduitat hostil aplicada a l'obra present les relacions de semblança que lliguen cada una amb altres de pretèrites fins arribar a les remotíssimes compilacions indostàniques) la constant consumació, en major o menor escala, d'atemptats a la proprietat literaria de la que tan zelós guardador se mostra el sabi arabista aragonès quan és qüestió de l'Enciclopedia dels *Germans de la Puresa* de Bassora on és contingut l'apòleg explotat per Anselm Turmeda.

Què restaria de veritablement original extremant un procediment similar d'investigació

en les fonts on begueren Isop i Fedre?— Què de Casti i Lafontaine?—Perdrien per això llurs respectives categories d'autors genials? Apliquem doncs aquest criteri i servem anàloga indulgencia envers el nostre escriptor en gracia del propòsit honrat que'l mogué a copiar l'apòleg moral parodiat en la seva faula, adreçada, per un camí ben diferent, a un objecte que no podria repugnar cap conciencia escrupulosa. En efecte: aquell varó independent i ple de fortitut tirava valerosament a moralitzar les corruptes gents de son segle esperant així laborar per la salut de sa patria i relligió, les quals, desesperançat de l'èxit somniat, havia abandonat conjuntament abans empès per l'escepticisme fill del convenciment de sa propria debilitat. Vet-ací dos sentiments antagonistes, fortitut i debilitat morals paradoxalment coexistents en l'ànima atormentada de l'apòstata mallorquí i que, actuant alternativament, explicarien, al nostre humil parer, les antinomies observades en la desconcertant i poderosa espiritualitat creatriu d'una producció literaria heteròclita i bilingüe a imatge del dualisme anímic imperant en el gran emancipat ovirador de les lluors premonitories de la Renaixença venidora i de la qual, per semblant

d'ell, la Pàtria malastruga no havía tampoc de veure'n les plenituts esplendoroses.

Finalment: havem d'expressar ací el més fervent desitg de saber realitzada algun dia la descoberta d'un original MS. o imprès de la *Disputa*, escaiença que per improbable que pugui estimar-se no és, però, inversemblant i constituiria la major glorificació de l'obra genuina amb la conseqüent relegació a l'oblit de la seva anodina reconstrucció ja sense objecte dés d'aquell venturós jorn. Recobrat pel tresor de les Lletres catalanes el cobejat joiell autèntic no seria soportable la presencia de sa reproducció de similor malgrat i confeccionada amb la més pura intenció per a la que gosem demanar una petita extensió de l'indulgencia més amunt reclamada per altre concepte en favor del nostre autor.

LL. D.

DISPUTA DE L'ASE

CONTRA

FRARE ENCELM TURMEDA

SOBRE LA NATURA E
NOBLESA DELS ANIMALS

ORDENADA PER LO DIT
FRARE ENCELM EN LA
CIUTAT DE TUNIÇ
L'ANY
1417

EN NOM DE DÉU, COMENÇA LO LLIBRE DE DISPUTACIÓ DE L'ASE CONTRA FRARE ENCELM TURMEDA EN LO QUAL LO DIT FRA ENCELM PROVA COM LOS FILLS DEL NOSTRE PARE ADAM SON DE PUS GRAN NOBLESA E DIGNITAT QUE NO SON TOTS LOS ALTRES ANIMALS DEL MON, E PER DIVERSES PROVES E RAHONS,

Parla Frare Encelm

Vehent lo món a tots mals incitat
E que cascun viu en lascivitat,
Me sembla bé narrar-vos l'aventura
Que m'esdevench un jorn jaent sus la verdura;
E coneixerets per la meu disputa
Que l'home và es menys de bestia bruta,
Fins a tant que la Divinitat
Ha près vestiment de nostra infirmitat.
Invocant donchs l'alt Senyor de gloria,
Vull començar a contar-vos l'historia:
Aquests jorns passats no volent star ociós,
Jatsia que adonch lo temps fós enujós,
Llavors que Febo dès lo ventre del Lleó
Fahia cremar d'homens gran monior,
De bon matí, a l'azalt temps d'estiu,
De ma casa a sortir incitat jo'n fuy
Que encare Diana, deessa poncella,
Mostrava al món sa faç clara e bella.

Cavalcant, donchs, los llochs pus freschs cerquí
Tant que assats prop d'un hort me trobí,
Dedins lo qual havia infinit nombre
De flors e tots fruyters a servir d'ombra;
Lla una font d'ayga clara rajava
Que en la plana, corrent, remorejava,
Dessus la qual lo rossinyol gentil
Refilava un cant fort plasent e sotil.
Breu, jo'm pensí, contemplant tals delits,
Que per cert ço fós terrenal paradís,
O, al tot menys, lo jardí sumptuós
De les Hespèrides, tant bell e fruytós.
Mirant lo lloch així noble e excellent,
De bé veure'l n'haguí meravellós talent;
Llavors demunt les flors m'assegui sots l'ombratge
Per mills jutjar aquell divin estatge,
Mas, sguardant aquell lloch tant joliu,
De forta sòn près encontinent jo'm viu
E, tot dormint, semblava'm vivament
Que en visions vehés perfetament
Faher sojorn en aquells llochs verdals
De tot lo món los animals brutals.
Lla triomfaven los orifanys fortissims,
Tigres, lleons e lleoparts potentissims,
Cavalls, asens, muls e dromadaris,
De camells e de panteres congregaris;
Orsos, dragons e cervos, porchs senglars,
Daynes e cabirols a milenars,
Vaques, bous, anyells, ovelles e moltons,
Llops e guineus qui temen los bastons;
Cans, gats, rats, esquirols e d'animals
Deu milia altres qui nomenar no'm cal,
Car de tots llochs era venguda lleu
Cascuna bestia anant ab quatre peus.
Aprés jo viu d'aus així gran nombre
Que la una a l'altra fahia nosa e ombra:
Grifants, milans, àguiles, falcons, voltors
Esmerellons, espervers e abutors,
Ostardes, grues, agrons, cignes, pagons

Perdius, becades, oques, ànechs e capons,
Faysans, todons, gallines e pollastres,
Cuguls, cucales e corbs de malastre,
Grives, coloms, merles e aloses,
Passarells, carderoles gojoses,
Verdums, tórtores, estornells,
Galls, papagalls, oronells,
E era axí nombrosa la volalla
Que de llur familia un sol no hi fahia falla;
Vespes, abelles, cigales e llagostes,
Moscallons, formigues, coichs e mosques,
Verms, aranyes, llimachs e scarabats,
Xinxes, puces, polls, llèmenes e briants:
Tots animals en efecte hi estaven
Llevats los peixos qui en la mar nadaven.

FENEIX LO PARLAMENT
DE FRA ENCELM

Lo prolech,

declarant la causa de l'aplech de tant d'animals

La causa e ocasió de l'aplech de tant d'animals era per ço com llur Rey no havia gayre era mort: lo qual havia stat un noble lleó, fort savi, de gran justicia, e molt valent e ardit de sa persona. E per les dessus dites bontats e virtuts qui eren en ell, los dits animals, tots en general, e cascun d'ells en especial, havien estat tant contents de son regne, e li volien tant de bé, e ensems li servaven aytal amor, que cascun d'ells hach volgut que un de sos fills fos mort en son lloch. E encare havien pus gran desplaer e malinconia de ço que aquell Rey era mort sens hereus de son cors e que no havia leixat ne fill ne filla. E, per la gran e sobirana amistat que ells havien tengut al dit Rey, s'eren tots aplegats per a eslleir com a Rey algun de sos parents, e açò per lo consentiment de tots los dits animals.

FI DEL PROLECH

Aci comença a parlar un dels Consellers del dit Rey, lo qual era un bell e gran cavall

LLADONCHS llevà's un gentil cavall, lo qual havia nom lo cavall Bayart, qui era un dels consellers, lo qual era fort savi, experimentat e ben ensenyat. E parlant fort altament ab bella eloqüencia dix les paraules següents, complanyentse de son Senyor.

Lo plany que fa lo cavall per son Senyor

«OH, crudel mort! Oh, fortuna amargosa! Nostre goig es perdut, puys que nos ha rapit aquell qui era guiador de nosaltres, pobres desconhortats, e qui'ns era com a pare. Jamés mort de frare o sor no'ns serà tant greu com d'aquest nostre bon Rey qui aixi bé governava. Placia

a Déu que jo degués morir huy per mon Senyor e que ell fos viu; mon cor, per causa de la amor que jo li tenia, sembla voler sortir de mon cors. Jo crech que morré de gran malinconia: d'huy més la mort m'aportaria plaer e seria la fi de tots mals, açò es cosa clara. Jo prech Déu (qui tots los bens prepara) que'l vulla rehebre en la alta jerarquia, perdonant-li si ha comès follia. Qui bé li'n voldrà que cante *Amen* ab veu clara.»

Aprés aquestes paraules los dits animals cridant tots a una veu digueren: «*Amen*, Déu lo perdó per sa gracia, misericordia e pietat.»

Lo dit cavall parla als altres animals

LLAVORS lo dit cavall, apellat lo cavall Bayart de les curtes orelles, parlant dix les paraules següents: «Molt excellents e nobles Senyors, axi com sabets mills que no jo, Déus Tot-poderós ha ordonat que tot cors havent ànima, aprés lo terme per Ell ordonat, haja a morir una vegada, e la mort no es altra cosa sinó lo departiment que fa l'ànima del cors anant-se'n al lloch d'on ella es venguda. E lo cors aprés tal departiment se resol e retorna a les coses de les quals ha estat compost. A ço es conforme lo dir del gran filosoph Aristotil qui aferma que totes coses retornen e resolen-se en ço de què elles han estat compostes. E aquesta divina ordinació ha estat acomplida en lo Rey nostre Senyor, al qual Déu perdó, e dó a nosaltres, per sa misericordia, tant de seny e discreció, que, mijançant sa gracia, puscam eslleir un altre Rey nou, lo qual sia nostre pro-

tector e defenedor. E per tant, molt venerables Senyors, que cascun de vosaltres declare e digue de present sa intenció, donant son vot a un dels excellents poderosos Senyors parents e aliats del dit Rey nostre Senyor, e a aquell qui semblarà mills mereixer-ho.» E açò dit se'n retornà asseure.

Aci parlen tots los animals d'un acort

Les paraules del dit Conseller ohides, aprés molts rahonaments e devisaments particulars, tots los animals en un acort donaren llur vot per fer la dita elecció a un dels principals consellers del dit Rey difunt, apellat lo cavall blanch de la sella daurada, lo qual era fort savi e discret, e ben estimat de tots los animals, volents tots d'un acort que aquell que lo dit cavall blanch eslleiria a Rey, aquell fos llur Rey e natural Senyor, e que quisvulla a ço contrastaria hagués encontinent e sens misericordia a ésser escapçat. Aprés donchs que tots, d'un comú acort, hagueren donat llur consentiment, lo dit cavall blanch de la sella daurada, llevant-se en peus, dix les paraules següents.

Aci es tractat de l'elecció del Rey dels animals

«Molt honorables e discrets Senyors: quant que quant mon petit e frèvol enteniment no sia suficient a metre a execució un axi alt e gran

fet com d'eslleir un Rey per nostre protector e defenedor, tota via, puys plau a vostres grans nobleses e savieses que un tal e aixi gran fet sia per mi determenat e finalment acomplit, jo de present, en nom de Déu Tot-poderós, eslleesch, ordone e confirme per nostre Rey e sobiran Senyor lo lleó roig de la llonga coha, fill del cosi germà del difunt Rey nostre Senyor. E aquest jo tinch per nostre Rey e sobiran Senyor e defensor durant sa vida.» Aquestes paraules dites, vet-aci los animals los quals tots a una veu, cridant fort altament, digueren e acordaren que aquesta elecció los plavia, e que ells eren molt contents, car dignament e per rahó ho mereixia.

De la festa que faheren los animals per llur Rey novell

E açò fet, vets-aci los animals, los quals, ab gran plaer e solaç, començaren los uns a dançar e cantar, los altres a saltar, los altres a lluytar, los altres a gitar la pedra o la barra, cascuns segons llur manera e condició. E feyen-se totes aquestes coses denant lo dit Rey novell. A les hores per los alts cants, brogit, tumulte e tabustoll que feyen, jo qui dormia me desperti, e estant despert, estava aixi astorat com si hagués estat fora mi meteix, e ohí les paraules següents.

Lo conill parla

«MOLT alt e poderós Senyor, aquell fill d'Adam qui es assegut sots aquell arbre es de nació Cathalana, e nat en la ciutat de Mallorques e ha nom fra Encelm Turmeda, lo qual es home fort saberut en tota sciencia e assats pus en astrologia, e es oficial de la duana de Tuniç per lo gran e noble Mouley Buferiç, Rey e Senyor entre los fills d'Adam, e gran escuder del dit Rey.»

Lo Rey diu al conill

«CONILL,—dix lo Rey—e com sabs tu així bé son nom e tot son estament?» «Senyor,—dix lo conill—per ço com jo e molts altres de mos parents havem estat llonch temps sos catius.» Lo Rey dix: «Plau-nos fort de saber com tu e tos parents forets catius e forets mesos en son poder.»

Lo conill diu al Rey

«SENYOR, jo so nat en l'illa de Sardenya, e estant a l'entorn del castell de Caller dedins una illa qui es al mig de l'estany del dit castell, appellada l'illa de Bocell, esdevench-se en aquell temps que lo governador del dit castell, nomenat Mossen Acart de Mur, volent anar a la coronació del Rey d'Aragó Don Ferran qui llavors havia haut la senyoria del dit Realme, pujant en una

nau per anar a Cathalunya, per força e contrast de temps arribà al port de Tuniç, e, no volent eixir en terra, tramès un seu servidor per a comprar refrescaments e vitualles. E encontinent que lo dit servidor fon arribat a la duana de Tuniç, fon feta relació al dit fra Encelm com lo dit governador era lla arribat per fortuna e contrast del temps, e, freturejant de vitualla, havia tramès per a comprar ço qui era necessari a ses gents per a refrescar-se. E aixi aprés que fra Encelm hach ohit la relació del servidor del governador, havent près diverses vitualles, dix al servidor: —Pren aquestes vitualles e porta-les al Senyor, saludant-lo de part meva, e digues-li que'l suplich que vullga acceptar aquest petit servey de mi, son humil servidor fra Encelm, e ret-li sos diners, e si haurà mester d'altra cosa que m'ho mane, e que de tot ço que ell voldrà serà servit. —Lladonchs lo dit servidor, pujant en la nau, féu relació a son Senyor de tot ço que per fra Encelm li havia estat dit e reté-li sos diners. De la qual cosa lo governador hach sobiran plaer e goig, e encontinent li escrigué una lletra regraciant-li les mercès e honestats del servey que li havia tramès. E tramès açò sens que hi hagués entre ells neguna coneixença.»

Del present que tramès lo dit governador a fra Encelm

«Aprés que lo dit governador fon retornat del coronament, tramès a fra Encelm en un navili qui venia a Tuniç un present de diverses

gentils coses, entre les quals jo fuy tramès ab vint e quatre parents meus, dedins una bella gavia de fust. E aprés haver rehebut lo present per al frare, ell nos féu metre en un hort séu, dedins lo qual romanguerem presoners cert temps fins a ço que jo ab mos dits parents cavarem tant sota terra que foradarem lo fonament del terrat, e n'isquerem part de lla e en aquesta sort escaparem. Vets-lla, molt alt e poderós Princep e Senyor, com jo scé qui es ell, e com ha nom e son estament.»

Lo Rey demana al conill si fra Encelm es aquell que hom li dix que prehicava contre los animals

Lo Rey, aprés haver ohit lo conill, li dix: «Diguets-me, en conill, e es per ventura aquest fra Encelm qui's fa tant savi e es tant oltracuydant qui diu e prehica e té per opinió que los fills d'Adam són pus nobles e excellents, e de pus gran dignitat que nosaltres, animals, no som? E encare més, tot així com he ohit dir, ell diu e aferma que nosaltres no havem estat creats sinó per a llurs serveys, e que ells són nostres Senyors, e nosaltres llurs vassalls; e diu moltes altres vanitats e badomeries, e prehica contre nosaltres sens donar negunes proves o rahons justes. E los altres fills d'Adam li donen fe e creuen fermament ço que ell diu contre nosaltres ésser veritat.»

Lo conill respon al Rey e diu

«SENYOR, es ell qui diu tot ço que hom vos ha donat entenent, e passades cent vegades lo hi he ohit dir ab mes orelles, jo estant en son poder.»

Lo Rey parla a sos Barons e sos servidors

Açò dit per lo conill, vets-aci lo Rey, lo qual girà's devers sos grans Barons e servidors qui estaven entorn d'ell, e dix: «Què vos sembla d'aquesta bestia de fra Encelm, e de sa trufería e oradura?» Lladonchs tots los dits Barons e servidors del dit Rey d'un acort li respongueren dihent: «Senyor, ço que ell diu e prehica contra nosaltres o es per gran follia e rustiquesa d'enteniment o es per gran oltracuydament e lleugeria que deu haver; totavia, Senyor, aixi com mills sabets, hom de vegades diu mal e si dóna fals testimoni contre qualcun qui no res menys es innocent e no culpable. E per tant nos sembla (si vós, Senyor, en sóts content) que presentment ell sia cridat denant vostra reyal presencia e alta Senyoria, e sia demanat dels dits articles, e si diu e acorda ésser veritat tot ço que d'ell ha estat dit, llavors li'n sia demanada la prova; car, com diuen los llogichs, quan l'home vol provar una cosa no li es suficient de dir: *Çò es axi*, mas nosaltres crehem que deu donar qualque volta la prova, per a provar ésser ver ço que ell

diu de nosaltres. Ha-hi en vostra reyal e noble cort molts sotils e enginyosos animals, los quals disputaràn tant contra ell que li faràn veure les esteles de die, e li faràn creure que bufetes són llanternes. E açò per lo gran e sotil saber qui es en ells.»

Lo Rey tramet un séu porter per querre fra Encelm

APRÉS que lo Rey hach ohida llur resposta romanch molt content, e encontinent tramès per a querre mi meteix un dels principals porters de sa Cort, apellat per son nom: fals Renart de les cames tortes, lo qual, essent arribat vers mi, aprés les salutacions mutuals, dix-me les paraules següents:

«Fra Encelm: per la vostra eloqüença
Huy rehebrets plaer o vilania;
Parlar-vos vull ab tota cortesía,
Perquè donats a mon parlar creherça.
Quan vos veurets en la Reyal presença
De mon Senyor, qui'm tramet a vós enguany,
Siats prest a parlar sens fer engany,
E diguets ver denant son assistença.
Lo senyor Rey vol huy per audiença
Saber de vós, si aquesta gran follia
Es veritat, o pura trufería
Que vós prehicats amb tant bella eloqüença
Dihent que Déus, per suprema potença,
Als fills d'Adam senyoria complida

Donà sobre nosaltres en la present vida.
Si així n'es, vós nos fahets ofensa.
  Venits-vos-en denant l'excellença
De nostre Rey e de sa Senyoría:
Si no, mal vostre grat e rebetllía,
Menar-vos-hi he ab sa reyal llicença.»

Fra Encelm diu al renart

ENCONTINENT havent ohit les paraules del renart, e vehent que si jo no era obedient a son manament lo joch podia anar malament per a mi; och encare que estava tot sol entre tant d'animals, los quals estaven tots corroçats contra mi; jo pensí en mi meteix que mellor consell e pus savi era per a mi d'anar que no de contendre, perquè, responent-li, diguí les paraules següents:

«Valent porter de la cort lleonina
Molt volenters faré lo viatge,
Car per cert serà mon aventatge
De publicar aytal vera doctrina:
  Ço es dir, que la virtut divina
Dóna poder a l'humanal llinatge
De fer als animals bé, o vil ultratge,
Per ço com són sots sa potencia digna.
  Lo méu anar a tots serà rohina,
Lo méu parlar trobaràn fort selvatge,
Abans departir per al méu aventatge
De vostre Rey vull saulconduyt e firma.»

Ma resposta ohida, e vehent que jo volia haver saulconduyt e guiatge, departi's de mi sobtadament, e no trigà pas mija hora que encontinent no fos retornat a mi ab lo saulconduyt, lo qual fon molt suficientment expedit aixi com jo volia e demanava.

Com fra Encelm va denant lo Rey

Havent rehebut lo saulconduyt jo'm so partit ab lo dit porter, e, esser arribat denant la reyal potestat del dit Rey dels animals, fiu-li aquella reverencia aytal com a tot Princep e Senyor se pertany. E, encontinent que los animals me veheren, s'aplegaren tots alentorn del Rey, pensants que ell donàs contre mi qualque crudel sentencia. Mas lo dit Rey, com aquell qui era fort savi, discret e de gran justicia, encontinent que'm vehé, me féu passar avant e me féu seure entre los principals barons de sa cort; e com ell era ben entenimentat e enginyós, pensant que per temença d'ell, o per vergonya de tant d'animals qui lla eren presents, jo no pogués o sabés respondre als articles dels quals jo'n seria enquès, mostrà'm gran amor, e ab bona, gojosa e riallera cara me començà a demanar moltes coses gens no tocant l'afer de què n'era qüestió, aixi com es lo costum de tot noble Rey o Senyor, a fi que tot acostumant-me de parlar ab ell e ab los altres grans barons, jo fos pus ardit a respondre a ço de què seria interrogat. D'aquesta cosa jo n'haguí en mon cor un sobiran plaer e goig, e retí lloança a Déu qui m'havia

guardat e delliurat d'aixi gran brogit e tempesta suscitada a mon arribada, e comencí a rependre coratge, car tota la primera pahor fon passada. E aprés moltes converses aytals com vos he dit, vets-aci lo Rey, lo qual en baixes e corteses paraules me dix:

Lo Rey dels animals diu a fra Encelm

FRA Encelm, pervengut es a nostra reyal noticia una paraula que vos diguerets publicament, e sotstenits, prehicats e afermats que vosaltres, fills d'Adam, sóts pus nobles e de pus gran dignitat que no som entre nosaltres, animals. Och e pus, ço qui pitjor es, dehits e crehets fermament e, ço prehicant, manats que sia crehegut que Déu Tot-poderós no ha creat nosaltres sinó per a vostre servey; e que vosaltres sóts per rahó nostres senyors, e nosaltres vostres vassalls de dret. Nosaltres gens no crehem aytal cosa, e no podem pensar que una tant gran follia o aixi gran vilania sia precehida d'una aixi alta sciencia e prudencia com es la vostra; e crehem que tal anomenada no sia divulgada de vós, sinó per algú qui vos sia enemich o malvolent qui ha volgut obscurehir vostre bo e honorable renom. E per tant pregam-vos mantinent que'ns assegurets pertocant aquest dubte. E aquesta es la principal rahó per la qual vos havem fet venir denant nostra reyal presencia.»

La resposta de fra Encelm

APRÉS que jo haguí ohit les curials paraules del Rey, fiu-li aytal resposta com se segueix: «Molt alt e poderós Princep e Senyor: sapia la vostra reyal altesa que tot ço que vos ha estat dit de mi es veritat; e refiant-me de present de vostra gran justicia, e sabent que sóts Senyor d'aixi gran fermesa que ja més amor ne oy no vos poria faher eixir de la dreta via, och e ver que jamés no procehiriets en fer negun cars sens rahó, jo vull bé que sapiats que jo crech fermament e prehich que nosaltres, fills d'Adam, som pus nobles e de pus gran dignitat que no vosaltres, animals. E no vos en sapia gréu, Senyor, car jo ho entench a provar per vives rahons si plau a la vostra alta Senyoria en açò donar-me audiença, suplicant-vos no voler fer contra mi neguna cosa ab furor o enfelloniment, mas que us placia leixar-los enrere e metre rahó e justicia enant. Car lo gran e savi Cató diu: que ira empatxa l'enteniment en sort que no pot albirar la veritat. E si jo no prove ma opinió ésser vera, fahets a les hores de mi tot en aixi com a la vostra alta Senyoria plaurà.»

Com tots los animals se levaren ab gran brogit contra lo dit frare

ENVIDES haguí jo acabat mon rahonament que tots los animals ab gran tabustoll e brogit, tots a una veu cridant altament, digueren: «Muyra lo traydor fra Encelm!» E no fós un gran lleopart, gran senescal del dit Rey, qui havia nom En Magot de la pell clapada, lo qual, saltant, meté's denant dels animals cridant: «Gens no siats traydors, car lo Rey nostre Senyor l'ha assegurat», verament jo pens que ma vida fós estada esplegada. Encontinent que los dits animals en-

tengueren que jo era assegurat del Rey, callant-se romangueren en pau; noresmenys ells mormorejaven tots temps e rondinaven contra mi. Mas lo Rey; aprés haver ohit mes paraules, tirà's a un depart per a parlamentar ab los seus, ço que fon per l'espay de mija hora, e aprés, girant-se devers mi, dix-me:

«Fra Encelm, nós e nostres consellers e barons havem ohit la vostra imprudent resposta e indiscreta, per la qual, si no fós estat la fermança que per nós vos ha estat feta, vós hauriets merescut de rehebre tal pena, que tot altre hom, o fill d'Adam qui seria dotat d'intelligencia o juhí, tanta no hauria ja més d'audacia o presumpció que contra nosaltres gosàs dir o divulgar aytals ne aixi horribles paraules com vós havets profert en vostra malhaurada e avol resposta; mas així com en nostra reyal cort hom usa pus de misericordia que no fa de rigorosa justicia a l'encontre dels malfactors, per lo consentiment e volentat de nostres consellers, barons e lleyals servidors, nós vos donam e atorgam l'audiencia per vós demanada.»

Com l'ase fon delegat per a disputar contra fra Encelm

«E ab la fi que sapiats clarament que nosaltres, animals, som de pus gran noblesa e dignitat, que vosaltres no sóts, e que, per rahó e ab bon dret nosaltres devem ésser vostres Senyors e vosaltres nostres sotsmesos e servicials, leixant donchs enrere molts nobles e enginyosos animals los

quals en dos o tres mots vos farien callar com un mut, volèm e de present deleguem que l'ase ronyós de la coha tallada vos haja a respondre, quant que ell sia lo pus malastruch e miserable animal qui sia en la nostra cort. E pertant adreçats-vos a ell, proposant-li totes vostres rahons e provant ço que havets dit contra nosaltres ésser veritat.» Per què girant-me, jo viu de costa prop de mi un mesqui e malhaurat ase, tot escorxat, vormós, ronyós e sens coha, lo qual (com jo crech) no hagués valgut deu diners a la fira de Tarragona, e tenguí'm per escarnit, coneixent clarament que ells fahien bef de mi. Tota vegada, pus per temença que no per vergonya, me calgué contentar-me'n e pacientment comportar. E, en açò estant, girant-se devers mi, l'ase ronyós me dix:

L'ase parla a fra Encelm per gran audacia

«Fra Encelm, per molt que no siats digne que vos responga, totavia no podent contredir al molt exprés manament del molt alt e poderós Princep, nostre Senyor lo Rey, cové'm (com a bo e lleyal sotsmès e servidor) complir e observar açò. E per ço, en nom de Déu, jo vull ohir de vós a present les rahons e proves que tenits, la una aprés l'altra, e quan les haurets dites, jo respondre us he segons que Déu me consellarà.»

Aquestes paraules foren-me colps de llança, vehent-me menyspreat d'una aixi mesquina bestia com era aquell entecat e malhaurat ase; mas per venir a ma intenció, sabent segons l'Es-

criptura que aquell qui pateix no es vençut, leixant tot desplaer e malinconia aprop mon caperó, jo enantí les paraules que sentirets aci aprés.

Aci comença la disputa de fra Encelm contra l'ase

«SENYOR ase, la primera prova e rahó que nosaltres, fills d'Adam, allegam per a provar que som de pus gran noblesa e dignitat que no vosaltres, animals, és presa de l'excellent forma e bella figura que havem. Car nosaltres som ben fets e composts de nostres membres,

e tots ben ordonats per belles proporcions corresponent les unes ab les altres, car los homens grans han les cames llongues, e los braços llonchs e aixi meteix tots los altres membres segons la llonguea del cors; e los homens petits han les cames curtes, los braços curts, e aixi són tots proporcionats segons la statura de llurs cossos. E vosaltres, animals, sóts fets al contrari: car en vosaltres no ha neguna proporció de membres, e jo us ho vull declarar distinctament.»

De la proporció dels animals

«L'orifany, aixi com podets veure clarament, ha lo cors fort gran, los uylls petits. Lo camell: gran cors, llonch coll, llongues cames, petites aurelles e la coha curta. Los bous e taures: gran pel, llongues cohes e no han gens de dents a les barres part davant. Los moltons: gran pel, llonga coha e sens barba. Los conills, quant que sien petits animals, han les aurelles pus grans que no ha lo camell, e aixi trobarets molts e quaix infinits animals tots variables sens la justa proporció en los llurs membres, e per aquesta rahó apar clarament que nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran noblesa que no vosaltres, animals.»

La resposta de l'ase

«Fra Encelm, vós fahets gran pecat menyspreant los animals dels quals havets parlat, e no sóts tant innocent que no sapiats que qui

menyspresa alguna obra, o en diu mal, lo menyspreu o mal redunda sus lo senyor e autor de l'obra. Vos dehits donchs mal del Creador qui los animals ha creat, ço qui prové del feble enteniment qui es en vós, e no entenets gens la materia de la qual n'es qüestió. Sapiats que nostre Senyor Déu ha creat tots los animals que havets nomenat, fort saviament e bé. E de ço testimonieja Moysen en lo *Genesi*, capitol primer, aon diu que Déu vehé tot ço que ell havia fet, e vetsaci que era molt bo. En açò donchs no hi havia res a redir. Jo vull, encara més, que sapiats que Déus ha fet a l'orifany grans e llongues aurelles per ab aquelles aostar les mosques de sos uylls e de sa boca, la qual ell té tostemps oberta per causa de les grans dents que li ixen de fora, les quals Déu li ha donades per a la defensió de son cors. E a ço que vós dehits que segons la proporció de son cors ell deuria haver grans uylls, jo vull que sapiats que si sos ulls vos semblen petits, la virtut qui es en ells per veure e coneixer es tant perfeta e sotil que pot veure de cent lleugues lluny si s'estarà en qualque alta muntanya. Vos sembla donchs que una aixi gran vista no sia proporcionada ab son gran cors? Certes och, e no hi ha que redir; och encare jo vull que sapiats que tots los animals del món qui han grans ulls e grossos, ixents de fora lo cap, han feble e avol vista e aquells qui'ls han petits han bona e sotil vista.»

De la proporció del camell

«Lo camell per ço com ha llongues cames e cal que visca de les herbes de la terra, lo Déu Tot-poderós ha-li creat lo coll llonch a fi que'l pusca abaixar fins a terra e que ell pusca gratar ab les dents les extremitats de son cors. Aixi meteix e per semblant manera, Déus Tot-poderós ha creat tots los membres dels animals dels quals havets parlat per llurs necessitats en tots llurs afers; mas ab la fi que jo ho faça curt no'n vull declarar pus avant, car aixi no ho entendriets pas. Perquè vostra falsa rahó no es abastant a provar vostra opinió errada ésser vera. Per tant jo us dich que si havets altra rahó que la metats denant, e haurets resposta suficient.»

Fra Encelm diu a l'ase

«Senyor ase, hi ha una altra rahó per la qual nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que no sóts vosaltres. Car lo Déu Tot-poderós nos ha donat e atorgat los cinch senys corporals, los quals són oure, veure, oldre, gustar e tocar. E encare que'ls haja donats a vosaltres, noresmenys no són tant acomplits ne perfets com en nosaltres, car, ab açò, ell nos ha donat bona memoria, per la qual considerem les coses a sdevenir e nos membra de les absents e passades. Mas vosaltres no us recordats d'altra cosa sinó del present, e per aquesta rahó apar molt cla-

rament que nosaltres som de pus gran dignitat e noblesa que no vosaltres.»

L'ase respon e diu

«FRA Encelm, ohint l'anomenada de vostra sciencia e saviesa qui vola per tota aquesta contrada, abans que jo us conegués o vos hagués ohit parlar, sapiats que jo us havia en gran reputació de saviesa, mas a present, trobant lo contrari, jo us tinch per una grossera persona e de gran peguesa. Eh! Hom de Déu! Sóts per ventura fora de seny e d'enteniment? Un infant de cinch anys no hauria a dir aytals paraules, mas haver vergonya de pensar-les tant solament. Tota vegada, puys que havets aixi perdut la memoria, mantinent tot responent-vos, jo us declararé (si'm sabets entendre) com lo Déus Totpoderós ha donat a nosaltres, animals, tots los cinch senys corporals pus sencers e perfets que no a vosaltres e mellor memoria o recordança. Obrits donchs sus are vostres aurelles e ascoltats mes paraules.»

Del primer seny corporal de l'animal

«LO primer seny corporal es l'oure. Hajats esguart, si bo vos sembla, fra Encelm, com moltes e espesses vegades alguns dels fills de Adam cavalcant sus qualque animal, sia cavall o mul, són ujats de cavalcar, specialment d'estiu per la gran calor, e avallant per a refrescar-se

e reposar s'asseuen sots l'ombra de qualque arbre, tenint los dits cavalls o muls per la regna, e, venint per lo camí qualque hom de peu, lo dit cavall o mul l'ou venir ohint son caminar, e, coneixent que son home no l'ou, ell volent-ho fer saber, tira lo frè e areça les aurelles, esguardant del costat per lo qual l'hom vé, e per tals actes lo cavalcador despertat se lleva en peus e sguarda a l'endret on ell ha vist esguardar lo cavall o mul, e veu l'hom qui es encare a pus d'un tret de ballesta lluny del lloch on ell es; e algunes vegades sent lo dit cavall o mul venir qualque llop o ca, e fa los dits actes aytant e axi llongament com ell coneix que'l cavaller lo pot ben veure o ohir. Vejats donchs, fra Encelm, quin ha mellor o pus sotil ohida: lo cavall o mul qui d'un gran tret de ballesta ou venir l'hom a peu, o lo cavalcador qui, aprés que l'hom a peu es denant ell e'l saluda, no ou ses passes ni aquelles del ca qui passarà denant ell. E cent milia altres proves vos donaria d'açò, mas a fi de no perllongar massa mon parlar jo vull fer resposta a vostres proves e rahons.»

Del segon seny corporal de l'animal qui es lo veure

«Lo segon seny corporal dels animals es lo veure. Quin home es huy al món, fra Encelm, de tant perfeta e clara vista qui pusca veure coses petites d'una lleuga lluny? E l'aguila e lo voltor veuen e sguarden de pus de cinquanta lleugues alt en l'ayre lo conill o la perdiu o qualque altre

animal viu o mort en la terra. E quant es de la perfeta vista dels animals, ella mostra's clarament, fra Encelm, en les grans tenebres on hi fa fosch, e on los fills d'Adam no poden res veure sense llum, los nobles lleons e altres animals, generalment fins los gats, cans, e rats, veuen e contemplen mills e pus clarament que no fan los fills d'Adam en ple jorn.»

L'ase parla de la perfeta vista de la somera del profeta Balaam

«Vós veurets més encare, fra Encelm, si llegits lo cap. XXII del *Llibre dels Nombres* tractant de la somera del profeta Balaam, quan lo rey Balac lo tramès per malehir lo poble d'Israel. E nostre Senyor Déus tramès son Angel ab l'espasa en mà ab la fi que no'l leixàs passar pus oltra; l'Angel se mès al mig del camí, e la somera, vehent l'Angel dret ab l'espasa, hach pahor e s'aturà. E lo profeta gens no vehent l'Angel batia dels esperons la dita somera per a fer-la passar oltra. Mas ella no podent soferir l'injuria que lo dit profeta li feya transpassant-li los costats ab los esperons, dix:—Mossenyer, e per què m'estalones aixi? Has tu jamés vist que jo t'haja fet cosa semblant? Tu'm bats per ço com jo no passe oltra, e no pusch passar per l'empatxament de la via.—Lla diu lo text, fra Encelm, que nostre Senyor Déu obrí los uylls al dit profeta, e sguardant, vehé l'Angel, e encontinent li dix:—Perdonme, car jo no sabia que tu fosses aci.—E l'Angel li dix:—No hagués estat que la somera se fos

aturada jo t'haguera occehit.—E aprés manà-li de part Déu que no hagués a malehir lo poble d'Israel; e ho féu aixi. Diguets-me donchs, fra Encelm, qui ha mellor vista: o los animals qui no veuen pas solament les coses corporals, mas encare veuen e sguarden clarament les spirituals, aixi com fan los Angels, o vosaltres, fills d'Adam, qui no vehets sinó les coses corporals? E cent milia altres proves vos poria donar, mas jo me'n deport per acurçar nostra disputa, e de pahor de donar enuig al molt alt e molt poderós princep nostre molt car Senyor lo Rey.»

Del terç seny corporal de l'animal

«Lo terç seny corporal de l'animal es l'oldre. Quin home es huy al món, fra Encelm, qui pusca oldre e flayrar neguna odor bona o avol de la distancia d'un git de pedra? E los gats e los rats olen e flayren lo formatge o altra vianda de la llonguea d'un tret de ballesta. E encare lo mestre de les proprietats qui es fill d'Adam com vós, dóna testimoni d'açò dihent que lo voltor sent les coses mortes de cent lleugues lluny.»

De la natura de l'escarabat

«Los escarabats son veats a viure de la femta dels cavalls, muls e asens, e si volets sguardar quan algun dels dits animals ha femetat per lo camí, no hi haurà al món un sol escarabat, e

tantost en veurets venir infinits de totes parts, tant es sotil llur sentiment que de deu o dotze lleugues senten e flayren llurs viandes.»

De la natura dels llebrers e cans corredors

«Vet-aci encare una cosa pus meravellosa: que los cans, tots en general, e los llebrers qui son pus dignes, en especial, per manera de parlar, seguiràn les petjades olent los rastres del conill, llebre o perdiu, seguint tostemps la via aon seràn passats los dits animals. A açò, fra Encelm, no es suficient negun fill d'Adam, mas al contrari, si los dits cans, qui són de nostres animals, no'ls mostraven la caça, jamés ells meteixos no la porien trobar. E leix totes altres coses, de pahor de perllongar nostra disputa.»

Del quart seny corporal de l'animal

«Lo quart seny corporal de l'animal es lo gustar, del qual si bé hi esguardats, fra Encelm, veurets los cavalls, muls, bous, moltons e altres animals que quan pasturen e se trobaràn entre moltes herbes de diverses gusts e sabors, que ells prenen les herbes de bona e dolça sabor e les mengen, e les altres d'avol e amargosa sabor les leixen. E d'aquest quart seny e del cinquè donarvos n'he de present cent milia proves com lo Déu Tot-poderós los ha donats a nosaltres, animals, pus sencers e perfets que no a vosaltres.

Mas de pahor de donar enuig al molt alt princep nostre Senyor Rey, e a sos venerables barons los quals no demanen ni no's plauen sinó en breus proposits, havents ampla coneixença de les dites coses, jo'm callaré.»

«Mas, quant es de ço que dehits que lo Déu Tot-poderós vos ha donat ab los dits senys corporals bona memoria, e mellor membrança retentiva que no a nosaltres, talment que us recordats de les coses passades, ço que no'ns ha donat, e que no'ns membre sinó de ço que vehem en presencia, jo vos responch que vostre dir es fals.»

L'ase declara a fra Encelm la bona memoria dels animals

«CAR aixi com vós meteix sabets e per experiença vehets tots jorns, los muls, asens e bous havent estat menats una vegada o dues dès la vinya o l'hort a la casa, encontinent aprés hi saben retornar tots sols sens que algú los haja a menar o guiar. E esdevindrà que vosaltres anirets una vegada o dues per un camí, e retornant-hi un'altra vegada vos foraviarets e fallirets al dit camí.»

De la natura de les oronelles

«FRA Encelm, vós vehets que'ls polls de les oronelles volen aprés que són grans, e que quan l'estiu passa e l'hivern s'acosta, per ço com són

fort delicats e temen lo fret van-se'n ab llurs pares e mares exhivernar a les partides de les Indies als quals llochs, quan l'hivern es aci, lla es l'estiu. E fan açò per star en tot temps caldament, e aprés la primavera qui es atemprada entre calt e fret, retornen aci en nostres terres, e si les veurets venir tot dret cantant en gran joya e solaç a les cases o llochs aon són llurs nius que elles havien leixat l'any passat, e basteixen altres nius de bell nou per llur repòs e per en aquells fer llurs polls; e aprés, aixi com jo us diguí, l'estiu passat, elles se'n retornen totes a les partides de les Indies tot dret, sens foraviar-se ne fallir ja més llur camí, anant d'aci en lla e retornant de lla en çà; mas en tot temps membre'ls del lloch de llur habitació.»

De la natura dels aucells e altres animals

«SEMBLANT cosa fan les tortores, les cigonyes e molts altres aucells. Que si jo't volia dir com se governen en llur departir e retorn, semblantment en quina manera e ab quina diligencia fan llurs guerres, anant e allotjant-se ensems, och e ver ordonant lo tot fort propriament, jo seria massa llonch. Que aixi sia: les grues llavors que lo temps ve de llur departiment fan fer la crida a dues o tres qui van quinze o vint jorns cridant a altes veus per mig l'ayre que totes s'hagen a aplegar per anar exhivernar en llur terra calda. Mas jo me'n callaré en aquesta hora.»

De la bona memoria o membrança dels homens

«No es pas aixi de vosaltres, fra Encelm; si la hu de vosaltres qui serà de Mallorques se'n va a Barcelona e es convidat per algun seu amich en sa casa, ell retornant a Mallorques, si un'altra vegada torna a Barcelona, ben sovint oblidarà lo carrer on es la casa de son amich qui l'havia convidat l'altre any, e si ell no demanava als habitadors de Barcelona aon es la casa d'En Tal jamés no la trobaria.»

Are diu l'ase

«Quin vos sembla, fra Encelm, qui haja mellor memoria: o nosaltres, animals, o entre vosaltres homens? Perquè si havets altra rahó diguets-la'm. Car aquesta no es suficient per a provar que Déu vos don mellor memoria o membrança que no a nosaltres; mas es tot al contrari com vos he dit e declarat. No us altets donchs gens de poder celar o cobrir lo sol ab un garbell, car no ho sabriets fer.»

Fra Encelm diu a mossenyer l'ase

«Senyor ase, puys que mes rahons sobredites no us plauen, mantinent jo us provaré per vives rahons que entre nosaltres, fills d'Adam,

som de pus gran dignitat que no vosaltres, animals, e que es cosa digna que nosaltres siam vostres senyors, e vosaltres nostres vassalls e sotsmesos. E açò per nostre bell saber e gran discreció, ab subtilitat d'enteniment e moltes sciencies, bon consell e prudencia que nosaltres havem, observem e guardem en nostres governs, fets, mercaderies, e molts drets que havem, per los quals seguim les vies justes e bones, e leixem e avorrim les falses e avols. E qui segueix la bona via e fa bones obres es guardonat e recompensat. Mas qui segueix la via contraria, es punit segons sa malvestat. E vosaltres no havets res d'açò, ans com a besties sens rahó fahets tots vostres fets e obres bestialment e sens que hi haja neguna rahó en vostres accions.»

L'ase respon

«Eh, frare! Eh, frare! Pensar abans que no parlar, ço es saviesa; e vós fahets lo contrari qui parlats abans que no pensats, ço que es una gran e altivola follia mesclada ab una impudencia molt infame. Mas jo us dich que no ja solament en nostres grans e notables animals, mas aixi meteix en los pus pochs trobarets semblant, och encare pus gran saber, discreció, sotilitat d'esperit e bon consell, ab prudencia mellor que no es la vostra. Havem entre nosaltres molts drets e usatges per los quals qui fa ço que no deu es punit, e qui fa bé es recompensat, com jo us ho declararé (si vostra rudesa e groller en-

teniment ho pot compendre) segons mon esperit e enteniment; hajats, donchs esguart a mon dir.»

La natura e lo govern que tenen les abelles o mosques de mel

«Lo primer dels petits e sotils animals es l'abella, que si n'havets sguart, fra Encelm, veurets com elles se governen en llurs habitacions sots la conduyta e obediença de llur Rey, lo qual habita al mig de ses gents. E aprés, a la primavera e en estiu, de jorn e de nit, quan la lluna llu, elles surten totes generalment, e van aplegar la cera sus a les fulles e a les herbes molt sotilment ab los peus, e aprés apleguen la mel dedins les fulles, flors de les herbes, arbres, e de les altres plantes. De la cera elles fan llurs cases e habitacions en diverses maneres: les unes rodones, les altres cayrades, les altres en triangle, les altres fetes a cinch o sis cayres, per a romandre-hi e habitar; altres com a botigues e llochs per metre llurs viandes e provisions per l'hivern, e altres com a cambres per nodrir llurs fills e dormir en hivern; e les aparellen com botigues o magatzems. E aprés que les han omplert de mel per la provisió de l'hivern, elles les tanquen d'una bona e gentil clausura de cera, a fi que neguna d'entre elles no hi toch fins al temps de la necessitat. E llavors totes en general sens proprietat mengen en comú. Mas, aprés que l'hivern es passat, a la primavera, elles retornen a llur mester aixi com d'abans. E llurs ordinacions son aixi fetes que aquelles qui no venen ben d'hora dormen de

fora; qui fa mal es punit: los tallen algunes vegades un peu, o una mà, o lo cap, segons que requir e mereix lo crim, metent les peces en la via per aon elles passen per donar eximpli a les altres per a bé fer e leixar lo mal.»

De les mosques vespes

«Les mosques vespes fan per semblant, exceptat que elles no apleguen gens de mel, e llurs reys aixi meteix, de les quals si jo us deya les enginyoses fahenes qui fan en llurs estades per a nodrir llurs fills, e com elles se guarden propriament de fret e de calt, n'hi hauria un massa llonch discurs, talment que jo no'n diré res més. No estimats vós mantinent, fra Encelm, que les abelles e vespes hajen lo seny de l'industria e providencia particular? Och certes; elles n'han molt e no ho podets negar, o allegar neguna rahó en contrari.»

Del natural de les formigues

«L'altra petita e sotil bestioleta es la sabia e prudent formiga, la traça e industria de la qual ha estat notada e considerada per Salamó, l'un dels fills d'Adam e lo pus savi qui sia jamés estat entre los homens. E pren sobre açò ocasió de reptar-vos e aesmar, metent-vos al devant aquesta bestiola o molt petit animal, llavors que, al sisè capitol de sos *Proverbis*, diu:—Vages, pererós, vers la formiga, veges ses vies e sies sabi;

la qual aparella en estiu sa vianda, e agavella durant les messes sa menjuça.—Fra Encelm, considerats a part, vós, de quina prudencia e traça aquests petits animals són dotats. Les formigues basteixen llurs casetes sota terra en forma diversa e meravellosa; algunes són llongues, d'altres amples e espayoses. Elles se serveixen d'algunes per habitar-hi; d'altres per a retraure-hi, estojar e guardar los viures que elles agavellen com en graners, ço són forment, ordi, llenties, faves, pèsols e altres semblants llevors; de les quals elles prenen llur nodriment. Si donchs s'esdevé que, per ocasió de l'humiditat superflua del lloch, o per les plujes continues, los viures d'aquelles bestioles son mullats, quan fa bon temps e serè elles los porten defora e los exposen al sol calt, puys los remeten aprés en llur lloch.»

«Per aytant aixi que elles dubten que per rahó de la calor e l'humiditat (qui són dues principals causes de la generació) los viures que elles han agavellat porien germinar e corrompre's o gastar del tot, elles fendeixen los grans de forment en dues peces o partides. E tolen l'escorça de l'ordi, faves e llenties, coneixent elles meteixes per llur sabiesa e discreció que lo gra de forment separat en dues partides, e l'ordi, faves e llenties de les quals l'escorça es tolta no poden jamés germinar. Och encara, aquests petits animals en l'estiu se lleven de bon matí e surten de llur habitació, van a cercar viures, e ço que cascun d'aquells troba per menjar, jatsia que haja fam, si no'n voldria per res del món menjar, mas l'aporta fehelment a la casa a fi que sia repartit en comú, sens que negun s'atribuesca neguna proprietat.»

«Encara més, si alguna de les dites formigues troba gran quantitat de viures, ella se'n torna fort sabiament envers ses companyones, portant un gra de ço que ella ha trobat per a mostrar-los-ho, e llavors totes ensems, o la pus gran partida d'elles, se'n van ab l'altra, entro a ço que ella'ls haja mostrat lo lloch, e porten los viures en llur casa e habitació.»

«Atressi, si alguna d'elles troba gran quantitat de viures, com una bresca de mel, o altra semblant cosa, vehent que ella no pot sola abastar a portar aixi gros feix, ella tot encontinent se'n torna a la casa, e n'adverteix les altres. E lladonch totes ensems, o aquelles qui's troben en la casa, van ab ella fins al lloch en lo qual los dits viures se troben. D'on si elles ho poden portar o rodolar totes ensems, elles lo se'n porten tot sencer; si no, parteixen lo tot en moltes e diverses peces, de les quals tot seguit aprés cascuna en porta sa part a la casa.»

«E quan elles son arribades, les altres llur demanen lo lloch de la vianda o vitualla que la dita formiga ha trobat, e dihent-los les senyes del camí, ixen tantost e se'n van l'una aprés l'altra ab aquelles qui les conduhen. La primera cosa que fan llavors que s'encontren es que elles s'aturen e's besen (aixi com fan vostres dones catalanes quan encontren qualcun de llur coneixença en lo carrer venint de les perdonances) e los demanen lo camí seguint les senyes tro a ço que venen al lloch on es la vitualla, d'on elles porten llur part a la casa com llurs altres companyones, governant-se tostemps segons los manaments de llur rey.»

«Aquella qui fa mal es punida segons que lo crim es gran o petit, tallant-li adés la mà, adés lo peu, o la testa, e los cossos d'aquelles, les quals per justa sentencia han estat trameses a mort, són gitats al camí al pus propinch de llurs habitacions per a donar eximpli a les altres de no fer cas semblant. Mas los cossos d'aquelles qui moren per malaltia són meses en terra e lla sebollits en lloch de sepultura.»

«Och e pus, si per ventura s'esdevé que alguna d'elles sia nafrada per qualque fill d'Adam, o altre animal, e que li sia tallat algun membre aixi com peus, cuixes o mans, per la qual cosa ella no pusca retornar a la casa, encontinent, per lo manament de llur rey, elles se'n van totes al lloch aon aquella es aturada e la se'n porten a la casa; lla es ella ben curosament pensada tro a ço que sia del tot guarida o morta. Per què, fra Encelm, no vos sembla que en nosaltres haja aytant de sabiesa, e aytant de seny com en vós? Certes och e més. E no hi ha negú, si voldrà usar de rahó, qui pusca a ço contredir.»

De la natura de les llagostes

«Jo us vull parlar, fra Encelm, de la sabiesa de la llagosta, com aprés que l'estiu es passat elles trenquen la terra grassa, e hi fan un clot en lo qual meten llurs ous, e, havent-los mès sota terra, se'n van e volen en altra part, lla on són la major partida devorades dels aucells e les altres per causa del gran fret e gelada moren. Mas aprés, quan la primavera es venguda e que'l

temps es calt e humit (qui son dues causes generatives), encontinent los ditsous grellen e d'aquells naixen llagostes aixi petites que sembla que sien formigues de color negra. Aquelles comencen a menjar e rosegar les herbes, les ales creixen-los e volant van-se'n aprés llurs afers. Puys aquelles meten llurs ous sota terra, com ja vos he dit, e fan tot aixi com llurs precehidores, sabent que si leixaven los dessus dits ous sus en la terra serien guastats per lo temps de gelada e per lo fret, talment que gens no grellarien, ço que seria causa que llur nació seria en breu temps finida e exterminada del món. En aprés elles se governen e's conduhen totes sots un rey, e nulla de llur companya no gosa volar tro a ço que lo dit rey vola. Aytambé hi ha entre elles diverses ordinacions e costumes, a les quals, si qualcuna contravindrà, n'es greument punida. Aquelles massa serien llongues a recontar; perquè cercats altres rahons o proves per sotstenir vostra falsa opinió e haurets sobtana resposta, mas no parlets fins a ço que hajats pensat ço que devets dir e no porets fallir.»

Fra Encelm diu a l'ase

«Senyor ase, ja no'm cal llonch temps pensar sus ço que vull dir. Mas vós sabets assats, e ço es cosa palesa a tots, que les gents constituides en dignitat e noblesa mengen les delicades e sumptuoses viandes, e aquelles de menys dignitat o noblesa mengen les viandes grolleres e de menor sabor. Are donchs, nosaltres, fills d'Adam, menjam moltes precioses e delicades

viandes, aixi com pa de bona e blanca flor de farina, grues, coloms, flaysans, perdius, becades, aucells de riu, agrons, cigonyes, anedes, aloses, capons, polles d'Indi e comunes, todons, palomes, tortores, e tota altra volatería; encara més cervos, cerves, cabirols, daynes, porchs senglars, llebres, conills, e tota altra selvatgina; cabrits, anyells, vedells, moltons, bous e diverses altres carns tant rostides com bullides, o en pa, en moltes e diverses especiés e salses, aixi com es ara salsa blanca, salsa negra, salsa bisa, camellina, pebrada, vinagrea, agraç, salsa verda, mostalla, naps, alls, cebes, cols, porros, espinachs, lletugues, toronges e moltes altres salses, segons que a cascuna sort de carn se pertany. Aixi meteix dels peixos: estorions, salmons, truytes, llampreses, palayes, molls, raps, barbs, escorpes, oblades, tonyines, mabres, lluçons, carpes, persegues, tenques, çabogues, cranchs, anguiles e moltes altres viandes e maneres de peixos grossos e menuts. Quant es de nostre delitós e saborós beuratge, jo us declare que havem molts delicats e saborosos vins, en aixi com Malvasia, Romania, beuna, moscat, vins grechs e de Corcega, vernaça, rosset, brocàs e infinits altres vins blanchs e vermells fort sotils, forcegals, pruhents, aspres, plens de llecor, dolços e sechs, dels quals bevem a nostre plaer en tots temps de l'any, segons que la disposició e qualitat del temps ho requer e permet. E vosaltres, animals, no havets semblants viandes ne beuratges; no es ço assats suficientment provat que entre nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran dignitat e noblesa que no vosaltres, animals? E a tot açò null hom qui

ha usatge de rahó no pot ni deu dir al contrari.»

L'ase respon a fra Encelm

«Fra Encelm, vós me fahets quaix riure jatsia que no n'haja talent. Bon hom de Déu, aon es vostre seny e la subtilitat que soliets haver? Sembla que ja siats pus feixuch e pus taujà que no es un pagès. Vós cuydats llohar los fills d'Adam e'ls vituperats o'ls blasmats, com sia aixi que no podets haver les viandes que havets dites sinó comprant-les a gran preu de diner. E no podets haver lo diner sinó ab gran treball, dolor, tribulació e temença mesclada ab pena, mercadejant, batallant, navegant, cavalcant. Moltes e diverses vegades vos esdevé que volent agavellar lo diner vos morits e sóts negats, penjats, escorxats, escapçats, cremats, encalçats e empresonats, perdent membres, aurelles, mans e peus, e aprés que havets guanyat qualsque diners, sóts en pus gran temor que no erets abans pensant com los guardarets, en quina sort los farets multiplicar, havent tostemps pahor e temença que no us sien tolts per la Senyoria. Vos leixats de pendre molts plahers e delitances per la temor qui es en vosaltres, dihent:—Si jo fas aytal cosa la justicia se porà adreçar a mi e fer-me perdre mon bé.—Aixi havets a soferir diverses vergonyes, injuries e despits, dels quals no us gosats venjar per temença de la justicia e pahor de no perdre los diners. E aprés, en l'altre món, havets a retre compte com los havets guanyat, ne en

què'ls havets esmerçat e despesat. E si n'havets mal usat, anirets al foch infernal del qual jamés no porets eixir. E aprés que havets agavellat lo diner no podets encare haver pa de blanca flor de farina sinó ab gran mal, gran treball e suhor de vostra cara, car havets a llaurar, sembrar, segar, collir, batre e destriar la palla del gra, garbellar, moldre, pastar e coure al forn; e tot açò amb gran angoixa e treball. E aixi meteix a coure les altres viandes, asclant llenya, encenent foch, plorant per causa del fum qui entra pels uylls, picant, atriçant, passant, deixetant, prement e scalfant les salses e especies per vós nomenades.»

L'ase diu a fra Encelm les viandes que'ls son propries

«FRA Encelm, nosaltres menjam delicadament les viandes, com lo bon forment, l'ordi, civada, sègol, mill, faves, pèsols, llenties, arroç e semblants sements. E quant es dels fruyts, nosaltres menjam rahims, figues, préssechs, mores, aubercochs, prunes, pomes, peres, cireres, magranes, llimones, melons e moltes altres bones fruytes de diverses sorts, e no menjam jamés sinó de les pus madures e de les mellors. E esdevé que quan vosaltres volets collir d'aquells fruyts per al vostre menjar, no trobats sinó los pus àvols e vells. E menjarem tot açò gojosament en despit de vosaltres sens que'n paguem malla ne diner. Vosaltres pagats e nosaltres menjam; vosaltres plantats los horts e nosaltres menjam

los fruyts; vosaltres cavats los pous e nosaltres bevem l'ayga. Encare més, menjam moltes bones hortalices com cols, naps, lletugues, espinachs, e moltes altres sorts de les quals jo'm calle de pahor d'ésser massa llonch, e açò sens fastich ne treball de llaurar, sembrar, collir, moldre, pastar, cuynar ne encendre foch, e menjam cascun jorn tant com nos es mester, e lo romanent leixam a vosaltres qui'ns ho guardats fins al sendemà, e cal-vos que'n paguets la guarda als vinyaters, hortolans e altres guardians. Quant es de les altres viandes de carn e peix, e de les salses de què havets parlat, en despit de vosaltres, nosaltres, animals, en menjam moltes e diverses vegades abans vosaltres: aixi com fan cans, gats, rats, mosques, formigues, e açò per llur glotonia, car negun dels altres animals no'n voldria haver menjat. Jo us dich més encare, que per les diverses sorts de viandes les quals aprés grans penes menjats, vos sobrevenen moltes sorts de malalties, com febres quotidianes, terçanes e quartanes, mal de ventrell e de costat, mal de ronyons, ronyes, pohagres, hidropesia, gotes, còlichs, e soferits aytant de sorts de malalties com havets de viandes. E encare més, volent haver guarició de les dites malalties, vos cové de soferir moltes penes e turments: de faher entretall en vostres carns, cauteritzar ab lo ferre calt lo lloch del mal, beure aixarops, prendre porgacions de ruda e avol sabor, les quals vos fan tornar flachs, soferir sagnies, dietes, e vos cal abstenir dels desigs de la carn, e molts altres treballs, los quals serien llonchs de contar, dels quals nosaltres som exempts e assegurats. Donchs, fra Encelm,

quina es la vida dels senyors? La nostra, no es pas sens treball o perill e reposada? Certes, ço es la nostra, e la vostra es tot al contrari. Perquè si havets altra rahó ultra la dessus dita, bé us servirà.»

Fra Encelm diu a l'ase

«REVERENT ase, l'altra rahó per la qual apar clarament e palesa que nosaltres som de pus gran dignitat que no vosaltres es presa dels grans plaers e copioses voluptats que havem en nostres alts, grans e amples palaus e cases, belles dances de diverses sorts de dames, per riure, cantar, sonar d'orguens, llahuts, harpes, guitarres, violes, violes d'arch, psaltiris, rabaquets, cornamuses, xeremies, corns, trompes, clarons, aldufs, flahutes, flaviols, caramelles, gralles, e moltes altres sorts e maneres d'esturments a les nopces, festins, banquets e aplechs; vestint belles vestedures, aornant-nos de moltes belles cadenes, imagens, empreses d'or e d'argent, ab molts bells joyells, ço es assaber: pedres precioses de moltes e diverses colors, qui semblen bé ésser coses dignes de senyors e no de vassalls. Jo us he donchs clarament provat ma opinió ésser vera, e que es rahonable que siam vostres senyors, e vosaltres siats nostres sotsmesos.»

Com l'ase prova a fra Encelm lo contrari de son dir

«SEMBLA'M, fra Encelm, que sóts un poch dolç de sal e vos leixats menar per vostra volentat desordenada: ço que proceeix de petit e debil enteniment. Mas jo no ho prench per tant en la mala part, e vos excuse, car sóts are e adés vell, e havets perdut la memoria. Bon hom de Déu, no sabets que'ls plaers dels quals segueixen-se'n plors e dolors no deuen esser apellats plaers? Com vos podets donchs gloriejar de ço qui no es als mas fum qui tantost passa? Car vosaltres havets en lloch e canvi de la festa de noces, lo convit qui's fa quan sóts morts per a soterrarvos; lla en lloch de riure hi ha plors; en lloch de goig, desplaer; en lloch de cançons, grans crits o complantes contra la mort; en lloch de les grans cases e somptuosos palaus havets estretes e petites fosses; en lloch de les cambres, presons; en lloch de les empreses, cadenes e cordes al coll; och e ver en lloch de bé esdevé-us mal e damnatge. Per què cercats altra rahó per provar vostra falsa opinió, car jo crech que poch n'haurets a trobar d'aci avant.»

Fra Encelm diu a l'ase

«NOSTRE mestre l'ase, l'altra rahó per la qua nosaltres devem ésser vostres senyors e vosaltres nostres vassalls es que Déus nos ha

donat Lley, e a vosaltres no; la qual Lley nos mana que façam bé, e que evitem lo mal. En aprés nosaltres fahem oracions e dejunis, donem delmes e primicies, fahem almoynes; e nos són venguts profetes e missatgers de Déu qui no són pas venguts a vosaltres. Perquè aquestes coses reten testimoniatge que som en dignitat de senyors e majors e vosaltres, animals, no havets res de tot açò.»

La resposta de l'ase

«Fra Encelm: en multitut de paraules hi ha molta vanitat, talment que qui molt parla, sovint erra. E de fet pren-vos-en aixi. E tota via volets que vostres rahons sien confessades e rehebudes; eixament aon cuydats fer honor als fills d'Adam vós los carregats de vilania, vergonya e deshonra, per ço com gens no entenets ço que enantats e dehits. E tot aixi com vos estimats e us gloriejats de ço que Déus ha-us donada Lley e gens no l'ha donada a nosaltres, en açò vos fahets gran deshonra e vituperi, e a nosaltres gran honor, com sia en aixi que, si l'home fos romàs en l'estament que Déu l'havía creat, no hauria estat mester que Déu li hagués donada Lley, car Déus lo creà just, pur, innocent, e sens pecat; mas ell, transgredint lo manament de Déu, pecà: perquè ell fon encontinent punit e foragitat de paradís terrenal. Sos fills aytambé per enveja se mataren lo un a l'altre. En aprés feren lladronicis, rapinyes, falsos testimonis, adulteris, flastomies, fals juraments,

e molts altres mals, vicis, abominacions e àvols pecats en tal manera que foren sodomites e homeyers: per tals coses ha estat necessari que la Lley vos fos estat donada puys que tals coses eren en vosaltres. Quant es de nosaltres, no n'havem neguna fretura, car tot aixi com Déu nos creà lo primer jorn, aixi som romasos fins a huy, llohant-lo e benehint sens cometre negún mal pecat. Perquè sguardats si açò es honor o vituperi, e si ab rahó vos devets llohar del fet que dehits. Quant és de les oracions per les quals pregats Déu que us perdó los pecats, ofenses e mals que fahets, nosaltres no n'havem nulla fretura, car no fahem mal ne pecat.»

Aci l'ase declara a fra Encelm lo dejuni que los fills d'Adam fan

«Lo dejuni que dejunats, Déu vos l'ha ordonat, per lo pecat de glotonia, fahent-ho justament e aixi com se pertany; mas vosaltres no fahets com Déu vos ho mana, ans lo jorn de dejuni cometets molt pus de pecat per glotonia que no los altres jorns, car vos cal pus de viandes e d'exquisitats, e per dejunar un jorn n'esmerçats tres a omplir-vos e menjar a tot vostre sadollament. Car lo jorn d'abans lo dejuni vos dehits:—Menjam e bevem bé, car demà dejunar nos calrà. —Lo jorn del dejuni, dehits:—Menjam e bevem bé huy, car dejunam.—Lo sendemà del dejuni dehits: —Menjam e bevem bé huy, car ahir dejunàrem.—Tal dejuni,fra Encelm, no és bo ne just, ne aixi fet com Déu ho mana. E aixi aquell gran profeta

Isaies en la persona de Dèu dehia:—E es aquest lo dejuni (diu Déu) que jo he eslehit?—E veges que ell vol dir:—Certes no. Mas, vols tu saber lo dejuni que he eslehit? Parteix ton pa ab aquells qui han fam e fes entrar en ta casa aquells qui han necessitat e són malalts, donant-los de ço que Déus t'haurà donat. Veuràs ton prohisme tot nuu, e seràs tu per tot cobert? Car ço és ta carn, perquè tu no menyspREaràs gens ton prohisme. Havent fet aixi, tu invocaràs Déu e t'exaudirà, tu cridaràs a ell e te dirà:—Veus-me aci.—Mas vosaltres, fra Encelm, no fahets res de tot açò a vostre prohisme, ans pus tost en dehits mal, e en parlats malament per gran trayció, car part denant riets e fahets semblant de voler-li bé: mas encontinent, part derrera, dehits mal d'ell, e'l detractats. E nosaltres, fra Encelm, no fahem res d'açò, ne no som llagoters, dihent bé e llohant nostres semblants en llur presencia, ne no som traydors dihent mal derrera d'ells.»

L'ase declara a fra Encelm los furts que los fills d'Adam fan

«Los delmes, primicies e almoynes que fahets, ço són furts, e de ço que vos desrobats lo un a l'altre, tolent ço del llur de vostres semblants a abscost, alguna volta a palès e per força e fahent mal per fals pes, falses e deslleyals mesures, aplegats mal acquirint tot ço que podets; e vosaltres, malhaurats, qui aplegats e agavellats per aquells qui no us en sabràn grat, ço és assaber per al marit de vostra muller quan serets morts,

o per al marit de vostra filla, o la muller de vostre fill, los quals se donaràn bon temps ab los béns que'ls leixarets, e vosaltres retre compte n'haurets a Déu: mas, quant és de nosaltres, som nets d'aquests pecats e malvestats, ço qui es un grahó de senyoria.»

L'ase parla a fra Encelm dels profetes tramesos als fills d'Adam

«Los profetes que dehits qui no són venguts a nosaltres, mas solament a vosaltres, ço és a vostre ahontament e vergonya. Car los profetes gens no son tramesos sinó per fer fer ço qui es bo, e evitar ço qui es dolent, tot aixi com diu l'Escriptura. E nosaltres no n'havem que fer: car, com jo us he dit, no fahem sinó tot bé, sens agreujar altri.».

Fra Encelm diu a l'ase

«Quin bé es, senyor ase, que vosaltres fahets sens mal? Ço es cosa vera que les llagostes fan gran mal e damnatge als blats e fruyts, e aixi meteix molts altres aucells, aixi com cucales e corbs. Encare més: los rats fan damnatge a totes coses qui's menjen, e a les robes e vestedures; los cans e los gats roben les viandes; e lo llop e molts altres animals viuen de furts e rapinyes aixi com les guineus qui roben les gallines. Perquè vostre dir es fals.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm: me sembla que vós sóts un poch dolç de sal e lleuger de pès, ço es a dir que hi ha ben poch de saviesa en vós. Com sia aixi que los furts e mals que fan los fills d'Adam no'ls es gens licit de faher-los, e los damnatges que dehits que fan nostres animals dessus dits gens no són pecat envers Déu, ans los es permès e llegut de ço fer; car Déus los ha donat e ordonat vida en tals coses, e lo meteix diu Jesus Christ en l'Evangeli, parlant als homens:—Esguardats als ocells del cel, los quals no sembren ne llauren, e vostre pare celestial los apeixa e sadolla.—No devets, però, entendre, fra Encelm, que Déu los done a menjar ab la mà, mas ell vol dir que'ls ha ordonada vida e manera de viure, ço es assaber de les coses davant dites. Açò es una dignitat de grans senyors menjar e beure e gens no treballar com fahem nosaltres. Per què, bon home, jaquits aquesta fantasia, e tenits-vos per vençut, puys que no podets donar neguna rahó qui sia justa e vera.»

Fra Encelm parla a l'ase de les vestedures dels fills d'Adam

«SENYOR ase, un'altra rahó per què devem ésser vostres senyors, es per causa de les belles vestedures de seda que portem, així com de porpra, vellut, cetí, damàs, cotó, lli e llana, ben

folrats d'arminis, marts, lludries, fusines, cervers e moltes altres materies, de les quals volent parlar de present, seria cosa fort llonga. Are, donchs, puys que tals vestedures no són sinó per als senyors, e vosaltres sóts privats de semblant cosa, rahó e justicia volen que nosaltres siam senyors de vosaltres, e que siats nostres vassalls e sotsmesos.»

L'ase respon a fra Encelm

«Fra Encelm, qui no sguarda denant sí, cau enrere. Aixi vos en pren: car vós parlats e no pensats a ço que dehits, en sguart que vostres paraules són totes contre vós, e cuydant-vos llohar, vos vituperats, car dehits clarament que sóts lladres e vos tenits per tals; tant sóts altat per vostra volentat desordonada, car, com sabets les pus nobles vestedures que portats o vestits són de seda e de llana. E sabets assats que'ls cuchs e animals qui fan la seda per llur gran industria e saviesa fan llurs cases de seda per en aquelles romandre, dormir e reposar, per estar caldament en l'hivern, per a guardar-se del vent e de la pluja, e per faher llurs ous dedins; e vosaltres los en tolets per força, robant-les per a fer-ne vostres vestedures. Posat, donchs, que la seda surt de llur cors, ells deurien pus tost ésser apellats senyors, e se'n deurien mills gloriejar e pus justament que on vosaltres qui la'ls tolets e rapits per gran lladronici.»

L'ase declara a fra Encelm la natura dels animals

«Axí es aytambé de la llana. Déu l'ha donada als animals per a guardâ'ls del fret, del vent e de la pluja. E vosaltres la'ls tolets per força e en fahets vostres vestedures; vosaltres vos vanats donchs falsament d'açò; ço que pus tost deuriem fer entre nosaltres, retrahent a vosaltres, fills d'Adam, que vos donem per a vestir-vos; per mijà de les quals vestedures sóts guardats del vent, del fret e de la pluja. Axi n'es de les folraradures que dehits haver: car ço són pells de nostres animals les quals prenets e desrobats.»

L'ase declara a fra Encelm les penes que han los homens per a ells vestir

«Mas Déus Tot-poderós, lo qual no leixa negun mal impunit, vos puneix de vostre malifet e furt en aquest món d'abans que'n l'altre, donant-vos molts treballs e torments: la dita seda e llana havent a rentar, nedejar, blanquehir, cardar, filar, devanar, torçre, ordir, teixir, tenyir e tallar, e milia altres treballs los quals serien llonchs a recontar, e dels quals haurets vergonya e ahontament contant-los. No sóts donchs gens ahontat de parlar-ne solament, llohant-vos de ço de què nosaltres per rahó deuriem haver la llohança? Perquè pensats altra rahó, e haurets tal resposta que jo us faré callar.»

Fra Encelm diu a l'ase

«MOSSENYER l'ase, encare més devem nosaltres ésser vostres senyors per aytant com havem reys, princeps, duchs, marquesos, comtes, barons, senyors, prelats, doctors, filosophs, presidents, consellers, advocats, procuradors, secretaris, notaris, rimadors, cantayres e llauradors. E aytals coses totes se pertanyen a senyors e no a vassalls tals com vosaltres, animals, sóts.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm, un benifet no costa res: vós descobrits tostemps vostres mals volent-vos falsament llohar. Car nosaltres, animals, havem reys, senyors, oficials, cantayres e bells parlers, com vosaltres havets. E que'n sia aixi, esguardats les abelles com són totes sots l'obediença de llur rey, aixi com aci dessus vos he dit, e trobarets que Déu les ha creades ab un agulló per la defensa de llur cors, e ha creat llur rey sens agulló, per donar entenent que'ls reys e senyors deuen ésser misericordiosos e benignes, sens agulló de crudeltat e malvestat.»

L'ase diu a fra Encelm

«LO Rey nostre Senyor, que primer devem nomenar, es rey de tots nostres animals per sa gran valença, noblesa e magnanimitat de

coratge. Ell es llarch e liberal sens avaricia, e açò es clar e notori a tothom, e quan pren alguna vianda menja'n fort poch, e lo romanent menjen sos servidors e cortisans, los quals segueixen sa noble cort. Quant es de sa valença no es mester de parlar-ne, car ell tot sol escometrà milia de vosaltres, fills d'Adam, e vostre rey ensems, lo qual per temença no girarà ja solament sa cara. E quan vosaltres meteixos voleu llohar qualque fill d'Adam, dihets comunament:—Es valent com un lleó.»

L'ase parla a fra Encelm dels ocells e altres animals

«Los aucells han aytambé per llur rey l'aliga; les formigues e les llagostes han llur rey com jo us he dit aci dessus: d'escrivans e notaris no'ns en cal gens, altrament n'hauríem aixi bé com vosaltres. Car tals gents no serveixen sinó per escriure los processos, plets, e qüestions qui tots jorns són entre vosaltres per los furts e rapinyes que exercehits e fahets los uns als altres, negant la veritat e sotstenint la monçonega; e nosaltres no fahem res de tot açò. Nosaltres havem aytambé molt bons arquitectes qui basteixen fort propriament: com les oronelles, vespes, e molts altres animals, los quals edifiquen llurs nius, cases e habitacions. De doctors, filosophs, rimayres e bells parlers n'havem assats; mas per ço com vosaltres no n'entenets llurs llenguatges en fahets escarn, tot aixi com fa lo christià del moro, e lo moro del christià, e de

son parlar, e açò s'esdevé per ço com la un gens no entén l'altre. De la mateixa fayçó, altretant com vosaltres gens no entenets lo parlar o llenguatge dels animals, pensats que no hi haja neguna sciencia en ells. E us vull assegurar que totes les cançons que canten los aucells, aixi com papagalls, rossinyols, passarells, cardeneres, aloses e verdums, són totes fetes en ritme, e ben retoricament dictades, talment que si les entenguessets vos semblarien molt més sotils e mills ordonades que no són les vostres; nosaltres havem aixi meteix bons cantayres e musichs com los aucells sobre dits, dels quals vosaltres meteixos dehits quan volets llohar algun cantayre dels fills d'Adam:—Canta aixi dolçament que sembla un rossinyol.»

L'ase declara lo bon govern del Rey dels animals

«Jo us vull ben dir e declarar, fra Encelm, que nostres reys són mellors e pus propris per ben governar llurs sotsmesos que no los vostres, e son pus misericordiosos ad aquells qui són sots llur dominació que no los vostres; car vostres reys no aymen llurs sotsmesos sinó per lo profit que trauen d'ells, així com són delmes, trehuts, talls, imposicions, gabelles e vitualles, e molts altres profits e utilitats que reheben d'ells. E per ço com per ells se defenen de llurs enemichs. E açò es un senyal de cupiditat e miseria, car la rahó vol que'l Rey, o Senyor, sia clement, pietós e misericordiós, just, fahent justicia en tot temps, qui es

retre a cascun ço qui es séu, no desfreçant la justicia per avaricia, per favor, ne temor, guardant e acomplint tostemps ço que Déus vol e mana, qui es lo ver Rey dels Reys, e Senyor dels Senyors, aixi com són los reys dels animals segons que aci aprés vos declararé. Lo molt alt princep e rey dels animals es lo lleó, e sapiats que als ajusts, bregues, guerres e batalles ell es tostemps lo primer e's met sovent en perill de mort per ses gents, e açò per la pietat que ha d'elles; leixa'ls aixi bé ço que ells han, sens que vulla res haver près d'ells, ne per llur propri grat ne per força. Aytambé vull-vos dir dels reys de les formigues e de les llagostes com són pietosos e misericordiosos en tots llurs fets e govern, sens que prenguen jamés null dret sus llurs gents. E aixi bé com los reys de les grues, per la gran pietat e compassió que ells han de llurs sotsmesos, ells meteixos fan l'aguayt de nit dementre que llurs gents dormen. E per semblant fan tots los altres reys dels animals, per ço com ells han pietat de llurs vassalls, e no usurpen ja més negun dret ni trehut, e no demanen jamés res a negú. Quant es dels servidors e oficials de vostres reys difunts, lladonchs que vostres reys novells entren en nova senyoria, ells fan deservey an aquells qui servien llurs pares, e'ls recompensen mal de llurs bons serveys fahent altres nous servidors, e ben sovint (a fi que la senyoria sia tota d'ells) maten llurs germans, oncles e parents, o'ls meten en presó, o bandejen perpetualment. E tement perdre la senyoria temporal, leixen anar e perdre la espirital. Mas entre nosaltres, animals, no fahem res de tot aço quan s'esdevé que un altre

entra en novella senyoria. Per què cercats altra rahó per provar vostra falsa opinió ésser vera, e haurets resposta.»

Fra Encelm diu a l'ase

«Senyor ase, l'altra rahó que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que no vosaltres, e per rahó devem ésser vostres senyors e vosaltres nostres vassalls, es per ço com nosaltres som fets tots a una semblança qui es semblant a l'unitat de Déu, lo qual es un tant solament, e vosaltres sóts fets a infinides semblances e figures. Aixi Déu ha compost en nosaltres tres coses dignes de gran admiració.»

La primera meravella qui es en la semblança dels fills d'Adam

«Lo primer punt es, que de cent milia homens o fembres gens no'n trobarets cinch o sis qui s'assemblen de cara; quant que tot ço qui es a la cara de la un es a la cara de l'altre, car ells han tots front, celles, palpebres, uyls, nas, llavis, barbes, e ab tot açò no s'assemblen los uns als altres.»

De la segona meravella qui es lo parlar

«Lo segon es que ells han tots llengua ab la qual parlen e canten. Emperò no veurets ja més que lo parlar e lo cant de lo un s'assemble

al parlar e cant de l'altre: mas si algun d'ells ha un amich, coneixent, privat o familiar, lo qual sia en lloch aon ell no'l pusca veure e l'ou parlar o cantar, coneixerà qui ho farà, e'l nomenarà per son nom, sens que en açò ell defallga jamés.»

De la terça meravella qui es l'escriptura

«Lo terç es que les lletres de les quals ells escriuen, son xxiij en nombre, e cascuna lletra ha sa figura o semblança: e si hi ha cent milia escrivans e que tots escriuen una meteixa cançó, jatsia que escriuen tots d'una tinta, e ab una meteixa ploma, encare ab tot açò jamés l'escriptura no s'assembla, ans cascuna escriptura serà coneguda de la mà d'aquell qui l'haurà escrita. E açò es una gran gracia que Déus nos ha feta. Car si tots los homens o les fembres s'assemblaven, molts mals e inconvenients se'n seguirien: car lo pare poria haver sos plers ab sa filla pensant que fos sa muller, o haver son fet ab la muller de son fill pensant que fos un'altra fembra. E aixi meteix farien mal les fembres rehebent en llurs cases altres que no llurs marits, e açò per què la semblança seria tota una. Lo un entraria en la casa de l'altre, e li emblaria tot ço que ell trobaria, e per aquest mijà tot lo món seria destrohit e desfet. Aixi meteix hom no sabria quin es lo Papa, o quin es lo Rey: car cascun, vestint-se de vestedures reyals o papals, se poria dir un Rey o un Papa, ço que'l poble no poria contradir o contrastar: e açò per la semblança qui seria tota una. Encara més: lo

juheu no seria conegut del chrestià, ni lo sarrahí del juheu, e porien faher-ho ab les cristianes, e infinits altres mals se'n seguirien si tots los homens s'assemblaven al parlar. Car de nit hom poria trucar a la porta de qualcun qui seria absent, dihent:—Obrits, madona—; e llavors la dona, per la semblança de la veu de son marti, li obriria, e infinits altres mals e errors se'n seguirien que si jo'ls volia tots declarar ço seria cosa massa llonga. Aixi meteix de l'escriptura: si totes les letres s'assemblaven, un simple home poria escriure, en lloch e persona d'un rey, qualque lletra adreçada a un governador o catllar lo qual tindria qualque castell per aquell Rey manant-li, sots pena d'encorrer sa ira e indignació, que encontinent aquesta lletra reyal vista ell metés entre les mans d'aquell qui port la lletra lo castell que ell té en guarda, e que ell vengués presentar-se encontinent denant la reyal presencia. Och encara, escrivint en la persona del Papa, que la present vista, En Tal fós mès en possessió d'un tal bisbat o dignitat. Oltra e pus, se poria escriure, en la persona d'algun mercader, a qualque seu factor estant en Alexandria, o on se vulla que seria:—Que, la present vista e sens tota triga, tu dons e pagues tant de ducats a En Tal, los quals són per la valor que jo he ací rebuda d'ell.—De les quals coses esdevendria un gran mal, e per destrohir lo món en un any. Mas vosaltres, animals, no havets res de tot açò, ni d'aquestes meravelles, ans vos assemblats tots: ço es assaber, tots los lleons s'assemblen; tots los bous són semblants lo un ab l'altre; tots los moltons han qualque semblança entre ells; e per açò, entre

vosaltres, lo fill fa sos fets ab sa mare, lo frare ab sa sor pensant que sia sa femella, per ço com tots s'assemblen en la cara e en tots los altres membres. E per ço com vos assemblats en la veu o crit, quan lo fill de la vaca crida, encontinent la mare s'atança d'ell pensant que sia son mascle, e lo fill fa son fet ab ella pensant que sia sa femella; e tot açò esdevé per aytant com ells s'assemblen de crit e de veu. Tal es la fayçó dels cavalls e eugues, lleons e lleones. E en aquesta sort los animals pochs, aixi com cans, gats, rats, se conduhen. Apar donchs assats clarament que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que no vosaltres.»

L'ase respon a fra Encelm e diu

«FRA Encelm, sembla'm clarament que sóts fora de seny e que havets oblidat o mès enrere tota bona consideració: car per vostre oltracuydament vostres paraules són follies e fantasies, sens que entengats ço de què es qüestió. Car si vosaltres no sóts tots d'una semblança, mas tots de diverses e quasi infinides volentats e llengues, aytambé sóts dividits en una cosa, en la qual si fossets savis, o que hi hagués en vosaltres qualque discreció, deuriets ésser tots d'un acort, ço es assaber en la lley de Déu e en la fè de Jesus Christ son Fill en la qual devets ésser salvats. Mas ha-n'hi entre vosaltres de malvats, de juheus, de chrestians, de turchs, de sarrahins, de tartres e selvatges, e altres infinits, los quals no han ne entenen neguna lley, e noresmenys

cascun d'ells diu e creu que té e segueix la veritat, e que tots los altres troben e segueixen la mençonega e falsetat; e d'açò jura e fa sagrament, e creu fermament que és aixi. Altres d'entre vosaltres leixen lo Déu Tot-poderós e adoren lo sol; los altres la lluna; altres les imatges e idoles d'or, d'argent e de pedres, les quals no han negun poder e no poden ajudar nullament ni ells meteixos ni los altres.»

Dels animals, los quals són tots fets en diverses semblances, e com són tots d'un pensament e volentat d'adorar un sol Déu qui'ls ha creat

«Nosaltres ab nostres diverses semblances, tots en un acort e d'un pensament, crehem e adorem un sol Déu, lo qual nos ha fets. E ell ohint nostra bona e pura intenció nos dóna a beure e a menjar sens pena o treball de llaurar, sembrar e cavar pous; e vosaltres ab tal e aixi bella semblança que dehits haver per ço com no fahets ço que ell vol e comana, no us dóna a menjar ne a beure sinó ab gran treball e suhor de vostra cara. Donchs, fra Encelm, que vos sembla de pus gran noblesa e dignitat, de menjar e beure en leticia e repòs, o menjar e beure en treball e tristor? E quant es de ço que dihets de nostres veus, ab ocasió de les quals dihets que havem afer ab nostres mares e ab nostres sors, vós no sabets què us dihets. Car gens no fahem semblants coses per falta de coneixença, mas les

fahem per ço que'ns es llegut e Déu no'ns ho ha vedat, e vull-vos-ho declarar, fra Encelm, axi com podets veure per clara e manifesta experiença. Tots los jorns esdevé que en una nit cent o dos cents animals, vedells o cabrits, naixen e lo sendemà llurs mares van a la pastura, e llurs fills romanen a la casa; e sus a l'hora de vespres, al retorn de la pastura, jatsia que totes s'assemblen en llurs cares e llurs veus, tota vegada cascun dels infants va-se'n tot dret a sa mare, sens que sia mester que algú la'ls mostre, e gens no falliràn, ço es assaber que negun d'entre ells no s'adreçarà a altra sinó a sa mare. Podets donchs assats clarament veure que haver a fer-ho ab nostres mares e sors, no es pas per falta de coneixença que hajam; mas Déu la'ns ha donada mellor e pus perfeta que a vosaltres: car vosaltres, quant que no us assemblats en res, ans cascun ha sa semblança e veu tota diferent de l'altre, ço qui es cosa pus facil a coneixer, totavia quan naixets estats cinch o sis mesos que tots jorns vehets vostres pares e mares, mas noresmenys no'ls coneixets e no sabriets faher discreció o diferencia d'ells ab altres persones estranyes, mas apellats tots los homens que vehets, papa, e totes les fembres, mama, pensant que tots los homens són vostres pares, e totes les fembres vostres mares. Donchs, bon hom de Déu, quan voldrets parlar pensats-vos-hi bé primerament e gens no fallirets. E si havets altres rahons per provar vostra falsa opinió, metets-les enant, e haurets resposta.»

Fra Encelm diu a l'ase

«REVERENDISSIM ase, la rahó per a provar que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que vosaltres, animals, e que per justa rahó devem ésser vostres senyors, es que vos venem e compram, vos donem a menjar e a beure e vos guardam de calt e de fret, dels lleons e dels llops, e vos fahem medecines quan sóts malalts, fahent tot açò per pietat e compassió que havem de vosaltres. E null hom comunament no exerceeix aytals obres de pietat sinó los senyors envers llurs sotsmesos e esclaus.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm, vostra rahó es de petita valor: car si per comprar-nos e vendre devem ésser vostres sotsmesos e esclaus e vosaltres nostres senyors, per semblant rahó e meteix dret los chrestians e los moros seràn sotsmesos los uns dels altres; mas açò no es sinó per força e usurpació, e aon la força regna lo dret e rahó no han negun lloch. E quant es de ço que dihets que'ns donats a menjar e beure, e'ns guardats de fret, de calt e de tots mals, vosaltres no ho fahets sinó pel profit de vosaltres meteixos: car nostre bé es vostre profit, e nostre mal es vostre dampnatge, e no ho fahets pas per pietat e compassió que hajats de nosaltres, mas ho fahets de temor que havets que no'ns muyram, car per nostra mort perdets los di-

ners ab los quals nos havets comprat. E no beuriets gens de llet, ne menjariets gens de fromatge, de mantega, ni de mató; no hauriets gens de llanes per fer draps, ne d'anyines per faher folradures; ans morriets de fret, aniriets a peu, e si portariets les càrregues a coll com bastaixos sens nostra ajuda. E de ço que dihets que havets pietat de nosaltres, vosaltres prenets los anyells, vedells e cabrits, e'ls tancats separant-los de llurs mares, e'ls leixats morir de set a fi de beure llur llet, la qual Déus ha ordonat per llur peixement, e en fahets fromatge, jatsia que hajats fort bona ayga, e moltes e diverses sorts de vins que podets beure. Havets jamés vist, fra Encelm, esdevenir que alguns d'entre nosaltres, animals, beguen llet aprés que són deslletats e que no mamen més? Mas vostra glotonia e golafreria es aixi gran que hom no la pot dir ne suficientment contar: vosaltres sóts vells e menjats llet. Och e pus, ço qui es encare pijor, prenets los vedells, cabrits e anyells, e'ls matats e aprés los escorxats, e'ls pecejats, sofregits llurs freixures, e fahets bullir llur carn dedins l'olla, e la rostits en la presencia de llurs pares e mares, als quals fahets aixi per semblant rostint-los en la presencia de llurs fills, e ells callen e en gran pasciencia sofiren totes aquestes penes e crudeltats. On es donchs la pietat e la misericordia que vós dihets haver dels animals? Pus parlats e pus errats, e fahets gran vergonya a vós meteix. Car les gents vos estimen sabi e entès, mas, ohint vostres paraules, vos estimaràn foll e ignorant. Per què si havets altra rahó, diguets-la'm, e haurets resposta suficient, e potser tal que us farà callar e tornar mut.»

Fra Encelm diu a l'ase

«Senyor ase, un'altra rahó e prova que entre nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran dignitat e noblesa que no vosaltres, animals, es que nosaltres som molt enginyosos a bastir cases, torres e palaus per habitar, fahent-los de moltes maneres e fayçons: rodons, quayrats e de totes altres formes e talls. E açò procehix de la gran sotilitat e prudencia de nostre enteniment, mas vosaltres sóts privats de tal cosa. E qui sab faher açò es digne d'ésser senyor. E al contrari: qui no fa o no sab faher tals e semblants coses, la justicia e rahó volen que sia jusmès e vassall.»

L'ase respon a fra Encelm

«Fra Encelm: aytant pus vós parlats, altretant demostrats vostra error, així com me sembla, e cuydant haver assats de saber, en sóts de tot en tot llunyat. Car si hi havia en vós rahó, o discreció alguna, veuriets palesament que tota la llohança que us donats de la mestria vos fahets gran follia de dir-ho, e me sembla, en veritat, que sóts d'un fort rohí e feble enteniment, e açò es clar a tot cascun, per la pega llohança que us donats d'edificar, car fahent comparació de totes vostres obres ab les nostres, sembla que ço sia scarn.»

Com l'ase prova al frare tot lo contrari per vives rahons

«FRA Encelm, no vehets donchs les abelles com en bona ordinació e sots un rey se governen, aixi com assats evidentment vos he dit e declarat aci dessus, e com elles fan e edifiquen llurs cases per compàs, les unes a sis cayres, les altres a vuit; adés a triangles, adés quayrades e aixi pus o menys segons que'ls es mester, e les edifiquen d'una sola materia, com es de cera? E los homens ja més no fan ni no poden faher llurs habitacions d'una sola materia: mas los cal sauló, calç, terra, ayga, pedres, fust, ferre e algeps. E encare aprés totes aquestes materies, han mester de martells, picots, regles, serres, destrals, esquayres, llimes, cordetes, e altres mesures e ginys, sens los quals no les porien bastir ne edificar. E les abelles nchan per res a fer de tot açò, tant es gran llur enginy e sotilitat, e no hi ha hom al món qui aixi gentilment e aixi compassades e mesurades pusca faher les cases com elles les fan d'una sola materia. Les aranyes fan aytambé llurs habitacions e palaus tot d'una sola materia: ço es assaber, de bell fil, e tixen-les pus delicades de seda en diverses fayçons e a claraboya, llongues, quayrades, en triangles, rodones que sembla que sien crespells, ab moltes cordes e fils sens que hajen mester de fus, ne filosa, ne devanadora, ne torteres, ne cardes, ne sartre, ne tixador. E los fills d'Adam no poden, ne saben faher una alna de drap o de tela sens los dits enginys. Donchs,

fra Encelm, quins son pus sotils en llurs obres: los fills d'Adam o nosaltres, animals? Certes (si no estats forassenat) vós coneixets clarament e bé que nostres animals són pus sotils de gran res que no són los homens. Mantinent donchs, jo'm callaré de pahor de donar enuig al molt alt e poderós Rey nostre Senyor. Car semblant cosa poria dir de les oronelles pertocant l'edificació de llurs habitacions, e dels altres aucells a fer llurs nius sus als llochs alts, tant propriament fets que semblen bé haver-hi aplicada tota l'art o sciencia de bona geometria e mesura. Per aixi donchs cercats altra rahó e pensats bé a provar altrament vostra falsa opinió.»

Fra Encelm diu a l'ase

«MOSSENYER l'ase: sens pensar-hi pus avant jo us provaré que entre nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran dignitat e noblesa que vosaltres, animals. E açò per aytant com menjam los animals de la terra, de la mar, e de l'aire, ço es assaber los aucells, de moltes e diverses sorts, d'on la cosa es clara e certa, que lo menjador es pus noble que no es la cosa menjada: perquè apar que som pus nobles que no vosaltres.»

L'ase respon

«EN boca closa, fra Encelm, no hi entra mosca. Bon hom de Déu, valdria-us més que haguessets la boca closa, que de parlar aixi orada-

ment. Car per la vigor de vostra rahó, los verms serien vostres senyors, car ells vos mengen; aixi bé serien los lleons e voltors vostres senyors, e tots los altres animals e aucells, ab los peixos de la mar, car ells vos mengen, e los llops, los cans e molts altres animals consegüentment serien vostres senyors per la meteixa causa. E ço qui es encare pijor, los polls, pusses, xinxes, les llemenes, nadelles, briants e altres serien vostres senyors: car tots aquells mengen vostra carn. Diguets-me donchs, per vostra fè, si vostra disputa, qui es sens rahó que puscats donar ni assignar, es suficient.»

Com una mosca demana llicencia a l'ase de parlar

Açò dit per l'ase, vets-aci una mosca qui's llevà en peus, dihent a l'ase: «Molt reverent responent, jatsia que no'm procehisca de gran discreció de parlar sens que'n sia requesta, tota vegada per la gran temeritat, audacia e ambició que veig en aquest frare, no'm pusch estar sens que li diga qualsque rahons, per les quals, si ell ha poch o prou d'enteniment, coneixerà que'ls animals són de pus gran noblesa que'ls fills de Adam. Perquè us plaurà permetre que jo pusca parlar a ell.»

L'ase respon a la mosca

«MADONA mosca: sots lo bon voler del Rey nostre Senyor, vós e tot altre animal qui sabrà donar o assignar alguna rahó, per la qual pusca apareixer que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que'ls fills d'Adam, que l'haja a donar e proferir mantinent.»

La mosca diu

«FRA Encelm, jo no dich ja los pus honorables, nobles e grans animals, mas encare los pus petits e malastruchs, són de pus gran dignitat e noblesa que vosaltres. E primerament vos diré de nosaltres, mosques, de les quals no fahets nulla estima e no'ns prehats res: e aquesta es la prova.»

La primera prova de la mosca

«LO principal e pus gran Senyor de vosaltres, fills d'Adam, es lo Papa, l'Emperador e lo Rey. E quan les grans festes venen, ells se vesteixen e habillen de riques vestedures de seda, com porpra e vellut; e's perfumen de diverses bones olors, com ambre gris, algalia, almesch e altres, e llavors en gran ergull los sembla que al món no hi haja honor, ne noblesa pus gran que la llur. E llavors que ells han tanta de gloria, nosaltres, mosques, sortints de la sutzura e havents

les mans horreues e sutzes, e los peus emmerdiçats, nos metem en la barba de vostre Papa, Emperador o Rey, e lla'ns torcam e eixugam nostres peus e nostres mans emmerdiçades. E aprés si'ns vé en volentat de pixar o de cagar, nos cagam e pixam en llurs barbes e vestedures. E llavors sentint lo Papa, Emperador, o Rey la olor de nostra merda que havem mès en llurs barbes, diuen a llurs servidors qui són alentorn d'ells:—Sentits aquesta pudor que jo sent?—E responen de no; e no sab lo pobre que nosaltres li havem emmerdiçat la barba. Donchs, fra Encelm, quin vos sembla que sia de pus gran dignitat e noblesa: nosaltres qui cagam e pixam en vostres barbes, e dels Papes, Reys e Emperadors, e nos torcam les mans e'ls peus emmerdiçats en llurs barbes e a les vostres, o los fills d'Adam? Certes vós sabets e coneixets bé que nosaltres, mosques, qui som dels pus malastruchs animals qui sien al món, som de pus gran noblesa e dignitat que no sóts entre vosaltres. Quant més encare deuen ésser donchs los pus nobles e grans animals de pus gran noblesa e excellencia que no vosaltres? Certes, qui haurà dubte en açò es poch sabi.»

Lo randell diu a l'ase

Aprés que la mosca hach parlat, llevà's en peus un petit randell, lo qual dix al frare: Fra Encelm, la llenga gens no ha os, e si'l trenca ben gros; aixi vos en pren. Car parlats e dihets moltes folles e temeraries paraules contra los

nobles animals no cuydant res dir: mas ço'ls es un aixi gran desplaer, que ells voldrien pus tost haver tots los ossos e membres trencats que no ohir vostres paraules, les quals, certes, porten la ensenya de poch saber.»

La rahó e prova del randell

«Bon hom de Déu, si nosaltres qui som dels pus petits animals qui sien al món, vencem e sobrepujam vostres Papes, Reys, Emperadors, e altres grans Senyors, quant en pus farien los altres grans e nobles animals? Car nosaltres entram en llurs cambres en despit d'ells, e contra llur volentat, cridant quan ells volen reposar, no leixant-los dormir, mossegant-los, bevent llur sanch fins a ço que'n siam sadolls, e fahent-los tant de despit picant-los e mossegant, que moltes vegades, per lo gran despler que ells prenen de nosaltres, donen-se ells meteixos de grans bofets cuydant-nos matar, e llavors volant nos escapam. E aprés retornam tant de vegades com nos plau e tro a ço que siam plens e sadollats de llur sanch, que solament no's poden defendre de nosaltres. Donchs, bon hom de Déu, callats-vos e contentats a vostre molt reverent responent, car segons vostra rahó dessus dita, que lo menjador es pus noble e de pus excellent dignitat que la cosa menjada, apar assats clarament que nosaltres som pus nobles e pus dignes que vosaltres, car nosaltres menjam e bevem vostra sanch: perquè apar clarament e manifesta vostra opinió e fantasia ésser falsa e no vera.»

La xinxa diu a fra Encelm

«Fra Encelm, dix la xinxa, nosaltres aytambé en despit de vosaltres estem e habitam en vostres cases, palaus e cambres, dedins les colgues, llits, banoves, matalafs, cobrellits, coixins e llençols; e menjam vostra carn, e bevem vostra sanch, e cagam en vostres barbes e robes una merda pus pudenta que la vostra, e no'ns podets vedar o empatxar de faher-vos totes aquestes coses. En aixi podets coneixer e veure clarament en quina estima vos tenim, e quant vos preham. Car si us prehassem ne poch ne prou, gens no'ns cagariem sus a les barbes. On es, donchs, vostra noblesa de la qual fahets tant gran menció? Sembla'm e a vós meteix deu semblar, si volets dir veritat, que nosaltres, animals, som de pus gran noblesa que no vosaltres fills d'Adam.»

Lo poyll diu a fra Encelm

Aprés que la xinxa, tot en callant-se, fon assseguda, un poyll se llevà en peus, fort gros e gras, dihent: «Fra Encelm, nosaltres menjam vostra carn e bevem vostra sanch, e de les vostres mullers e infants, e dormim en vostres vestedures, llits, llençols, e cagam en vostres cabells e barbes, les omplim de llemenes, e vosaltres no fahets res de totes aquestes coses a nosaltres, animals. Apar donchs, e ço es una cosa tota evident e clara, que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que no vosaltres.»

La pussa parla

APRÉS que'l poyll hach acabat sa paraula, llevà's una puça denant fra Encelm, dient: «Tot en aixi com nostre cosí germà lo poyll vos ha dit, aixi vos dich jo que nosaltres, en despit de vosaltres e contra vostra volentat, dormim en vostres llits e bevem vostra sanch. E per a fer-vos pus gran despit vos entram a les orelles talment que no us leixam dormir ne reposar, e vos emmerdam los llençols; vosaltres fahets les bugades, e'ls rentats a fi que sien bells e nets. Quina vos sembla donchs pus gran noblesa: la nostra, qui no voldriem haver cagat sinó en llençols bells e nets o en vostres camises, o la vostra, qui cagats a les secretes pudentes que us fahets? E per la gran pudor vos tapats lo nas per la gran abominació que n'havets. E aprés cal a vosaltres meteixos tolre la sutzura de les dites secretes; e nosaltres gens no rentam nostra sutzura, mas vosaltres, com a nostres servidors e esclaus, rentats ab bell lleixiu e sabó los llençols e camises on nos havem cagat e devem cagar. Es donchs assats clar e notori que nosaltres som de pus gran dignitat e noblea que no vosaltres.»

Lo briant diu a fra Encelm

APRÉS que la puça hach parlat, se llevà en peus un briant parlant per gran ardiment, dihent: «Fra Encelm, lo comú proverbi diu:—Si vols que digue bé de tu, no't cal dir mal de negú;

—e aixi pe'l contrari:—Si tu diràs mal d'algú, pitjor en serà dit de tu.—Per ço que entre vosaltres, fills d'Adam, dihets que jo só poca cosa e valch encare menys, totavia nosaltres, qui som los pus petits animals del món, som de pus gran prouesa e valor que no vosaltres. Que aixi sia la cosa es clara, que nosaltres entram e correm dedins vostra carn, e per la gran pruija que us donem, vos gratats e us fregats en sort que moltes vegades vos escorxats e esgrafinyats vostra carn, e no us podets guardar ne defendre de nosaltres. Es donchs assats notori e evident que entre nosaltres, animals, som de pus gran noblea e dignitat que no vosaltres.»

Lo cuch dels queixals diu

APRÉS que'l briant hach parlat, llevà's un cuch dels queixals dihent-me aixi: «Fra Encelm, vós sabets assats quants de treballs e molesties havem-vos donat l'any passat: talment que us havem leixat ben poch de dents dedins la boca. Per què aixi com per experiença havets esprovat per vós meteix, sabets que'n semblant cas fahem encare pitjor tots jorns a vostres propris Reys, Emperadors e altres grans Senyors, donant-los tant d'enfelloniments e dolors que no'ls leixam dormir ne reposar. E per la gran e extrema dolor que'ls fahem, moltes vegades desigen la mort. E per qualsevulla medecines que ells prenguen no poden ja més gorir, fins a ço que'ls facen arrencar. E en aquesta manera los fahem estar sens queixals e sens dents en la boca. Per la qual

cosa ells perden la meytat del plaher del menjar, car ells masteguen les viandes ab gran pena e treball, e no poden menjar sinó viandes molles, qui'ls es gran despler e malinconia, de la qual no's poden defendre de nosaltres. Apar donchs manifestament que nosaltres havem pus de sobirania sobre vosaltres que no vosaltres sobre nosaltres. E per consegüent som de pus gran noblea e dignitat que no vosaltres. Responets sus are, si ço que jo e mos companyons vos havem dit es ver o fals. Car per cert no sóts aixi gros ni rustech d'enteniment que no ho conegats.»

Fra Encelm pensa e diu en sí meteix

APRÉS que haguí ohit les paraules dels dits set animals, jo fuy fort torbat, e mig fora de seny, vehent clarament llurs proves ésser veres, e, no havent què dir contra aquelles, jo'm diguí en mi meteix: «Jo he bé stat poch avist e encare menys sabi que no'm só donat per vençut a l'ase pus tost, que mantinent a palès me calga donar e tenir per vençut d'aixi malastruchs, malhaurats e mesquins animals com són los set dessus dits, car encara es lo dit ase de pus gran honor entre nosaltres, fills d'Adam, que no són los davant dits animals. Com aixi sia que la pus gran part dels Profetes cavalcaven dessus asens e someres: com lo profeta Balaam, e sus un ase estava la benaventurada verge Maria fugint ab Joseph e Jesus Christ en Egipte per la temença d'Herodes. Och e pus, nostre Senyor Jesus Christ fill de Déu eternal, entrà

sus un ase en Jerusalem. Donchs, per totes aquestes rahons, hagués estat mellor e pus honorable per a mi que jo'm fós donat per vençut a l'ase, que de present per forma e vigor de rahó cal que'm dongue e tingue per vençut als set animals davant dits.» De la qual cosa jo vinguí a suhar d'angoixa, e del gran destret que jo endurava, no podent contendre ne contredir. Volent donchs donar-me e tenir per vençut als set animals pochs davant dits, e pensant-me la resposta que devia fer, l'ase proferí e dix-me les paraules següents.

L'ase parla de bell nou a fra Encelm

«FRA Encelm, me sembla ab vostre continent que hajats son e que vullats dormir. Vós havets ohit les paraules dels nostres set animals petits: jatsia que no hajats a respondre sinó a mi e a mes rahons. E per si vos resta alguna altra rahó per a provar vostra opinió, digats-la'm mantinent e haurets suficient e vera resposta.»

Fra Encelm diu aquestes paraules

ENCONTINENT que jo haguí ohit les paraules de l'ase, jo fuy semblant d'un hom qui retorna de mort en vida, e de mortal malaltia en sanitat: e'm semblava que ço fós un angel que Déus m'hagués tramès, e diguí-li en així: «Senyor ase, la rahó per la qual nosaltres som de pus gran dignitat e noblea, es que quan morim

entram en Paradís, al qual lloch havem gloria infinida; e vosaltres, animals, no havets res d'açò, car quan vostre cors mor, vostra anima mor aixi ensems; e no havets resurrecció ne gloria e açò es un gran grau e dignitat de senyors. Apar donchs evidentment que ma opinió es vera e no falsa.»

L'ase respon a fra Encelm

«Fra Encelm, un mal entenedor gira les paraules al revers. Aixi fahets vós: llegits l'Escriptura e no l'entenets. Car, com diu lo savi Cató, fra Encelm, que llegir e no entendre, ço no es llegir mas es desprear lo bé. Vós sabets bé que Salamó, qui ha estat lo pus sabi qui ja més haja estat entre'ls fills d'Adam, diu en son ***Ecclesiastes***, cap. iij: —Qui es aquell qui sab si les animes de les eugues e altres animals devallen a baix?—Com si volgués dir:—Null hom no ho sab, sinó aquell qui les ha creades.—E vos assegur, fra Encelm, que vostre parlar es poch sabi en açò. Volets determinar ço que Salamó met en dubte, parlant sabiament? E quant es de ço que dihets que entrarets en Paradís aprés la resurrecció, axí anirà la pus gran partida de vosaltres en infern al foch eternal e perdurable, aon verament ja més lo foch no cessarà, ne los vius no morràn, aixi com diu l'Escriptura. E desitjarets que fossets morts al ventre de vostres mares; e poch de vosaltres aniràn en Paradís, car aixi diu l'Evangelista Sant Matheu, capitol vintè, dihent:—Que molts son apellats, e pochs

elets.—E Daviu lo profeta, al psalm quinzè, diu:—Senyor Déus, qui serà aquell qui habitarà en ton tabernacle? (ço es assaber, en Paradis.)—Respon Déu:—Aquell qui camina sens macula, ço es assaber, sens pecat,—aixi com som entre nosaltres. Si havets donchs alguna altra rahó per a provar vostra falsa opinió ésser vera, diguets-la'm, e haurets tal resposta que jo us faré callar.»

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, l'altra rahó que som de pus gran noblea e dignitat que no vosaltres, es que nosaltres som fets e creats a imatge e semblança de Déu, e vosaltres no. E açò es un gran e superlatiu grau: per la qual cosa es sant e just que nosaltres siam vostres Senyors, e que vosaltres siats nostres sotsmesos e vassalls.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm, qui molt parla, sovint erra: aixi vos n'esdevé, e cuydats haver vençut la qüestió per la susdita rahó, ço es assaber, que vós dihets que sóts fets a imatge e semblança de Déu e nosaltres no. No sabets pas que vostres pecats repugnen a ço que dihets? Bon hom de Déu! Pensats vosaltres, fills d'Adam, que Déu sia fet a vostra semblança? Ja a Déu no placia, car Déu no ha ne testa, ne uylls, ne boca, ne mans, ne peus, e encare més, ell no es corporal: mas vós, frare, vos fundats sus aquella autoritat qui

es en *Genesi*, que Déus diu:—Fahem l'home a nostra imatge e semblança.—E sens null dubte es ver e no hi ha què dir en açò: mas vós no ho entenets ne sabets com se dega entendre. Noresmenys, jatsia que jo no haja stat als estudis de Paris, ne a Bolunya, com vós, jo us ho declararé mantinent molt palesament si vostre feixuch esperit ho pot entendre o compendre. Obrits donchs mantinent les orelles, havent esguart a mes paraules, e veurets com se deu entendre la dita autoritat.»

L'ase declara com al cors de l'home hi ha dotze conduhits a semblança dels dotze senyals

«Sapiats, fra Encelm, que los filosophs diuen e afermen que l'home deu ésser apellat petit món, e aixi lo nomenen en llurs llibres, e açò per aytant que, com ells dihen, troba's en l'home tot ço qui es al gran món, ço es assaber al cel e en la terra: car tot en aixi com al cel hi ha dotze signes, aixi meteix en l'home trobarets dotze conduhits. Primerament dos a les orelles, dos als ulls, dos al nars, un en la boca, dos a les mamelles, un al melich, e dos a les parts jussanes.»

Aci l'ase parla dels quatre elements

«Tot en aixi com al gran món ha hi quatre elements, ço es assaber, lo foch, l'ayre, l'ayga e la terra, aixi al petit món de l'home hi ha quatre

membres, ço es assaber, lo cervell, lo cor, lo fetge e lo polmó; e aixi com per los dits quatre elements es regit e governat tot lo gran món, aixi per los dits quatre membres es regit e governat tot lo petit món, ço es assaber, lo cors de l'home; e aixi com per les humors, vapors, fredures e humiditats qui pujen alt en l'ayre, se congrien e engenren (apropinquant lo moviment del cel e de les planetes) vents, trons e plujes, aixi pujen les vapors de les parts inferiors a les partides superiors, e fan vent com rotar, trons com esternudar e lo tossir, e plujes, aixi com són les llagremes e l'escopina. E, per breument parlar, la carn del cors de l'home es semblant a la terra, car ell es creat de terra, e en terra deu retornar; los ossos són com les montanyes, les aurelles com les mines dels metalls qui són a les concavitats e interiors partides de les montanyes; lo ventre es com la mar, los budells són com los rius, les venes com les deus e fonts, la carn com la terra, aixi com vos he dit, e los pels e cabells com les herbes e plantes; e les partides on no creix gens de pel, són aixi com la terra salinosa e argilosa on no creix jamés d'herbes.»

L'ase declara a ço que es comparada la part de devant del cors de l'home

«Atressi, la cara e la part davant del cors de l'home, es aixi com les partides poblades e habitades del gran món. Car, aixi com les dites partides son poblades de ciutats, viles e castells, aixi es poblada e habitada la partida davant del

cors de l'home, ço es assaber de nas, boca, mamelles, llombrigol, ensems les parts jussanes e les mans e'ls peus.»

A ço que es çomparada la part derrera del cors de l'home

«L'espinada e la part derrera del petit món ço es assaber del cors de l'home, es aixi com les partides del gran món qui no són poblades ne habitades. Atressí, la partida davant del cors de l'home es aixi com lo llevant, e lo derrere es aixi com lo ponent. La mà dextra es com lo mijorn, e la senestra es com tramontana: l'esternudar, cridar, tossir, e lo brogit e remor que fan los budells, son com los trons, aixi com dessus vos he dit e declarat. E les llagremes, la saliva, e l'orina són aixi com la pluja. Lo riure es com la claretat del jorn; lo plorar com l'obscuretat de la nit. Lo dormir com la mort; lo vetllar com la vida. Lo temps de la poquesa com la primavera. L'adolescencia com l'estiu. La jovenesa com l'autumne. La vellea com l'hivern. E aixi com lo gran món es regit e governat per nostre Senyor Déu, aixi lo petit món, ço es assaber lo cors de l'home, es regit e governat e senyorejat per l'anima intel·lectiva qui fa del dit cors ço que li plau. Car al mateix punt e hora que l'anima vol que lo cors s'ature, encontinent s'atura. E al punt que l'anima vol que lo cors se lleve, ell se lleva. E aixi generalment al punt que vol faher algun moviment del cors, aixi com estendre los peus e les mans, ensems cloure-les, o clucar e

obrir los uylls, o saltar, o correr, o altre moviment pus gran o petit, encontinent es fet e complit, sens que fretureje o sia mester que l'anima fassa al cors negun parlament, ne li dó signe o senyal, mas al meteix punt e instant que l'anima vol que alguns dels dits moviments sien fets, lo voler e lo fet són tot un. Talment que no es mester que l'anima digue als uylls:—Clucats-vos.—O digue a les cames:—Correts.—O als altres membres:—Fahets aixi e aixi.—Mas, com ja vos he dit, lo voler e lo fet són tot un.»

L'ase declara com la dita autoritat se deu entendre

«Déu Tot-poderós, al punt e instant que ell vol e li plau que sia feta qualque cosa al món pus gran, ço es assaber, al cel o en la terra, encontinent al meteix punt e al meteix moment es fet e complert, sens que li sia mester de dir:—Tal cosa sia feta.—Mas, al meteix instant que ell ho vol e li plau que qualque cosa sia feta, al meteix punt e instant es fet e acomplit: talment que lo voler e ésser fet són tot hu. E aixi fa l'anima intel·lectiva en aquest món pus petit, ço es assaber, al cors de l'home, e en aquesta manera s'enten la dita autoritat, ço es assaber:—Fahem l'home a nostra imatge e semblança.—Car ell parla de l'anima, ço es assaber, que aixi com Déu fa tot ço que li plau al món pus gran, ço es dir, al cel e en la terra, aixi e per semblant manera fa l'anima al món pus petit, ço es dir, al cors de l'home; talment que vostra anima intel·lectiva es feta a imatge e semblança de Déu.»

L'ase declara com en l'ànima intel·lectiva ha-hi tres potencies, comparant-les a la Sancta Trinitat, e diu que per açò la dita ànima es feta a imatge e semblança de Nostre Senyor Déus

«Fra Encelm, per ço que (com m'es vijares) vós no m'entenets assats bé pertocant la dita autoritat, jo la us declararé en altra manera. Perquè hajats esguart a mes paraules. Segons que dihen los filosophs e alguns doctors en Medecina, l'ànima de l'home als no es sinó tres potencies: ço es assaber, la memoria, lo seny e la volentat. E aquestes tres potencies fan una ànima. E aixi com de Déu lo Pare naix lo Fill, e del Pare e del Fill egualment procehix lo Sant Esperit, aixi, en semblant manera, de la memoria naix l'enteniment, e de la memoria e de l'enteniment egualment procehix la volentat. E aixi com la persona del Pare gens no es aquella del Fill, ne aquella del Fill aquella del Sant Esperit, ne la persona del Sant Esperit aquella del Pare ne del Fill, aixi l'acte de la memoria no es pas l'enteniment; ne l'acte de l'enteniment gens no es la volentat, mas en aixi aquestes tres potencies fan una ànima intel·lectiva. Vejats, fra Encelm, com l'ànima intel·lectiva es feta a imatge e semblança de Déu. E en aquesta manera s'enten la dita autoritat, ço es assaber:—Fahem l'home a nostra imatge e semblança.»

«Atressi, fra Encelm, sinó que siats tant oltracuydant que no puscats un poch pensar abans

que parlar, per vostra rahó meteixa, ço es assaber, que vós sóts fet a imatge e semblança de Déu, jo us pusch provar que nosaltres, animals, som, per dret, de pus gran dignitat e noblea que no vosaltres, fills d'Adam. Car vós dihets que sots fets a imatge e semblança de Déu, e nosaltres podem dir, e tal es la veritat, que no tant solament Déu, mas encare los Sants, són fets a nostra imatge e semblança, e a çò no podets contrastar ne contredir, car entre vosaltres, fills d'Adam, pintats Déu Tot-poderós a semblança d'un anyell, e pintats los Evangelistes, que són los Sants principals que havets, a semblança de nostres animals: car pintats Sant Lluch a semblança d'un bou o taure, e Sant Joan a semblança d'una aguila, e Sant March a semblança de la sola victoria. E cantats a la Pasqua una prosa qui diu que Jesus Christ s'es llevat ab gran potencia, e, d'anyell que era, s'es fet lleó per victoria solemnial. Donchs, fra Encelm, quina vos sembla pus gran noblea e dignitat: la vostra, qui sóts fets a imatge e semblança de Déu, o la nostra, qui havem Déu e los Sants semblants de nosaltres? Aixi donchs, com vosaltres meteixos cantats a Pasques, e pintats per totes les esglesies, certes, si no sóts fora de seny, coneixets clarament que nosaltres som de pus gran dignitat e noblea que vosaltres no sóts. Per què cercats altra rahó per provar vostra falsa opinió ésser vera.»

Fra Encelm respon

«Reverendissim ase, l'altra rahó per la qual nosaltres som de pus gran dignitat e noblea que no vosaltres, es que nosaltres havem ordres, relligions e convents de Cordellers e framenors, Jacobins e frares prehicadors, Agustins e Carmelitans, e diverses altres qui serien llonchs a comptar, als quals hi ha molts sants homens menant santa e honesta vida, e los quals, per servir Déu, han leixat e abandonat tots los plaers mondanals; vivent castament e no prenent ja més fembres, evitant los pecats, principalment los set pecats mortals. E entre vosaltres no havets res d'açò qui es un grau de gran dignitat, noblea e santedat; per la qual cosa es provat clarament que nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran dignitat e noblea que no vosaltres, animals.»

L'ase respon a fra Encelm, e li parla dels convents, ordres, Relligions e monastirs

«Fra Encelm, vós volets tostemps que jo us cante més que més vostra lliçó. Bon hom de Déu! Vós me constrenyets de dir ço que no voldriets volenters ohir. Mas tingats-ho secret: car ço es a vostra gran vergonya e vituperi. E per tant no us sapia greu de ma resposta, car jo us poria un poch carregar lo bast, parlant tostemps veritat. Fra Encelm, aixi com sabets que despuys la mort de Sant Francesch, de Sant Lluys de

Marsella, e de Sant Antoni de Padua, qui foren framenors, jamés no s'es trobat en l'ordre un frare qui haja estat sant: aixi meteix aprés la mort de Sant Diumenge, de Sant Thomas d'Aquino e de Sant Pere Martre, qui foren frares prehicadors, no s'es jamés trobat al dit ordre un frare qui haja estat sant; e, per no perllongar mon sermó e discurs, no'm cal pus parlar de tots los altres ordres, ne dels preveres e seglars, ni de llurs obres poch justes e encara menys bones. E no trob al món neguna diferencia d'aquells als homens mundanals, sinó que'ls homens mundanals no prenen mas sola una fembra per muller, fermant-li capitols de matrimoni, e donant-li l'anell, e los frares en prenen tantes com en volen, sens metre per escrit negun tracte, ne donar anells. E tals són los frares especialment, e la més part de les monges e dones de relligió. E l'altra part són fembres maridades, vidues e poncelles, les quals, moltes e espesses vegades, sots capa de devoció, donen scach per lo roch a aquells qui han lo bech groch. En aquesta manera fan sovint bona bugada sens lleixiu, així com féu un frare prehicador ab una bona dona confessant-se a ell, mas, per a fer curt, jo'm callaré del llur fet com fonch ne com no fonch.»

Ara donchs que l'ase volia prosseguir en son discurs o resposta, lo rey dels animals li dix:

Lo Rey dels animals parla

«Bell responent: plaurà a nostra Senyoria saber lo fet del frare prehicador, e com ell stech ab la bona dona, e no us cossirets si frare Encelm no us en sab grat, car l'eximpli diu que qui diu mal li'n cal ohir, e, per aytant que ell ha dit mal de nosaltres, la rahó vol que lo semblant li sia fet.»

E, encontinent que l'ase hach ohit parlar lo Rey, girant-se envers mi, dix axí:

L'ase comença a descobrir e metre a palès les malvades obres e fets dels Relligiosos, e parla de la manera que's segueix

«Fra Encelm, devets saber que hi ha en lo Principat de Cathalunya una ciutat qui ha nom Tarragona: aquella era antigament apellada Secundina, per ço com era la segona en granea aprés la ciutat de Roma, segons que hom ho pot encara veure e reconeixer per los antichs edificis e somptuosos bastiments que hom troba tant en la dita ciutat com a la contrada d'aquella. Vós havets axi bé, fra Encelm, regonegut sens dubte que hi ha defora la dita ciutat un convent de frares Prehicadors, al qual altre temps estava albergat un frare que hom apellava Joan Juliot. Aquest frare Juliot era de sa persona assats bell, gallart, ben dispost de tots sos membres, e ab açò ben parlant, de la

qual cosa tot lo poble de Tarragona li volía gran bé e l'havien en gran estima: talment que molts dels principals s'adreçaven a ell per a confessar-se ensems ab llurs mullers e fills. Esdevench-se doncs que un cert hom de bé de la dita ciutat, qui era nomenat Joan Desteller, havia's mullerat ab una ben bona fembra apellada per son nom Madona Tecla, e era lo dit En Joan fort spiritual e devot, e la fembra eixament. E era una de les belles dones de tota la ciutat, talment, que semblava per sa bellesa que fos un angel de l'alta jerarquia.»

La dona parla a son marit

«VENGUDA la Coresma, Fra Encelm, e Madona Tecla vehent que ses vehines anaven tots jorns a confessar-se, parlà a son marit en la manera que's segueix:—Mossenyer mon marit, vet ja deu jorns que la Coresma ha començat; noresmenys jo gens no'm só encara confessada. Perquè si vós no ho trobavets mal jo desijaria bé d'anar una vegada a confessar.—Açò plach granment al marit, per aytant com ell percebia que sa muller era bé intencionada com ell e molt devota. Ell la hi respòs donchs:—Jo só molt content que us anats confessar. Tota vegada per ço com vós sóts encara jove, delicada, e no exercehida en aquestes materies, per causa de ço que no havets encare estat a confessar, adreçar-vos haurets a fra Joan Juliot, monjo del convent dels frares prehicadors, qui es ben honrat hom, sabi en son prehicar, e es fort vehat a interrogar les per-

sones e disposar-les a confessar-se propriament e bé; ell sab aytambé examinar e sotspesar tot cascun dels pecats que hom li confessa, e donar fort propriament l'absolució aytal com cascun mereix. Mas en sguart que gens no'l coneixets, vos calrâ demanar-lo, e mostrar-vos l'hauran aixi tost. E diguets-li que jo us he adreçat a sa persona, ab la fi que ell vos oja en confessió.—»

Com Madona Tecla se'n va al convent dels frares prehicadors e demana per fra Joan Juliot, lo qual li fonch amostrat.

«Encontinent que Madona Tecla hach ohit les paraules de son marit, atifellà's de son mantell e anà sa dreta via al convent dels frares prehicadors. E, jatsia que la dita dona passàs totes les altres en bellea, ella era noresmenys assats bajana e feixuga d'enteniment e ab bona fè crehent tot ço que hom li dehia que fos veritat. Sobtadament que ella fonch arribada al convent demanà per fra Juliot, lo qual encontinent fon-li amostrat. Llavors Madona Tecla besant-li les mans dix:—Mossenyer fra Juliot, mon marit m'ha tramès a vós a fi que'm mostrets com jo'm dega confessar.—Vehent fra Juliot la beutat de la dona e coneixent a son parlar que ella era feixuga d'enteniment, fon fort gojós e dix en si meteix:—Certes jo us mostraré aixi bé a confessarvos que daciavant no serà ja mester que un altre vos ho mostre.—E llavors la féu entrar en un recó e setial de l'esglesia on ell havia costuma de

confessar, e era lo dit recó e setial fort secret e fosch, talment, que aquells qui staven dedins lo dit setial vehien aquells qui staven defora e aquells del defora gens no vehien aquells qui staven al dit setial per la gran obscuredat de aquell.»

De la confessió que féu fra Juliot a Madona Tecla

«ENCONTINENT demanà-li fra Juliot si ella havia aymat qualcun, e ella respon:—Mossenyer, jo gens no'm dubte que per ma gran beutat molts no sien enamorats de mi, mas que jo sia enamorada d'algú, jo no ho fuy jamés, car mon marit me diu que la dona qui ayma altre hom que no sia son marit, les velles fatilleres venen de nit e prenen-la e meten-la en un sach e giten-la dedins la mar. E per aquesta rahó jo no fuy jamés enamorada, e no he volgut bé ne aportat amor a altri sinó a mon marit, de pahor d'entrar al sach.—Encontinent que fra Juliot vehé que la tendreta era aixi lleugera de pès, hach un singular plaher, e dix en si meteix:—Sens tota falla jo us metré huy en tal sach que d'aci avant no haurets pahor del sach de les vellardes.—E llavors li demanà:—Ma filla, e quant hi ha que sóts ab vostre marit?—E ella respon:—Mossenyer, hi ha huy sis mesos que'm prench com a muller.—Fra Juliot dix:—Ma filla, en aquests sis mesos quantes vegades vostre marit ha haut sos plers ab vós?—E ella respon: -En veritat, mossenyer, jo no us ho poria jamés dir, tant de vegades m'ho ha fet

de nit e de jorn, que jo no n'he sabut tenir compte. —Encontinent que fra Juliot hach conegut en aquesta resposta que la dona era un poch dolça de sal, dix en son cor:—Certes, vós no eixirets d'aci tro a ço que hajats feta la rahó.—E llavors mostrant-se fort torbat li dix:—Quina cristiana sóts vós qui no tenits compte de les vegades que vostre marit vos ho ha fet? E per aytant que, per dret, n'hajats a donar lo delme al confessor a qui us confessats, com poré jo, donchs, pendre lo delme de vós si jo no'm scé quantes vegades vostre marit ha haut afer ab vós? Certes, vós mereixeriets gran pena e penitencia.—Encontinent que Madona Tecla hach ohit les paraules de fra Juliot, ella li dix tot plorant:—Mossenyer, jo us prech per l'amor de Déu de voler-me perdonar, car jo, pobreta, só cayguda ignorantment en aquest tant gran pecat, e jo us promet en veritat que d'aci avant n'hauré bé sguart e comptaré quantes vegades mon marit m'ho farà e marcar-les he ab mos paternostres amb la fi que no les oblide, e cascuna vegada que ell m'ho farà jo hi faré un nus. E per ço, mossenyer, que mon marit sab que jo no say res de tals coses, m'ha tramès a vós ab la fi que me n'ensenyets.—Encontinent que fra Juliot ohí les paraules de la jove dona, ell hach gran goig, car ell conegué clarament que ella era de volentat simpla, e per a confortar-la li dix:—Ma filla, de Déu e de mi sia-us perdonat, e no plorets pus, ne no us donats desplaer, car jo hi donaré bon rescapte a tot, e faré lo compte sus are. E si hi ha qualque poch pus o menys, açò no hi farà res.—»

Del compte que féu fra Juliot a madona Tecla

«—Ma filla, segons vostre dir hi ha huy sis mesos que havets estat esposada. E per l'amor de vostre marit e de vós no comptaré sinó trenta jorns per cascun mes, jatsessia que alguns n'han trenta un jorns, e, segons ço que vós dihets, ell vos ho ha fet tant de vegades de nit o de jorn que no n'havets sabut tenir lo compte. Vejats tota via que, per l'amor de vós, jo no metré sinó a rahó d'una vegada aytant la nit com lo jorn, qui seria sis vegades trenta, qui es en totalitat cent vuitanta vegades, e lo delme, ma filla, es de dèu una: per què me'n pertanyeria desahuit vegades, e pus de desahuit altres vos n'he leixat, e encara més, per l'amor de vostre marit qui us ha adreçada a mi.—A les hores, madona Tecla, besant-li los peus, li dix:—Mossenyer, cent milia mercès vos ret de vostra cortesia, per la qual sens alguna precedent coneixença m'havets fet tanta de gracia. E per tant, mossènyer, en nom de Déu pensats de pendre de vostre delme tota aquella part qui us plaurà.—»

Com fra Juliot començà de pendre lo delme

«Vehent açò lo dit frare, gità-la gentilment a terra, e prench d'ella lo delme de vuit vegades; e haver près lo dit delme, dix a la dona:

—Ma filla, vejats que só mantinent pagat de vuit vegades, e no'm vull de present pagar de pus, car vós no ho poriets comportar per aytant com estats feble per causa del dejuni. Mas, si a Déu plau, jo us aniré visitar a casa, e pendré cascun jorn la resta del delme.—Mossenyer—dix la dona, —lo pendre e lo leixar està en vós, car jo gens no só axi bajoca que no us pusca ben pagar de vostre delme; e, per dir-vos veritat, jo no volria res deure de resta si possible era: perquè jo us prech que al pus tost que porets prengats de mi la resta del delme.—E aprés que fra Juliot la hi hach demanat aon romania, la va absoldre de tots sos peccats, dihent-li ço que's segueix.»

De l'absolució que féu fra Juliot

«—VEJATS, ma filla, mantinent per aquesta confessió sóts absolta de vostres pecats, e sóts axi pura e neta com lo jorn que nasquerets del ventre de vostra mare. Ab carrech e condició, tota vegada, que tingats secret tot ço qui ha estat entre vós e jo en la confessió, fahent-vos assaber que qui revela o descobreix lo sagrament de santa confessió, la llenga li es tallada, e aprés sa mort va-se'n a cent milia diables, e no veu ja més la faç de Déu.—Madona Tecla respon e diu:—Mossenyer, a Déu no placia que jo digue res de la santa confessió. Emperò, mossenyer, jo us suplich no oblidets de venir en ma casa per pendre la resta del delme.- E açò dit, li besà les mans, e prench comiat de fra Juliot, e se'n retornà en sa casa.»

Ço que dix lo marit a la muller en retornar de sa confessió

«ESSENT arribada en la casa trobà son marit qui l'esperava per dinar e li dix: —Dona, bé us sia de la confessió; què vos sembla (dix ell) de fra Juliot e de sa manera de confessar? —Certes— dix ella —ell es ben perfet hom e molt bon confessor, e hom qui sab fort bé demanar e examinar los peccats. E, quant es de mi, (dix ella) senyor, ja més no'm voldria confessar ab altre llevat d'ell, tant jo hi he trobat de plaer.—Perçò, (dix lo marit) jo us trameti a ell: car jo scé que ell es hom fort prudent e discret a examinar los peccats.—E açò dit, ells dinaren-se ab gran solaç e goig.»

Com lo frare prench la resta del delme

«A cap de pochs jorns fra Juliot vench visitar madona Tecla, e prench d'ella una partida del delme. E aixi de la un jorn en altre féu tant de visitacions que ell fon molt bé pagat del dit delme.—Vets lla—dix l'ase a fra Encelm —la santedat qui es huy en vostres relligiosos que aci dessus havets nomenats. Bon hom de Déu, vós faheriets bé de callar e tenir-vos per vençut, e si no ho volets fer, tenits-vos assegurat que jo parlaré e faher-vos he tal resposta que n'haurets poch de plaer. E fas-vos assaber, a fi que no

siats enganat, que jo scé tant dels afers de relligiosos que us serà vijares que jo haja estat conventual o relligiós en cascun dels dits ordres.»

Fra Encelm respon sus la avol confessió de fra Juliot

«MOSSENYER l'ase: la malvestat feta per lo dit fra Juliot no fa res en menyscapte dels altres relligiosos ne de llurs santedats; axi com lo peccat de Judas qui vené nostre Salvador Jesus Christ no fon en menyscapte dels altres Apostols, car Judas per sa obra malvada es punit en infern, e los altres Apostols per llurs bones e santes obres son col·locats en Paradis. Per semblant manera serà lo dit fra Juliot punit en l'altre món, e los altres bons relligiosos seràn guardonats de llurs bones obres. Atressí, senyor ase, axi com vós sabets, lo peccat de luxuria es tant natural que no hi ha hom al món (si no es per special gracia de Déu) qui se'n puixa excusar. E aprés la beutat de la fembra qui es vera metzina e verí mortal qui entuixega la vista de l'home e la fa tostemps girar e caure al dit pecat. E eixament sabets que la fembra enganà nostre pare Adam; que ella enganà lo gran Rey Daviu; ella enganà lo gran sabi Salamó; ella enganà lo noble e fort Samsó. E axi com lo dit fra Juliot no havia tant de perfecció com nostre pare Adam, ne axi gran senyoria com lo Rey Daviu, ne tant de sabiesa com Salamó, ni tant de força com Samsó, tots los quals ab llur perfecció, senyoria, sabiesa e força no's saberen ne pogren contre-

guardar de les fembres, vós devets tenir per excusat lo dit fra Juliot, ajustant que, aixi com havets dit aci dessus, la beutat de la dita madona Tecla era tal que semblava que fos un Angel de la alta jerarquia. E aquesta gran beutat féu trabocar lo dit fra Juliot al dit pecat; mas los altres relligiosos no fan ne cometen tal pecat, ne nulls dels altres set pecats mortals.»

L'ase respon a fra Encelm

FRA Encelm, vós me volets donar garces per coloms, romanint tostemps en vostra pertinacitat o obstinació, dihent que vostres relligiosos esquiven los set pecats mortals. E per tant vull-vos avisar e fer entenent com per vostres relligiosos son comesos los dits set peccats mortals, en tal sort e manera que us caldrà acordar per força que mon dir es veritat. Fra Encelm, sapiats que los set pecats mortals son aquests, ço es assaber: superbia, avaricia, luxuria, ira, glotonia, enveja e perea. Mantinent vos recitaré set histories, (per cascun pecat una) per les quals veurets clarament com los vostres sobredits relligiosos cometen los set pecats mortals. Salvant tota vegada que jo demanaré llicencia al molt alt e poderós Princep mon Senyor e Rey, a fi que açò no li torn a enuig: car recitant-les caldrà que jo perllongue mes paraules.»

E lladonch dix lo Rey a l'ase: «Bell responent, bé'ns plaurà d'ohir les dites histories, e sapiats que vostre parlar nos es agradós e plasent. Per tant en nom de Déu, cuidats de recitar-les.»

E aprés que l'ase hach ohit aquestes paraules, girant-se devers mi, dix-me:

Del primer peccat mortal, superbia

«Fra Encelm, jo començaré del primer pecat mortal, qui es superbia, e en quina manera vostres relligiosos l'eviten. En Toscana ha una ciutat nomenada Perusa, assats bella, gran e noble, a prop de la qual ha un estany plè d'ayga, que los toscans apellen lo llach de Perusa, fort gran, e en aquell llach ha tres illes, de les quals la pus gran es habitada e poblada de gents. Ha-hi al dit llach o estany de moltes sorts de peixs, e han acustumat los Senyors de Perusa de fermar o arrendar lo dit llach o stany als peixcadors a rahó de deu milia franchs per un any, qui es una molt bella renda. E, al temps que l'Esglesia senyorejava la dita ciutat, lo Papa donà-la a un abat, nomenat lo gran Abat, home fort soperb, e tant omplert d'orgull que Llucifer no n'havia gayre més. E per ço que com l'Esglesia hagués presa aquesta ciutat per força, dubtant-se de rebellió o revolta edificà un bell Castell en una part de la ciutat, lo qual era molt fort e inexpugnable, e habitava en aquell lo dit Abat ab sos soldats, e tenia fort sotsmesos los perusins, en tal manera, que no hi havia null perusí qui gosàs portar ab ell, ni tenir en sa casa negunes armes de defensa, ans los tenia pus sotsmesos que si haguessen estat juheus. E quan ell sabia que algun perusí havia bella muller o filla, ell trametia-la encontinent

querre, e si ella li era refusada per lo pare o marit, encontinent lo dit Abat fahia falsos correus o falses lletres, e'ls fahia empresonar, dihent que ells havien scrit lletres als enemichs de Sancta Mare Esglesia. E encontinent, sens pietat neguna, los fahia penjar pel coll, o esquarterar, e tolre'ls tot ço que ells havien al món, prenent llurs mullers e llurs filles, e les tenia presoneres en son dit castell. E aprés que s'era lassat d'elles les leixava a sos soldats per bagasses. E vehent los altres preberes e relligiosos que l'Abat, qui era llur cap, exercia aixi gran vilania, feyen encare pitjor. E per aquesta manera, quan algun relligiós o prebere robava la muller o filla de qualcun, ell no gosava parlar ne dir un sol mot, tement morir.»

Com un capellà féu gitar una dona prenys d'alt a baix de la finestra

«En açò, fra Encelm, esdevench que un gran ciutadà, nomenat Mossen Joan Ester, havia una bella e bona dona com a muller, de la qual s'enamorà un prebere parlant ab ella, e la festejà llonch temps; e ella, qui era casta e lleyal a son marit, no ho volch ja més consentir. Per què lo dit prebere, com aquell qui moria per ella, un jorn de Divendres Sant, cantant lo Passi, vehent lo dit ciutadà a l'esglesia e gens no vehent-hi sa muller, al pus tost que ell sabé spatxà's de dir la Passió, e dix al gran Abat que ell havia una gran dolor de cap per la qual no podia procehir en l'ofici, e que li plagués donar-li llicencia

per anar-se'n en sa casa; ço que lo dit Abat li atorgà. Així donchs, fra Encelm, que lo prebere fonch sortit de l'esglesia, va-se'n tot dret en la casa del dit ciutadà. E era la dita casa al mig de la plaça de Perusa, e staven les finestres d'aquella sus la dita plaça. Sobtadament que'l dit capellà arribà, trobà's la porta oberta e pujà molt lleugerament dalt, e trobà la dona colgada en un petit llit, per ço com ella estava prenys de huit mesos, e no's sentia pas massa bé. Adés parlant ab ella requés-la de sa persona, e com ella li resistia e'l rebutjava, pensà d'acomplir son desig per força ab ella. Encontinent que la dona vehé que ella no li podia resistir per ço com ella stava prenys e fort pesant, dix aquestes paraules:—Mossenyer, jo só presta e aparellada per acomplir vostra volentat; totavia, ab la fi que no siam descoberts si qualcun pujava com vós sóts pujat, jo us prech, mossenyer, que tanquets la porta dels graus, e aprés façats de mi a vostre pler.—Encontinent, fra Encelm, lo prebere no fonch gens pererós d'anar tancar la porta, e, en açò stant, la dona llevà's e corregué a la finestra e's gità per aquella d'alt a baix al mig de la plaça, e ohint lo prebere la cayguda de la dita dona e lo crit del gran nombre de gents qui lla staven llavors, se'n fugí lo prebere en sa casa.»

Com lo marit vench de l'esglesia

«Tot lo poble corrent en aquella part e vehent la dona qui per lo gran colp que havia donat en terra stava tota trencada e afollada, la cria-

tura, qui era eixida de son ventre, morta, anaren encontinent al temple anunciar les novelles a son marit lo qual sobtanament sorti de l'esglesia, e'l seguiren molts ciutadans de la dita ciutat, e trobà sa muller mig morta e la criatura avortada; ells la pujaren a braços dalt a la cambra d'on ella era cayguda e, aprés que ella fonch colgada en son llit, son marit demanà-li com era aixi cahuda, e ella contà-li tot lo fet dès lo començament tro a la fi, e son marit li dix:—Dona, e per què no m'ho havets fet assaber per abans?— E la dona respos-li:—Senyer, per temença que no fahessets qualque ultratge al prebere, per lo qual lo gran Abat hagués près odi sobre vós e us hagués fet perdre e destrohir.»

Com lo marit anà-se'n planyer al gran Abat, e de la malvada e superba resposta que ell rehebé

«De lla, anà-se'n lo dit ciutadà planyer al gran Abat, lo qual, en lloch de fer-li justicia, dix-li: —Vilà, sutze e mesquí, ha-hi en tu tant d'audacia que tu carregues mon prebere de tal renom e li mets dessus un aixi gran blasme? Per lo sant cors de Jesus Christ, si jo oig d'aci avant que tu dies aytals paraules, jo't faré tallar en peces.— Coneixent lo bon hom la crudel resposta del gran Abat, retornà-se'n en casa e trobà sa muller morta, e secretament la féu soterrar a l'entrada de sa casa, e prench la criatura morta, e, llevant-li les entramenes, la salà ab sal e mès-la en un petit

vaixell, e cavalcant ab son scuder isqué de la ciutat, prenent lo camí de Florença.»

Com lo dit ciutadà se'n anà a Florença e féu relació de ço que li era sdevengut ab l'Abat de Perusa

«Aprés poch de jorns arribà en la ciutat de Florença, e fon-li feta gran honor per los governadors de la ciutat, los quals en aquell temps eren rebetllats contra l'Esglesia, e demanant-li la rahó de sa venguda, ell los dix tot l'ultratge qui li havia stat fet, e la resposta del gran Abat. Encontinent que los governadors de Florença ohiren la gran malvestat qui li havia estat feta, ells romangueren tots astorats, e tantost començaren a tractar de la rebellió contre l'Esglesia havent en membrança lo proverbi: quan tu veuràs la barba de ton vehí pelar, met la teva a remullar. E encontinent ordonaren que'l dit ciutadà fos llur missatger secretament en totes les terres de Romania, e a les terres de l'Esglesia patrimonials per faher-les rebetllar, donant-li gran poder de faher, dir, e obligar la comunitat de Florença, que ella'ls donaria socors e ajuda aytant en diners com gents d'armes e pehons, e tot ço que ells haurien mester per a llur defença.»

Com la clerecia perdé la Senyoria per l'industria del dit ciutadà, ab l'ajuda d'aquells de Florença

«Encontinent que lo dit ciutadà hach lo poder dessus dit, cavalcà tant que ell fonch per totes les terres de l'Esglesia, mostrant-los la criatura morta e salada e dihent-los tot ço que li havia stat fet. Ell tramès secretament espions en la ciutat de Perusa a sos parents e ben amats, en tal sort que ell féu rebetllar en un jorn pus de dues centes terres de l'Esglesia e la ciutat de Perusa. Sobtosament, fra Encelm, que lo gran Abat vehé la rebellió de la terra de Perusa, se féu fort dedins lo castell, mas poch li profità, car los florentins trameteren tant de gents d'armes en adjutori als perusins que, metent-los dedins la ciutat, tengren aixi bellament e bé assetjat lo dit gran Abat que fon constret de retre's ab certs pactes e retornà-se'n a Roma on estava lo Papa. E foren rehemudes les dites terres en comunitat, governant-se ells meteixos. Lo dit ciutadà retornà ab gran honor en sa ciutat de Perusa. Aixi vehets, fra Encelm, com la clerecia perdé sa senyoria per llur gran orgull e malvestat, volent tenir los christians pus sotsmesos que si eren juheus. E sapiats que aprés que la clerecia hach perdut la senyoria en Italia, los habitadors se venjaren bé dels ultratges que hom los havia fet e donaren-los escach per lo roch, aixi com ells feren a un prebere dedins Perusa.»

L'ase fa relació del prebere

«Fra Encelm, la ciutat de Perusa estant fora de la subjecció de la clerecia, los perusins havien un prebere rector e curat de la parroquia de Sent Joan degollaci en la qual era una jova dona plena de gran beutat nomenada Marroca, fort devota fembra qui ben sovint trobava's en l'esglesia de Sent Johan per a ohir missa. Are donchs, lo dit curat, vehent la beutat d'aquesta dona, s'enamorà d'ella aixi desmesuradament que ell eixia del tot fora de seny quan la veya en l'esglesia. E quan ell cantava missa les festes e apercebia la dita dona ell bescantava ab gran contrapunt los *Kiries*, e refilava los *Sanctus* en tal manera que semblava que fos un rossinyol e fahia meravelles dels *Agnus Dei*. Moltes vegades, girant-se per dir *Dominus vobiscum* e vehent la dita dona entre les altres, torbava's aixi molt fort que en lloch de dir *Dominus vobiscum* ell dehia altament *Alleluya*. Perquè ell, no podent pus sotstenir la pena d'amor, un jorn trobant la dona tota sola en l'esglesia, leixà tota vergonya enrere e revelà lo secret de son cor. Encontinent que la dona (com aquella qui era bona e casta) li hach respost molt agrament, ella se'n vench en sa casa e, planyent-se a son marit, li dix distinctament tots los propòsits que'l curat havia tengut ab ella. Llavors, ohint lo marit les paraules de sa muller, sens pus trigar se'n anà planyer al Bisbe, dihent:»

Com lo marit se plany al Bisbe

«—SENYOR Reverendissim, jo so vengut a vós com sia axí que sóts nostre pastor e nosaltres vostres ovelles, axí com mils sabets que no jo; talment que sóts tengut de guardar-nos dels llops los quals nos mengen, e de faher retornar al camí dret aquell qui se'n surt: axi semblantment de grau en grau tots los rectors, pastors e curats qui tenen esglesies e han govern d'animes són pastors d'aquelles; e lo bon pastor deu metre son ànima per ses ovelles, com ha fet lo ver pastor Jesus Christ. Ara doncs, aquell qui deuria ésser nostre pastor, ço es assaber, lo curat de Sent Joan degollaci gens no fa axi, mas al contrari. Car ell vol fer foraviar ses ovelles, e descarrerarles del bon camí a fi que'l llop, ço es assaber lo diable, les menge. Perquè, reverendissim Senyer, per aytant com vós sóts son pastor e lo nostre, jo só vengut a vós per planyer-me d'ell.—E llavors recontà lo dit jove hom tot ço que'l curat havia dit a sa muller.»

La resposta e menaces del Bisbe

«LLAVORS, fra Encelm, haguessets vist lo Bisbe havent la cara crudel e mostrant semblant d'ésser fort corroçat e malcontent de ço que havia fet lo dit curat, e dix al dit marit:—Jo't promet que fer he aytal justicia d'ell que tot altre pastor hi pendrà eximpli.—E encontinent

tramès querre lo dit curat per un saig. Llavors lo jove hom, vehent lo gest o continent del Bisbe e ses grans menaces, dix en son cor:—Sens tot dubte ell lo metrà en presó, e donar-li ha qualque bona quantitat de bastonades, e aprés lo condemnarà a carcer perpetual, ço que ell ha molt bé merescut.—Tantost aprés lo saig amenà lo dit prebere ab gran confusió e vergonya en sort que semblava que ell hagués mort Jesus Christ: de què lo jove hom, marit de la dona, hach un gran e sobirà plaer. Adés lo Bisbe començà de cridar aprés ell ab tal fellonia que semblava, de veure'l, que'l volgués menjar, e dix.»

Ço que lo Bisbe dix al prebere

«—DIGUES-ME, vilà e sutze brivall, d'on t'es vengut tant d'ardiment e presomció que tu hajes request la muller d'aquest teu parroquià de sa persona?—Encontinent lo bon prebere, així com aquell qui sabia molt bé que son Bisbe fahia tots jorns obres semblants e encare pijors, sens que n'hagués neguna temor o vergonya, respon al bisbe, e li diu:—Reverendissim Senyor, ço que us ha dit lo jove hom es veritat. Mas cal tota vegada saber que tot ço que jo dich a sa muller, jo no lo hi dich sinó per joch, e sbargint-me de paraules ab ella tot així com jo fas tots jorns ab mes altres parroquianes; e vostra senyoria me coneix sabent que jo no só home qui fassa axi malvades obres.—Llavors li diu lo Bisbe:—Per açò stava jo fort meravellat.—Puys, sguardant lo marit de la dona, li dix:»

La resposta e justicia que féu lo Bisbe al dit jove hom

«—Bon hom de Déu, tu has ohit com tot ço que aquest prebere ha dit a ta muller, no ha stat sinó per joch, e no ho deus pendre a la mala part.—E, girant-se vers lo dit prebere, li dix: —Jo't coman, en virtut de santa obediença, que tu stigues tres jorns sens entrar en l'esglesia.— E tantost que lo marit vehé la bona justicia que lo Bisbe havia fet de son prebere, sens pendre comiat, se partí e anà-se'n tot dret al palau de la Senyoria, per a planyer's al Potestat de Perusa.»

Com lo jove hom féu sa complanta al Potestat de Perusa

«En aquell temps era Potestat de Perusa un noble hom florentí nomenat Mossenyer Lyppo de l'Illa. Aquest Mossenyer Lyppo era noble e gran justicier, lo qual, aprés haver ohit les complantes e clams del dit jove hom, li dix:—Veste'n a planyer al Bisbe.—Lo jove hom li dix:— Senyor, jo'm só plant a ell abans que venir a vostra senyoria—E li va dir e recitar tot lo fet, e la crudel justicia que Mossenyer lo Bisbe havia feta al prebere.»

Del manament que féu Mossenyer Lippo, Potestat, a Francesch de Nernia

«QUAN mossenyer Lyppo hach ohit la justicia, dix al jove hom:—Ves-te'n, e demà al matí pren dos companyons ab tu, e, lladonchs que aquest galant de prebere sortirà de l'Esglesia, prenets-lo e donats-li tant de bastonades que'l leixats per mort; mas guardats-vos no'l matats, e aprés ves-te'n en ta casa, e no te'n cossirs, car sos planys no vindràn sinó a mi, e jo scé ço que'm cal fer. —Si aquestes paraules foren dites al mut, no foren pas dites al sord. Car lo jove hom féu provisió de tres bastons de nespler, e al sendemà ab dos altres anaren aguaytar llur prebere. Quan ell doncs isqué de l'esglesia, l'emprengueren e li donaren tant de bastonades que'l leixaren per mort. Los altres preberes lla sus sortiren encontinent de l'esglesia e trobaren lo prebere axi mal agençat, sabents que altre sinó lo marit de la dita dona no havia fet aquesta obra; lladonch ells lo llevaren e'l meteren dedins un tahut, e l'aportaren així com estava al palau del Bisbe.»

Com lo Bisbe féu sonar les campanes per aplegar tot lo Capitol

«ENCONTINENT que lo Bisbe vehé son prebere axi agençat, sobtanament féu sonar la campana, e tantost los preberes, curats e relligiosos

de totes les ordres s'aplegaren lla, dihent que hom no devia soferir tal vituperi, e que si aytals coses romandrien impunides, que ells no sabrien pus viure al món, car tots jorns los llechs en faherien altretant als clergues.— Per tant fahem, dehien ells, nostre deute per aytant que'l dit jove hom sia penjat pel coll, ab la fi que sia eximpli e castigament a tots los altres, e porem faher a nostre albir, e ab açò null hom no'ns gosarà noure.»

Com tota la clerecia anà en gran processó denant Mossenyer Lippo

«La processó fonch prestament ordonada al sò de les campanes; los preberes, cantant *Requiem aeternam*, se n'anaren vers lo palau dels Senyors, portant lo dit prebere dedins un atahut, de què la ciutat de Perusa meravellà's fort vehent la dita processó, sens saber la rahó per què hom la fehia. E vengueren alguns homens de la dita ciutat a Mossenyer Lyppo, potestat, dedins lo palau e contaren-li com lo Bisbe ensems los preberes e relligiosos venien en gran processó, tenint lo camí del palau. A les hores Mossenyer Lippo féu semblant que no sabia res de tot açò.»

Lo gran acolliment que féu Mossenyer Lippo al Bisbe e al seguici d'aquell

«Aprés que la processó fonch arribada al dit palau, Mossenyer Lippo llevà's e féu seure lo Bisbe aprop de si, e aprés tots los mestres en theologia,

los canonges e doctors, cascun segons son grau, talment que tot lo palau fou omplert del poble de la ciutat qui era vengut per saber per què hom fahia tal processó, meravellant-se fort de tal acte. E après que los eclesiastichs e relligiosos foren asseguts, e lo poble aquietat, Mossenyer Lippo los dix:»

Mossenyer Lippo parla al Bisbe

«—SENYOR reverendissim, jo e tots los senyors e consellers d'aquesta ciutat som molt meravellats de la vostra venguda ab tant d'honorables e nobles senyors de relligió, e altretant de la manera en la qual vosaltres sóts venguts, e voldriem volenters saber-ne la rahó.—»

Del sermó que féu lo Bisbe, e com mostrà lo prebere nafrat

«APRÉS que lo Bisbe hach fet un gran sermó en quina fayçó Sancta mare Esglesia deu ésser honorada, temuda e prehada, och e ver que ell hach retret que Salamó mana que sia feta honor al metge per causa de la gran necessitat, e com lo clergue es metge de les ànimes, e per tant deu ésser honorat, ell recontà com un ciutadà nomenat Francesch Nernia havia occehit, o tant se'n valia, un seu prebere, e encontinent féu descobrir l'atahut, mostrant lo dit prevere qui era pus tost mort que no viu. Emperò Mossenyer Lippo

havent vist lo prebere aixi bastonejat, féu fort l'esbalahit, e dix al Bisbe:»

Com mossenyer Lippo tramès querre Francesch de Nernia

—SENYOR Bisbe, jo trametré mantinent querre Francesch de Nernia, e, si es així que ell haja comès tal crim, jo faré en ell aytal punició que servirà d'eximpli als altres.—E encontinent tramès deu saigs per amenar lo dit Francesch, dihent-los:—Anats prestament en la casa de Francesch Nernia, e, aprés que l'haurets près e lligat, amenats-lo'm.—De ço que lo Bisbe e tota la clerecia hagueren gran plaer e solaç, pensant que encontinent lo Potestat lo faria penjar, vehent-lo tant enfellonit.»

Com lo dit Francesch fonch amenat denant Mossenyer Lippo

«ABANS que mija hora fós passada, los saigs amenaren lo dit Francesch lligat e garrotat ab la corda pel coll. E encontinent Mossenyer Lippo cridant per gran crudeltat li dix:—Diguesme, horreu e malvat vilà, has tu haut tant d'orgull e presompció que tu hajes aixi atuhit aquest prebere?—»

La resposta del dit Francesch

«—SENYOR,—dix Francesch,—la veritat es que jo he fet aquest joch an aquest prebere, e açò en recompensa e per lo semblant que ell festejava aixi fort ma muller requerint-la de sa persona.—Mossenyer Lippo dix:—Traydor malvat, tu no devies prendre venjança de tes mans, mas te'n devies planyer al Bisbe qui aci es.—Senyor,—dix Francesch,—jo me n'aní planyer encontinent al Senyor Bisbe.—Mossenyer Lippo dix: —Quina justicia te féu?—Lo jove hom respon: —Senyor, fort crudel e selvatge: car ell manà-li que hagués a romandre tres jorns sens entrar en l'esglesia, e ell es un malvat qui voldria pus tost estar un any al bordell que no un jorn a l'esglesia.»

De la justicia que féu Mossenyer Lippo del dit Francesch

«—ARE ojats, jo't faç molt exprés manament que per açò que tu has fet an aquest prebere, tu stigues tres jorns que gens no entraràs en la taverna, e, si tu retornar-hi has altra vegada, jo't faré estar pus de deu jorns que no entraràs ne en taverna ne en bordell.—E llavors lo Bisbe, vehent la justicia a ells feta per Mossenyer Lippo, tenint-se per fort trufats, digueren a Mossenyer Lippo:—E quina justicia es aquesta que vós havets feta?—»

Mossenyer Lippo respon a la clerecia

«—SENYORS,—dix Mossenyer Lippo,—jo faç mellor justicia que no féu lo Senyor Bisbe al dit jove hom. Car ço es pus gran punició ad aquest jove hom, d'estar tres jorns sens entrar en la taverna, que no es a vostre prebere d'estar un any sens entrar en l'esglesia. E per tant hajats sguart a vostres relligiosos, que d'aci avant jo no m'haja a percebre que ells facen tals jochs. Car jo us jur per o ver cors de Jesús Christ que jo'n faré tal justicia que tot lo món en parlarà. E ab açò pensats d'anar-vos-en a la bona hora, o a la mala hora. Cuydats vós que les malvestats que soliets fer quan la senyoria era vostra vos sien mantinent comportades ne sofertes? Certes no ho seràn. Mas serà-us feta honor aytal com ho mereixets.—Encontinent que lo Bisbe e tots los altres veheren la furor de Mossenyer Lippo, e hagueren ohit la avol e crudel resposta, anaren-se'n cascun a un depart, sens processó ne sò de campanes.»

L'ase parla del pecat d'avaricia, e recita la confessió d'un mariner a un frare

«FRA Encelm, sapiats com en la ciutat de Mallorques, en l'ordre dels frares prehicadors, havia un relligiós nomenat fra Joan Osset e era natiu de Catalunya, lo qual un jorn, venint a confessar-se ab ell un mariner de Mallorques

demanà-li si tenia res de tort a alguna persona. Lo mariner respon:—Jo tinch de tort un florí e mig.—Lo relligiós diu:—Fe compte que sien dos.—Lo mariner respon:—Si no hi ha sinó un florí e mig, com faré jo compte que sien dos?—Lo frare diu:—Fé com jo't dich.—Lo mariner respon:—En bona hora, mossenyer, jo tinch dos florins de tort.—Lo frare diu:—Tens tu res de tort encare més a algú?—Lo mariner respon: —Och, mossenyer, jo tinch de tort a ma muller tres florins.—Lo frare diu:—Fé compte que sien cinch.—Lo mariner respon:—E si no hi ha sinó tres florins, com faré jo compte que sien cinch? —Lo frare diu:—Fé ço que't dich.—Lo mariner diu:—En bona hora: jo tinch cinch florins de tort a ma muller.—E aixi lo frare pujà a poch a poch tro a la summa de deu florins, e llavors li dix:— —Mon fill, tu veus que la summa dels diners que tu tens de tort pujen a deu florins, de què me'n pertany un florí, e jo t'absolré de tots tos pecats.—Lo mariner respon:—Mossenyer, jo no he aci neguns diners, mas donats-me l'absolució e encontinent vos los aportaré, car ma casa es aci prop. Per què lo frare li donà l'absolució, ab què ell li aportaria lo florí.»

La truferia que féu lo mariner al relligiós

«E com lo mariner sortia de l'esgleya, trobà al camí una escorça de magrana, e ab un coltell l'arrodoní que semblava que fos un florí, e se'n tornà a l'esgleya e amostrà-la de lluny al dit relligiós e aprés la mès sus a l'altar, dihent:—Pater, vets-lla

lo florí sus a l'altar.—E gira les espatlles e se'n va. E lo frare, tot sobtat, abans que'l mariner fós al mig de l'esgleya, prenent lo florí, trobà que era una scorça de magrana; e, cridant al mariner, dehia:—Digues, oh bon hom de Déu, açò no es pas un florí.—Lo mariner respon:—Pater, fahets compte que ço sia un florí.—Lo frare diu:—E si açò es una scorça de magrana, com faré jo compte que ço es un florí?—Lo mariner diu:—Fahets ço que us dich.—Lo frare diu:—Sabets què n'es? No us tinguets pas per absolt.—Lo mariner respon:—No us tinguets pas per pagat.—E axi se'n anà per lo camí en sa casa.»

L'ase diu a fra Encelm

«Aci podets veure, fra Encelm, quina manera troben e observen vostres relligiosos per la llur gran malicia e per aplegar diners, a fi que ab lo diner pusquen anar en cort de Roma, e's facen Bisbes de Nullatenensis, e ixen d'obediença per faher del tot a llur plaer; mas a la fi tot fa mal profit, e perden los diners, enriquehixen los altres qui gens no han treballat, axí com a un framenor de vostre ordre sdevench una vegada.»

Fra Encelm diu a l'ase

«Senyor ase: segons lo proverbi, mala capa cobre sovint bon bevedor. Axi me sembla de vós. Car qui us veurà axi magre, scorxat e esco-

hat, pensa que no haja en vós neguna subtilitat, ans que siats feixuch e bajà, quant que, en ço que jo veig, vós sóts un gran talla-moixons. E si jo us hagués axí ben conegut al començament de ma disputa, com jo fas sus are, jo us jur en veritat que no m'hagués ja près ab vós en fet de disputa; mas puys que som venguts tant avant, covindrà'm veure'n la fi, pregant-vos que us placia dir-me ço que sdevench al framenor, car pendre hi he plaher; aixi farà lo molt alt e molt poderós Princep lo Rey vostre Senyor, car jo veig que ell s'es près a riure de la truferia feta al frare prehicador per lo mariner.»

L'ase relata ço que sdevench a Mallorques a un framenor, lo qual perdé milia reyals per sa gran avaricia

«FRA Encelm, en nostra ciutat de Mallorques era un framenor, nomenat per son nom Francesch Sitges, lo qual jo crech que encare hi sia enguany que comptem mil quatre cents e disset. Aquell frare no era ne massa sabi, ne massa pech, e era d'aquells que hom apella prehicadors de fromatges, d'assats bona condició, e havia la paraula tant femenívola que, qui no'l vehia e ohia sa paraula, hagués dit propriament que era una fembra. Era aytambé un hom fort curós d'agabellar diners, e fort noble hom e scient en fet de confessió, e havia gran mijà a demanar e examinar ordinariament dels pecats, per la qual cosa la més gran partida de les gents de bé de Mallorques

se confessaven ab ell; perquè en poch de temps ell aplegà milia reyals d'aur, los quals ell mès en guarda entre les mans d'una monja d'aquelles de son ordre nomenada sor Antonieta, la qual era sa pus special amiga, per aytant com ella servia a netejar e rentar sa roba, e a aparellar-li qualsque vegades a menjar, e'l servia en malaltia, fahent-li confitures a la Coresma, e molts altres serveys.»

Com Nadalet donà una punyalada a sa amiga, e com ell hach los milia reyals d'or del framenor

«Hi havia en aquell temps un bell galant arlot al bordell, lo qual havia nom Nadalet, bell hom de sa persona, ben fet e proporcionat de tots sos membres, gentil e polit, e anava tostemps tant gentilment vestit que qui'l vehia no hagués pas dit que ell hach estat rufià, mas pus tost qualque bon mercader. Aquest Nadalet havia una amiga al bordell nomenada Na Francesca, fort bella minyona e gentil qui havia stat juheva. Esdevench-se un jorn de festa de Nadal que'l dit Nadalet jogant a la graesca perdé sos diners, e demanà a la dita Francesca son amiga dos florins d'or a prestech per jogar, los quals encontinent ella li'ls prestà. E aprés haver-los perdut, tot sobtat li en demanà encare altre tant, e ella no volent-li'ls prestar, ell, ab la furia del joch, donà-li una coltellada al ventrell, per què ella caygué a terra, e la sanch eixint, Nadalet pensant que ella fòs morta, se'n fugí e s'amagà sots un altar,

nomenat l'altar de Sant Christofol, en una esglesia dels framenors, ab un seu companyó nomenat Antoni Riussech. E encontinent tramès son dit companyó al bordell per veure si la dita Francesca era morta, o no, e que ell retornàs encontinent per aportar-li'n noves.»

Com sor Antonieta vench al convent dels framenors

«ARE sdevench, fra Encelm, per cas fortuit, que'l dit fra Francesch Sitges havia tramès querre sor Antonieta dessus dita, e, un poch abans que ella vengués, lo dit Nadalet s'era amagat sots lo dit altar. Vet-aci donchs fra Sitges, lo qual tirant sor Antonieta a un depart, vench ab ella tot dret aprop de l'altar de Sant Christofol aon lo dit Nadalet estava amagat, e lladonchs fra Sitges dix a sor Antonieta:—Ma ben aymada sor Antonieta, jo só d'huy més vell, e no pusch pus soferir les penes e treballs de l'Ordre. En açò stant aquells jovens frares me volen tots mal, per ço com jo no'ls vull res donar de ço del méu, e'm fan molts despits e befs, e encare fra Galceràn s'es enfellonit per ço com no li he volgut prestar cent reyals d'or per anar en Anglaterra faher-se mestre; ell m'ha menaçat que faher m'ha sortir de Mallorques, e que ell me farà ésser conventual a Jaca. E aixi meteix fra Jacme March va'm pregant que jo li prest; ensems fra Poncet e fra Joan Ximeno me van continualment assaltant e tempestejant a fi que jo'ls ajut de mos diners: a la qual cosa faher no abastaria

tota la mar. Perquè, ma sor, jo he pensat e pens encare d'anar-me'n en Cort de Roma per faherme bisbe de Nullatenensis, aixi com han fet fra Benet Sanç, fra Antoni Badia e fra Pere Llofriu; per aci seré fora de tota pena, e ab ço que he del méu viuré noblement, car ab cent reyals que donaré al Cardenal d'Hostria, lo qual es framenor e mon bon amich, per ço com ell era ministre de la provincia de França en lo temps que jo era studiant, ell tant procurarà per mi ab lo Sant Pare, que jo seré bisbe. E per despesa e altres messions, dos cents altres reyals d'or m'abastaràn—.»

Fra Citges diu a sor Antonieta lo nom del mercader

«—E per tant, ma sor, quan vindrà l'hora de vespres, jo us trametré un jove mercader de Barcelona lo qual es mon gran amich, e li donarets tres cents reyals d'or que tenits dins lo cofre que jo comprí en la plaça de Sant Andreu l'altre hir, e tots los milia si ell los demanarà: car ha'm dit que d'aytant de reyals com jo li donaré per exercehir l'art de mercaderia ell m'en donarà vint per cent cascun any, qui es un bell guany; e'm pusch fiar en ell, car ell es hom de bé, e mon fill de confessió, e's nomena Lluys Regolf, fill de Joan Regolf, canviador de Barcelona. Are anats-vos-en a la bona hora e fahets aixi com jo us he dit.—Encontinent, fra Encelm, que lo dit Nadalet, lo qual era amagat sots l'altar hach ohit les paraules de fra Citges

ab sor Antonieta, ell prench sguart a tot, e tench en membrança lo nom del mercader, lo nom del pare del mercader, e tota l'historia.»

Com N'Antoni Riussech vench

«ENCONTINENT que sor Antonieta fon departida e fra Sitges entrat dedins lo convent, vet-aci venir N'Antoni Riusech, companyó d'En Nadalet, lo qual ell havia leixat celat dessota l'altar, qui dix al dit Nadalet:—Mon companyó, vine en bon hora, e no hages pahor alguna, car Na Francesca no ha negun mal, e ha't fallit la coltellada la qual li ha solament un poch escorxat la carn, e gens no'm sò partit de lla tro a ço que havem begut un pitxer plè de vi grech, e es sdevenguda tant bona que ella m'ha promès de faher paus ab tu e't prestarà volenters deu o dotze reyals d'or si tu n'hauràs fretura. E per tant vine-te'n en bona hora e no hages gens de dubte.—»

En Nadalet diu a son companyó

«—N'Antoni, mon amich, (dix En Nadalet) ves-te'n donchs camí del bordell, e spera'm al Portal de Sent Miquel fins a tant que jo vinga, car jur-te per Déu que ja més no fon tant fortunat ne tant benhaurat colp de coltell.—E aprés que'l dit N'Antoni se'n fon anat, vet-aci En Nadalet qui se'n va dreta via al terç ordre e era prop d'hora de vespres. Ell trucà a la porta e demanà

a la portera on stava sor Antonieta:—car, (dix ell), jo he afer ab ella.—E la portera, entrant dedins la relligió, dix a sor Antonieta:—Madona, ha-hi un jove hom a la porta qui us demana.—E sor Antonieta dix:—E quin home es?—Madona, (dix la portera), es un hom ben vestit, e sembla que sia qualque gran mercader.—Sor Antonieta dix:—Ves-te'n davant, ell serà lo mercader que fra Citges devia'm trametre.—»

Com sor Antonia vench a la porta

«AIXI com aquella qui no desijava faltar al manament de fra Citges, encontinent ella se'n vench ab grans passes a la porta aon trobà En Nadalet, e aprés moltes grans salutacions, En Nadalet li dix:—Madona sor Antonieta, vets que mon pare spiritual, fra Francesch Citges, m'ha tramès a vós, e us prega que'm dongats lo cofre que ell comprà l'altre hir a la plaça de Sant Andreu ab los milia reyals d'aur qui son dedins: car ell vol pendre'n tres cents per anar en Cort de Roma per a faher-se bisbe; e dels set cents qui restaràn ell ha acordat ab mi que jo'n dega fer mercaderia e li'n dech retre de profit vint per cent cascun any.—»

Com sor Antonieta fon enganada

«LES paraules d'En Nadalet ohides per sor Antonieta, ella dix-li:—Mossenyer, e com es vostre nom?—Nadalet dix:—Jo m'apell Lluys

Regolf, fill d'En Joan Regolf, canviador de Barcelona.—E ohint sor Antonieta lo nom, entrà en la relligió, e no trigà gayre que ella aportà lo coffre ab los milia reyals d'or, e, venint a la porta, dix a Nadalet:—Mossenyer, vet aci lo cofret ab los milia reyals d'or. Per què pensats de contâ'ls —E'n Nadalet qui temia que En Lluys Regolf no sobrevengués per ço com era hora de vespra, trobant-se torbat en si meteix, li dix:»

En Nadalet diu a sor Antonieta

—MADONA, no es ja mester que jo'ls compte aprés vós.—Açò dit, ell pren lo cofret e'l met sots son mantell, pren comiat d'ella e se'n va tot dret al bordell; e; aprés que ell hach trobat son companyó, li mostrà lo coffret e li contà tota l'historia, e ab gran goig van-se'n ajustar ab Na Francesca, on se donaren bon temps ab los diners que'l pobre frare havia agabellat de llonch temps ab gran pena e treball.»

Com En Lluys Regolf vench tantost aprés

«EN Nadalet no estava pas encare al bordell, que fra Citges tramès lo dit Lluys Regolf a sor Antonieta per haver los diners com ell li havia dit aprop de l'altar. E, venint al terç orde, trucà a la porta e demanà sor Antonieta per haver los diners com li havia stat dit. E ella venguda aprés totes salutacions, En Lluys Regolf dix:—

Madona sor Antonieta, fra Citges tramet-me a vós a fi que'm dongats lo coffret ab los milia reyals d'or.—Sor Antonieta dix:—E com es vostre nom?—Madona, dix ell, hom m'apella En Lluys Regolf.—Encontinent que sor Antonieta ohí aquestes paraules caygué esmortida en terra, gitant un gran crit. Sobre què, les altres monjes sortiren, e, vehent-la en tal estament, arruixarenli la cara d'ayga freda e ella retornà's. Mas ella cridant, esgrafinyant-se la cara e squinçant sa roba, prench lo camí de Sant Francesch e lo mercader ensems. Adonch, aprés que fon lla arribada, ella féu demanar fra Citges, lo qual vench encontinent, e, vehent sor Antonieta axí desconhortada, aprés que n'hach ohit la rahó, ell s'esmortí de gran dolor, e, salva vostra honor, se concagà vilanament: per què calgué que'ls frares lo rentassen ab ayga freda. E aprés que ell hach un poch reprès sos esperits, ells lo se'n portaren en sa cambra, e meteren-lo sus al llit, aprés haver-lo nedejat de sa sutzura. Adonch lo dit Citges prench aixi gran despler, e hach tal despit de ço en dessus, que ell en caygué en greu malaltia, la qual li durà tres mesos sencers; e quan ell fon guarit, si es cert que ell fon tostemps despuys trist e malinconiós. En açò stant lo dessus dit Nadalet passava lo temps gojosament ab Na Francesca en tota dissolució. E vets lla, fra Encelm, com vostres relligiosos esquiven lo peccat d'avaricia.»

Del quart peccat mortal, qui es ira

«Ja havets ohit aci dessus l'historia del terç peccat mortal, qui es luxuria, al fet de la confessió de madona Tecla ab fra Juliot, per què no es mester que jo us ho recite. Tota vegada jo us recitaré l'historia del pecat d'ira. Sapiats, fra Encelm, que en vostra ciutat de Mallorques, dedins lo convent dels framenors, hi havia un bon hom apellat fra Aymerich de Grave, lo qual era de nació francesa, noble e gentil hom de ver linatge: car ell era propinch parent del comte d'Armenyac, e era vengut al dit convent per estudiar en Theologia. Un jorn que ell anava per la dita ciutat, passant pel carrer de la mar, ell vehé una bugiota dedins un paner e la comprà per a fer-ne un present al dit comte d'Armenyac son parent, per ço com en França no hi ha molts d'aytals animals. Lladonch, havent comprat la dita bugiota, quinze jorns no's passaren que ella morí. Esdevench-se donchs, fra Encelm, que en lloch que'ls frares han custuma de donar-se la hu a l'altre plaher, solaç e materia de riure, hi hach tres relligiosos qui volien mal al dit fra Aymerich, e havien feta una cançó de la dita bugiota que hom començа en axí:

Un plant tots jorns faré,
Puys que fra Aymerich
Ha'm pregat de ço fer
Per sa bugiota gentil.

Ay las! fra Aymerich,
Quina cosa farets?
Per tot vostre delit
La bugiota pagarets.

E ella ha's mort:
Lo comte que sper
Ans que hom la li port.

«No us membre, fra Encelm, del restant de la cançó»?

Los noms dels relligiosos, e ço que ells faheren

«E VET ací que los tres relligiosos dels quals jo parle son aquests. Lo primer havia nom fra Francesch Caravall, natiu de Morella; lo segon, fra Matheu Ponça, natiu de Pollença; lo terç, fra Galderich, natiu de Daroca, qui cantaven la dita cançó. De què fra Aymerich hach gran desplaer e començà a vituperar-los e injuriar, tant que ells s'emprengueren a belles mans, e no hagués stat que'l guardià, nomenat fra Jaume Florença, los manà per sancta obediença que ells se departissen e anassen dormir, ells se fossen lla quaix scanyats.»

Com fra Aymerich fonch occis

«APRÉS que'ls relligiosos foren anats a dormir, los dits tres relligiosos prengueren sengles bastóns en mà, e's meteren en aguayt prop dels

retrets, on ells lo meteren per terra, e li donaren tant de bastonades, que'l bon frare no visqué sinó cinch jorns. Ara vejats, fra Encelm, com vostres relligiosos esquiven lo peccat d'ira.»

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, en veritat aquell fon avol jorn per al dit frare: aixi en fon per als tres relligiosos e he bona membrança d'aquest fet car jo era fort jove llavors que açò sdevench, e membre'm que dos dels relligiosos se'n fugiren, e l'altre, ço es assaber, fra Matheu Ponça, fon prês, justiciat e condemnat a presó perpetual, e hagueren tostemps despuys molts de mals. Ara, prech-vos hajam l'historia de glotonia.»

L'ase parla del cinquê peccat, qui es glotonia

«FRA Encelm, al camp de Tarragona hi ha una vila nomenada Cambrils, qui es bona e grossa vila, la qual es del Rey. E han acustumat, fra Encelm, a la dita vila que quan hi ha qualque festa, la una de les vegades hi van prehicar los framenors, l'altra vegada los frares prehicadors. Esdevench-se que un jorn de Nadal, qui era llavors lo dijous, un frare prehicador anà prehicar a la dita vila, e lo sendemà, tornant-se'n de bon matí en la ciutat de Tarragona, ell se trobà en passar lo riu apellat Francolí ab dos framenors del con-

vent de Tarragona, apellats per nom la un fra Joan Companyó e l'altre fra Pere Taverner, e, aprés llurs salutacions, ell demanà'ls aon anaven e ells digueren-li que anaven a Tortosa. E aprés li demanaren com havia stat tractat lo jorn de Nadal ab lo rector de la dita vila. Lo frare prehicador dix:—En veritat, mon amich, lo dit rector ha'ns honestament festejat de força cabrits rostits e carn de moltó bollida, ab llurs salces, e bon vi vermell, e aprés de tortores e todons ab bella pebrada, de sort que'm semblava estar en paradis terrenal. E lo dit rector comprà hir set lliures de congre axí gros com jo he la cama. E jo ohí que ell dix a Na Caterina, s'aymia, que ella en fahés un pastiç al forn. E per axi, mon amich, si us anats un poch ivaç, vós porets bé haver un bon dinar e menjar del pastiç.—Encontinent, fra Encelm, si ell dix açò al mut, no ho dix pas al sord, e vet-aci fra Companyó qui atroça sos parrachs e's met en camí, talment que de tres passes no'n fehia sinó una per venir a temps ad aquest dinar e per menjar del pastiç. E per ço que aquella Caterina, amiga del rector, volia mortalment mal a tots los relligiosos en general, per ço com ells cridaven fort aprés lo dit rector de ço que ell tenia una amiga: aquella, havent fet lo pastiç, e l'hora venguda de dinar, ella dix al rector:—Mossenyer, dinem-nos abans que sobrevingue qualque albardà.—Lo rector dix: —E quin albardà nos pot arribar?—Na Caterina respon:—Qualque traydor relligiós qui vindrà e menjarà del pastiç:—Lo rector dix:—En nom de Déu, Caterina, anem donchs a dinar.—Encontinent, fra Encelm, que començaven ambdos

asseure's per dinar, envides foren asseguts que vet-aci arribats fra Companyó e son companyó qui molt ardidament trucaren a la porta. Llavors Na Caterina, corrent a la porta, esguardant per los forats d'aquella e vehent los frares, se'n vench mig morta al rector, e'l rector li dix:— —Qui es lla?—Na Caterina li dix:—Aytal mal com a la porta són dos relligiosos.—Lo proverbi diu bé la veritat, (dix lo rector): del mal que hom ha pahor, d'aquell meteix mor. — Na Caterina dix:—Per la Sancta Passió de Déu! ells no menjaràn ja del pastiç.—E tantost l'amagà e va obrir la porta. E vet-aci los framenors qui saludaren lo rector, e lo rector los dix:—Mossenyers, jo he gran desplaer com jo no haja les viandes per a tractar-vos com a tals senyors se pertany, mas jo no he altra cosa per al present sinó sardines salades.—Fra Companyó respon:—Mossenyer rector, vostra bona cara e bon acolliment estimem pus que les bones viandes.—Açò dit, s'assigueren a taula, e fon mès un tallador ab set sardines denant fra Companyó e son companyó, e un altre tallador, ab altretant de sardines, denant lo rector e Na Caterina. Vet-aci, fra Encelm, fra Companyó lo qual ab lo coltell tallà lo cap a una sardina e aprés que ell hach menjat dos o tres bocins ell prench lo cap de la dita sardina e l'acostà a sa orella com si hagués mostrat que la sardina li responia a ses demandes, e dix a la sardina:—Ço que'm dehits responent-me jo no crech pas que sia així.—De què lo rector e Na Caterina eren fort meravellats, vehent l'acte que fra Companyó fehia a la sardina; per què, fra Encelm, aprés que fra Companyó hach men-

jat encare dos o tres altres bocins, de bell nou, prenent lo cap de la sardina, l'acostà de sa aurella, e dix:—Donna Sardina, jo no pusch pensar que ço que'm dehits sia veritat, car mossenyer lo rector no es pas tal que'm fahés aytal cas.—Encontinent que Na Caterina ohí aquestes paraules, com vós sabets que les fembres volen tostemps saber les coses dubtoses, ella pregà lo rector que pregàs fra Companyó, e aytambé ella meteixa'l pregava, de dir de què era son parlament ab la sardina. E fra Companyó fahent-se fort pregar, no volent res dir del dit parlament, li dix:—Madona Caterina, no us cossirets ja de saber mon parlament ab la sardina, car jo li he demanat d'alguna cosa d'on ella'm respon.—Vet-aci de bell nou lo rector qui'l pregà fort afectuosament. E no volent ne podent fra Companyó contredir als prechs del rector, dix-li en aixi:—Mossenyer, jo us diré lo parlament de mi ab la sardina, sots tal condició emperò que si la sardina ha dit veritat que vos no la'm celarets, mas la'm direts.—Encontinent lo rector, jurant, lo hi va prometre. Llavors fra Companyó recità lo parlament de la sardina, dihent axí:—Mossenyer lo rector, jo he demanat a la sardina quin era lo pus gran e lo pus gros peix qui sia en la mar, e ella ha'm donat per resposta que hi ha axí llonch temps que ella n'es defora que no li'n membre, mas que jo ho haja a demanar a un congre fresch qui es acens en la casa d'ençà sinó dos jorns que ell es eixit de la mar, e m'ho sabrà dir.—Encontinent, fra Encelm, vet-aci lo rector qui ab gran ris diu:—Per lo cors de tal, la sardina diu veritat. Llevats-vos, Caterina, e aportats lo

pastiç.—E llevant les sardines de dessus la taula, hagueren bé a dinar. Vet-aci, fra Encelm, com vostres relligiosos esquiven lo peccat de glotonia. Car a fi que ells pusquen menjar un bon bocí, caminen dues lleugues senceres a trenca-coll.»

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, en veritat fra Companyó fon ben subtil en trobar així sobtós una tal argucia o cavil·lació com fon aquella que mostrà fahent semblant que la sardina li parlava per venir a sa intenció del pastiç. En veritat, pus jo us oig e pus me vé en volentat d'ohir-vos parlar: car jo us jur que si Déus vos hagués creat hom, e que haguessets stat prehicador, jo crech que tot hom hagués corregut a vostre sermó, leixant los altres prehicadors, tant es lo vostre parlament plasent. E per açò jo us prech que us placia recitar-me l'historia del peccat d'enveja e de perea.»

Del sisè e setè peccats mortals qui són enveja e perea

«FRA Encelm, al camp de Tarragona hi ha una vila a les montanyes apellada per nom Falcet, e es bona vila e grossa, e poblada de bones gents, e pertany al comte de Prades, al qual esdevench que a una festa de Nadal anaren lla per prehicar dos framenors e dos frares prehicadors: lo framenor per prehicar lo jorn de Nadal, e l'altre

lo sendemà. Encontinent, fra Encelm, que les festes foren passades, los frares volent-se'n retornar a Tarragona d'on eren venguts, prenent comiat del Senyor e del rector, aquell dix-los: —Senyors relligiosos, a nosaltres e a tot lo poble ha plagut vostra scient e plahent manera de prehicar e perçò sia-us avinent de demanar-nos qualque dò qui us placia, e nosaltres lo us donarèm; mas volem que'l frare prehicador demane lo primer dò, e aprés demanarà lo framenor.— Sobtosament, fra Encelm, que'l frare prehicador hach ohit açò, dix en si meteix:—Jo he fet mal viatge, car si jo deman lo primer lo framenor demanarà pus que jo, e, ell havent pus que jo, la mort me seria mellor que la vida: mas jo sabré pus que no ell.—E lladonchs, girant-se vers lo comte, respon-li dihent:—Senyor comte, jo us demanaré un dò ab condició que la cosa que jo demanaré me sia donada sens tota triga.—Ço que'l comte li promès. E lladonchs ell li dix:—Senyor, jo us deman que'm sia donat lo doble de ço que us demanarà lo framenor.—E lo comte lo hi acordà. Encontinent que'l fra-menor hach ohida la demanda del frare prehicador, ell cuydà morir d'enveja e desplaer, dihent en si meteix:—Mal encontre pusca haver aquest traydor frare prehicador; ell haurà lo doble de tot ço que jo demanaré, car si jo deman cent florins ell n'haurà doscents. Adés jo desig de pus tost morir content que viure mal content.—A les hores donchs lo framenor pensà e demanà lo dò, dihent:—Senyor comte, jo us deman mantinent que us placia de faher-me donar bones dues centes bastonades, e en açò us prech, Senyor, que no hi haja falla: car

açò es la pus gran gracia e recompensa que'm pot faher en aquest món vostra Senyoria.—Encontinent lo comte dix a dos escuders qui staven aprop d'ell:—Anats e aportats dos bons bastons de nespler, e fahets-li aquest plaher puys que ell ho demana ab aixi gran devoció.—Aprés que'ls dos escuders hagueren aportat dos bons bastons, ells arraparen lo framenor per la caputxa e començaren a estrijolar-lo. E com ells hagueren donat al dit framenor cent bastonades, vet-aci lo frare prehicador qui comença a cridar, dihent:—Ço es assats, Senyor, car lo frare menor no ha demanat sinó cent bastonades.—Quan lo framenor ohí les paraules del frare prehicador, dix tot suplicant, plorant e cridant:—No Senyor, no ascoltets gens lo frare prehicador, e donats-me altres cent bastonades: car dues centes vos n'he demanat.—E girant-se vers lo frare prehicador li dix: —Què vos sembla, frare prehicador, del dò que jo he demanat? Sembla'm que no us plau pas molt: vós havets per vostra cupiditat demanat lo doble de ço qui'm serà donat, e per ço plau-me d'haver mal Nadal a fi que vós hajats pijors Innocents e pus avols estrenes.—Sobtanament, fra Encelm, que'l framenor hach rehebuda la dita gracia, vet-aci los dos escuders qui gafaren lo frare prehicador per l'escarcella de la capa, e li donaren quatre centes bastonades, en sort que'l calgué portar sus un ase a la ciutat de Tarragona. Vejats, fra Encelm, com vostres relligiosos esquiven lo peccat d'enveja.»

Fra Encelm parla a l'ase

«SENYOR ase, en veritat lo frare prehicador fon mal avist de demanar lo doble de ço qui seria donat al framenor, mas la traydora enveja li féu faher açò, e la cupiditat d'haver més que'l framenor, e gens no pensava a ço que se'n podia enseguir. E qui no sguarda denant si, com dehiets no fa gayre, cau enrere. Per què jo us prech que aquestes histories vos abasten, car, puys que les afeccions de bastonades son vengudes, nosaltres poriem encare venir a pijors coses. Retornem a nostre proposit, car jo us vull encare provar que entre nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran noblea e dignitat que no vosaltres, animals. E açò per aytant com nosaltres havem seny natural e anima intel·lectiva, e vosaltres no havets sinó un poch de discreció natural.»

L'ase respon a fra Encelm, parlant-li de la natura dels animals, metent cascun en sa natura.

«FRA Encelm, sembla'm que vós sóts un poch bajà. Bon hom de Déu! ab la fi que conegats clarament que entre nosaltres, animals, havem seny natural e anima intel·lectiva, axi bé e mils que vosaltres, jo us faré relació d'alguns actes de nostres animals, per los quals veurets clarament vostre dir ésser fals.

Vejats, fra Encelm, los pollets de les gallines

e de les perdius com encontinent que ells són desclovats corren aprés llur mare, e quan ells veuen que la mare fuig e ha pahor, ells fugen aixi encontinent, tenint lo camí de la mare; e menjen de sobte ells meteixos. E si per ventura se perdràn, e ouhen la veu de llur mare, ells corren ivaçosament e venen-se'n lla aon es la mare. Encare més, los cavalls, muls, bous, moltons, bochs, gats e semblants animals, encontinent que llur temps d'infantar es vengut, vejats com ho fan llurs femelles, sens que hajen mester de madrones, porgadores, llevaneres d'infants, ne que algú'ls talle lo melich. E cerquen encontinent la pastura: aixi, tot sobtat, ells meteixos prenen la mamella e mamen. Och encare los cans e los gats, per quina discreció e diligencia no porten llurs fills d'un lloch en l'altre ab llurs dents tant gentilment e lleu que no'ls fan gens de mal? E vosaltres, fra Encelm, quan sóts nats, no sabets pendre la mamella, mas al contrari, si vostra mare no la us metia en la boca, morriets de set, e no podets ne sabets menjar neguna vianda, mas romanits cinch o sis mesos que no vivets sinó de llet. E aprés vostres pares e mares vos masteguen vostra vianda, e així mastegada la menjats. E si vostres pares o mares se'n fugen per qualque espahordiment, vosaltres romanits al breçol sens que sapiats on podriets fugir aprés ells així com fan los pollets de les gallines e perdius. Vostres femelles infanten ab gran dolor e treball e'ls cal llevaneres e altres per tallar lo melich a vostres infants, e moltes e espesses vegades en moren a l'infantament. E açò per la maledicció que Déus ha'ls donada. Och e pus, les femelles de nostres

animals, aprés que elles son prenys, no voldrien acostar-se al mascle per tot l'haver del món, sabent que ja es acomplit ço perquè Déu donà la conjuncció del mascle ab la femella. E vostres fembres, fra Encelm, no fan axí, ne no'ls plau en res la condició de nostres femelles, ans tot al contrari: car, aprés que elles son prenys, es a les hores que elles requiren l'home pus que d'abans.

Què us sembla, fra Encelm, de la vera amor que serva la tortora a son mascle? La qual quan es mort fa molt gran dol, e no reposa ja més sus arbre vert: ne no beu ayga clara, mas terbola, e si ella no troba ayga terbola l'enterboleix ab los peus e lladonch beu. E puys roman vidua tot lo temps de sa vida, sens que vulga pendre marit. E vostres fembres, fra Encelm, a penes es podrit llur marit en lo fossar, ans se poria encare faher morterol de llur fetge, que, tot sobtat, cerquen altres marits. E moltes vegades, fra Encelm, faran morir llurs marits per metzines e tuixech que elles los fan menjar, per poder pendre com a marit aquells de qui són enamorades. Vejats quina diferencia hi ha d'una amor a l'altra?

Què us sembla del seny e discreció de l'orifany, qui en tots sos actes e fets sembla que sia fill d'Adam en totes coses? Ço es assaber que ell entengue e conegue totes coses, talment, que si lo palafrener o vaylet qui li dóna a menjar ve a morir, ell se'n dóna aytant d'enuig e despler que està dos o tres jorns que no vol menjar ne beure, mostrant senyal de tristor per l'absencia del dit vaylet.

Què us sembla aixi meteix del seny natural de l'aguila? La qual, aprés que sos polls són nats,

fa'ls esguardar contra los raigs del sol. E si lo sguarden e vehuen de fit en fit, ella sab que són seus, e si'ls veu plorar los uylls sab que són bastarts, e'ls gita encontinent fora lo niu.

Què us sembla del seny de l'esperver? Lo qual quan vol pendre qualque ocell per son menjar, si no'l pren ab dues volades, no li va pus aprés, sabent que no plau ja a Déu que'l dit ocell muyra. Och e pus, per ço com lo dit esperver es pohagrós, ell pren totes les nits un ocell e'l té entre sos peus per tenir-los caldament, e aprés al matí lo jaqueix anar sens faher-li negun mal, mas si lo dit ocell serà près per ell, qualque gran fam que haja, no'l voldria haver menjat, ans lo jaqueix anar sens faher-li negun damnatge.

Què us sembla de l'intel·ligencia del cucut? Quan esdevé que'l pare d'aquell es fort vell, e que totes les plomes li cauen de vellea e no pot volar, lladoncs sos fills li fan un bell niu, on lo fan reposar e li aporten a menjar tots los jorns, tro a ço que placia a Déu que ell muyra.

Què us sembla del camell? Qui per cosa del món no's vol acostar ne haver afer ab neguna femella qui haja haut afer ab son pare, e les coneix ab la flayra: que si elles s'acosten a ell les fa fugir a mossegades e reguitnades ben lluny de si.

Què us sembla del juhí del bevre? Lo qual quan veu los caçadors qui'l volen pendre, sabent que'ls dits caçadors no'l volen pendre sinó per haver sos genitius qui són bons a moltes medecines, si ell coneix que no'n pusca scapar sens ésser près, lladonchs ell meteix ab les dents s'arrenca los genitius e'ls jaqueix als caçadors, volent-los pus tost perdre que morir o perdre la vida.

Què us sembla del seny del pigot? Lo qual no fa son niu sinó pe'ls forats e clots dels arbres, e, quan s'esdevé que'ls dits forats o clots són tancats per alguns fills d'Adam ab ferre o altra cosa, ell aporta encontinent una herba la qual ha tal virtut que tota tancadura la qual es tocada de la dita herba s'obre e romp encontinent; e la dita herba tocant lo clot de son niu tapat e tancat encontinent s'obre e per aquesta rahó la dita herba es apellada herba pigotera.

Què us sembla del seny de l'oronella? La qual si los uylls haurà hom exorbat a sos polls aporta encontinent una herba ab la qual, havent tocat los uylls de sos petits, ells obren-los encontinent e recobren la vista, e es apellada aquesta herba d'oronelles chelidonia.

Què us sembla del seny de la mustela, la qual lavors que vol combatre contra'l serpent s'embolcalla primerament tota de ruda, e aprés va a menjar de la rael de penicalt; e, açò fet, va a combatre contre la serp? Vets-lla doncs com ella dóna a entendre que les dites herbes han força e valor contra lo verí del serpent.

Què us sembla del seny del cervo, que quan veu com es nafrat per qualque caçador de qualque sageta enverinada, encontinent va-se'n menjar de les fulles d'arbós sabent que val a contrastar lo verí?

Què us sembla del seny dels cans e dels gats? Los quals quan veuen que per massa menjar lo ventre los fa mal, e'ls causa dolor, encontinent van-se'n menjar diverses herbes qui provoquen a ostech, sabent que la mellor medecina qui sia al món per guarir de l'enfit del ventrell es lo perbocar.

Què us sembla de la cigonya, la qual encontinent que's sent constibada o dura del ventre, se'n va a la mar, e prenent de l'ayga de la mar ab lo bech se n'omple la boca, e la's met part derrere com un crestiri, coneixent que'l crestiri es perfeta medecina a duresa de ventre?

Què us sembla del seny de la guineu? La qual quan veu que no troba què menjar, e no pot desrobar les gallines de les gabies o galliners com ha de custuma, gita's al mig d'un camp en terra, e lla sta com morta, no movent ne cap, ne peu, ne coha, ne altre membre quisvulla: talment que, qui la veu lladonchs, creu fermament que sia morta. Lladonchs los corbs, o cucales, passant lla prop e vehent-la per terra en tal manera, pensant que sia morta, devallen e's venen posar sus son ventre. A les hores, madona Na Renart aferra'ls ab les dents, e en lloch que aquells ocells li eren aprop per a menjar-lo, ella meteixa al contrari los menja, e en aquesta manera se sadolla.

Què us sembla del seny de la perdiu? La qual, quan veu que'ls caçadors volen pendre sos polls, crida, e encontinent sos polls se'n fugen, e ella fa semblant que no pot volar, e vola un poch, puys jaqueix-se caure en terra, e'l caçador vehent-la caure corre aprés per a pendre-la e leixa los polls; aquella vola un poch més, e puys deixa's de bell nou caure en terra: eixament fa tant de vegades aquest acte, tro a ço que veu que sos polls se'n sien fugits, e sien lluny de lla. Lladonchs ella vola a tot pler e se'n va. Per aquest mijà ella defen sos polls que no sien presos.

Què us sembla del seny de l'aranya? La qual, quan veu que qualque mosca es sotspresa en sa

terenyina, corre encontinent, e la primera cosa que fa, ella li lliga los peus e les mans ab fil fort descapdellat lo qual trau de son ventre; e haver-la ben lligada, lladonch ella menja-la, sabent que si ella no la lligava se'n poria fugir volant, e aixi seria frustrada de sa presa.

Quė us sembla del seny de la grua, qui vetlla de nit fahent bon aguayt de pahor que no sia presa? E, tement que no sia sobrepresa de la sòn, ella pren una pedra, e la té en son peu sinistre, e alça lo dit peu, tenint-se sus lo peu dret. E açò fa, per tal que si la sòn la sobreprenia, cahent-li la pedra del peu, ella's despertaria per la cayguda de la pedra.

Quė us sembla del seny del gall? Lo qual canta les hores de la nit e del jorn per molt bon ordre, dihent a cascuna hora sa oració en tots los quatre temps de l'any, sens que ell haja mester rollotge ne que calga que hom lo despert. E, quan ell troba qualque bona vianda, encontinent ell crida, apellant sa companya de gallines, e no vol menjar fins a tant que elles menjen ensems ab ell.

Quė us sembla del seny del gat? Lo qual quan vol faher sa femta, furga en la terra, e cobre fort bé e diligentment sa femta, a fi que lo senyor de la casa no sent sa pudor, tement que no'l gitàs defora la casa, sentint la pudor de la dita femta.

Quė us semble del seny del rossinyol? Lo qual canta e refila tro a ço que vinga a cap de sa intenció, e, quan ha complit sa volentat, no canta pus; mas quan la femella s'apropinca d'ell per ohir son cant, en lloch de cantar ell ronca, sabent

que ella no li consentiria fins aprés aytal lloança.

Què us sembla del seny del ca e de sa vera e bona amor? Lo qual per un plaer sofir cent desplaers: car aprés haver una vegada menjat lo pa de qualcun, ja més no l'oblida, ans li poriets donar cent bastonades que gens no oblidarà lo benifet rehebut. Vejats donchs quina diferencia hi ha de la amor del ca a la amor de l'home: car al ca si vós li fahets un pler li poriets faher cent desplaers aprés, que ell los endura tots, havent esguart al pler rehebut, e l'home fa lo contrari, car fahets-li cent voltes grans plahers, e aprés fahets-li un petit desplaer, oblidant tots los rans plers rehebuts, vol pendre venjança del petit desplaer a ell fet.

Què us sembla del seny del cranch? Lo qual quan esdevé que vol menjar la nacra on se fan les perles, estant la nacra oberta per ço com ella no viu sinó de l'ayga de la mar, ell ve gint, gint, e aporta una pedra, e apropinquant-se de la nacra gita la pedra dedins aquella, e llavors la menja: coneixent que si no fehia així, la nacra se clouria encontinent, e no hauria poder de faher-li negun mal.

Vos sembla, donchs, fra Encelm, que'ls actes dessus dits sien de seny e d'enteniment? Certes och, e si voldrets dir veritat vós serets de mon parer, ço es assaber, que los dits animals han seny e ànima intel·lectiva axi bé e mills que no vosaltres. E no vull faher llonch discurs de molts altres animals, com d'alguns escarabats e altres, los quals quan veuen que'ls fills d'Adam los toquen, de pahor que ells han de rehebre damnatge, fan semblant que són morts, plegant peus e mans, talment que diriets que són morts, e

aprés quan no senten pus neguna persona lleven-se, e se'n van a llurs afers.»

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, una altra rahó per provar que nosaltres som de pus gran noblesa e dignitat que vosaltres es: per ço com nosaltres som fort nets en nostres festes e habillaments, e portem ab nós diverses bones olors, molts perfums bé flayrants, e vosaltres sóts privats e freturejants de tota netedat, e sóts bruts, sutzeus e pudents. E esguardats en vós meteix primerament: vostre ventre e vostres cuixes són plenes de fém, pixats e sutzura; vostres uylls llagremejants e leganyosos, e la boca vormosa e plena de baves. Donchs apar assats que ço qve jo he dit es veritable.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm, qui mal diu, ohir ho vol. Jo us he parlat fins ací cortesament, mas puys que m'havets injuriat o blasmat, jo us pagaré ab tornes, e si diré tostemps la veritat. Car lo proverbi diu: aytal compte que't fa ton compare, atretal li'l faces. Bon hom de Déu! Aytant com parlats, altre tant errats, e ço de què vos llohats torna's a vostra deshonor. Car jo veig que vostres uylls son pus lleganyosos e plorants que no són los méus; e mes baves cauen a terra, e les vostres romanen sus la vostra barba. E tots los béns e plahers que havets, e delits, e bones odors, no'ls

havets sinó per nosaltres, animals. E declarar-vos he lo tot distinctament. La cera, de la qual vos enllumenats, la prenets de nostres abelles o mosques de mel, e axí meteix la mel ab la qual fahets vostres confitures. La seda de què vos vestits, la prenets de nostres vermens o cuchs qui la fan, com vos he recitat amplament aci dessus. L'almesch lo prenets de nosaltres, animals, e no es sinó una superfluitat de sanch qui's congria dedins alguns postermaments dels dits animals, e quan l'almesch es perfet, les postermes s'inflen, e llavors los dits animals se'n van a les roques aspres e dures, e tant se freguen e graten que'ls dits postermaments per lo frech que ells fan cauen a terra, e vosaltres, fills d'Adam, los prenets e'ls estojats per faher vostres bones olors. L'algalia es suhor de nostres animals, qui's fa entre les cuixes, e vosaltres la metets sus vostres barbes, e en vostres vestiments. L'ambre es femta de nostres animals e vosaltres vos en perfumats per tolre la pudor de vostra suhor e sutzura. Les perles, de les quals vos aornats a les festes, les prenets de nostres animals de la mar, ço es assaber, de los nacres. Com vos gosats donchs solament gloriejar de ço que, per rahó, nosaltres, si voliem, nos en poriem llohar ab veritat? E sguardats, fra Encelm, quina diferencia hi ha de vostra sanch a la nostra, de vostra suhor a la nostra e de vostra femta a la nostra. Vostra sanch, si aprés que serà eixida de vostre cors es lla un jorn, put molt fort, e fa gran corrupció en l'ayre, talment que moltes vegades per tal corrupció s'engenra la pestilencia si la sanch serà en gran quantitat, axí que pot esdevenir per batalles; nostra sanch

es almesch, lo qual vosaltres metets en vostres viandes, beuratges e confitures e la metets en vostres vestedures per cobrir la avol olor de vostra pudent suhor, la qual es generalment pudent, e si no la toliets en vindria moltes vegades a vosaltres meteixos abominació. Nostra suhor es algalia, la qual vos metets sus vostres barbes. De vostra fempta no'm cal gens parlar, car vosaltres meteixos vos en tapats lo nars, e vos en vé gran horror e abominació. De la nostra, ço es ambre, lo qual menjats en diverses medecines, e'l metets en botons d'or e d'argent, ab la fí que vostres vestedures hajen bona odor. E no dich pas solament que entre nosaltres, animals, som de pus gran noblea e dignitat que vosaltres, mas encara los arbres, herbes e plantes; e us vull lo tot declarar distinctament.»

L'ase diu a fra Encelm, com los homens son fets al contrari dels arbres

«FRA Encelm, los mellors e pus sabis dels fills d'Adam, ço es assaber los filosophs, dihen que vosaltres sóts arbres celestins, arbres reversejats. Car axí com los arbres terrenals han e tenen llurs soques e rahels en terra, vosaltres tenits vostra soca, ço es assaber lo cap, e les rahels qui son los cabells e la barba, alt vers lo cel, e les branques eixament, qui son los braços, les cuixes e les cames, ab les rametes, ço es assaber los dits de les mans e dels peus; e del mig de les branques surt vostre fruyt, ço es assaber de la natura de la fembra. Vejats donchs, fra Encelm, quina diferencia hi ha dels arbres celestins, qui són los fills

d'Adam, als arbres, plantes e herbes terrenals. Esguardats-vos vosaltres, qui sóts arbres celestins, quan esdevé que per la calor del sol o del foch sóts scalfats, quina suhor ix de vosaltres, e quina olor ha? E sguardats les roses, flors de toronger, flor de murtra, quan són escalfades per la calor del foch en l'alambí, quina suhor ix d'elles e quina olor ha. Och encara, fra Encelm, esguardats quina llecor surt de vosaltres, arbres celestins, e trobarets que no'n surt altra cosa mas sola sutzura de l'aurella e dels uylls. E dels arbres terrenals en surt aquestes llecors, ço es assaber: balsem, oli d'oliva, oli de nous, oli d'ametlles, oli d'anajús e moltes altres llecors, les quals han en elles moltes e diverses proprietats e virtuts, qui valen a moltes e diverses malalties, segons que'ls autors e doctors en Medecina ho escriuen. Les quals, si jo us les volia particularment declarar, ço seria cosa fort llonga. Encare més, fra Encelm, esguardats vosaltres, arbres celestins, quines superfluitats gitats de vosaltres meteixos. Vós sabets ja que no gitats sinó vorm, escopina, orina, sutzura e femta, e totes tals superfluitats qui surten de vosaltres son pudents e molt abominables. Quant es de la olor, e a açò no podets contradir, les superfluitats que giten los arbres terrenals son nobles e precioses gommes, aixi com benjuí, almastech, encens, mirra, oli, rehina, e moltes altres de les quals vos perfumats, a les festes e banquets, per tolre la pudor de vostra suhor. E, per les grans virtuts e proprietats qui han les susdites superfluitats dels arbres terrenals, venen-se a gran preu entre los fills d'Adam, car lo benjuí val sovint tres centes lliures lo quintar,

e l'almastech cent lliures, e així valen les altres pus o menys. E quant es de les superfluitats dessus dites, fra Encelm, jo voldria que'm diguessets quines virtuts ne quines proprietats han, ne a què son bones, a quin preu se venen, e què se'n fa.»

Dels fruyts que produeixen los arbres terrenals

«ENCARE més, fra Encelm, coneixerets los fruyts que'ls arbres terrenals produeixen de llurs cossors, los quals son de gints colors, bones odors, e sobiranes sabors. E ben sovint los fills d'Adam los porten en llurs mans, olorant-los e flayrant per llur delitança, e'ls meten en llurs cofrens entre llurs vestiments ab la fí que ells hajen bona olor, aixi com són are: toronges, llimones, codonys, peres, pomes e altres semblants. E vosaltres, fra Encelm, qui sóts arbres celestins, quin fruyt produhits de vostres cossors? Diguets-me: per què us callats? Jo crech que us callats per la vergonya que havets de nomenar lo fruyt que produhits. No us cal ja haver vergonya, car tot hom sab assats que'l fruyt que produhits e ço qui es engenrat en vostre cors son los vermens e ja vehets quan los premets quin such n'ix, sinó fanch e sanch. Los fruyts dels arbres terrenals quan són premuts, esguardats quin such n'ix. Lo such dels rahims premuts es noble, e semblantment de l'oliva, de les toronges e llimones qui eixament son fruyts dels arbres terrestres així com pebre e altres species, e si jo volia parlar competentment d'açò, ço seria llonga cosa. Och e pus, fra

Encelm, esguardats los arbres terrenals que no solament estant vius han virtut e proprietats, mas encare aprés que són morts e sechs han nobles proprietats e virtuts axí com vehets tots los jorns per clara experiença: com es l'arbre d'acever, lo qual aprés que es mort e sech, hom ven lo quintar espesses vegades a vuit franchs; axí meteix l'arbre de sandal, l'arbre de canyella, e molts altres arbres dels quals jo'm call per faher curt mon parlar. E vosaltres, qui axi com dihets sóts arbres celestins, aprés que sóts morts, quin profit pot hom faher de vostre cors? Ne a què es bo? A què val? Certes a res, mas quan es viu es malastruch e pudent, e quan es mort es encare pijor. E, si no era mès e celat sots terra, faheria tant de corrupció en l'ayre que guastaria lo món.»

L'ase diu lo profit qui's segueix dels arbres terrenals

«Vós porets sus are dir, fra Encelm, que jo no he nomenat sinó los pus nobles arbres qui són per tot lo món, e que gens no he nomenat los arbres de baixa condició. Perquè jo us responch e dich que no hi pot haver al món arbre de tant vil condició com aquell qui no fa flor, fruyt ne ombra, lo qual no es bo sinó a fer foch: sapiats que del foch que fa, se'n segueix molt de profit e utilitat, axí com tolre la corrupció de l'ayre, escalfar aquells qui han gran fret, coure les viandes, fer claretat en l'obscuretat, e donar vida al món, car sens foch null hom no poria viure, e lo

foch meteix no poria viure al món si no eren los dits arbres.»

L'ase declara com entre'ls fills d'Adam no hi ha neguna diferencia de lo un a l'altre

«MAS, fra Encelm: parlats així, vosaltres meteixos, dels pus nobles arbres celestins qui sien al món, així com es lo Papa, los reys, los emperadors e altres princeps e senyors? Ha-hi en ells qualque virtut o proprietat en pus que als simples arbres celestins, ço es assaber los fills d'Adam de simpla e baixa condició? E vós veurets clarament que tots són en un meteix grau quant es per les coses dessus dites. E no hi ha neguna diferencia dels pus nobles als pus vilans, ne en llur vida ni aprés llur mort. Donchs, fra Encelm, per aquesta declaració, vós podets ésser certificat e es palès que nostres animals són de pus gran noblea e dignitat que vosaltres no sóts. E pertant si havets altra rahó per provar lo contrari, hajamla e jo us faré la resposta deguda e tant clara que'n serets content.»

Fra Encelm diu a l'asc

«SENYOR ase, l'altra rahó per la qual es cosa digna e justa que nosaltres siam vostres senyors e vosaltres nostres servidors es: que nos-

altres havem diverses sciencies, specialment la sciencia d'astrologia, per la qual nosaltres sabem moltes coses qui són a venir, e açò es un grau de dignitat divinal. Car ço es una cosa certa e coneguda a tot hom que null hom no sap l'esdevenidor sinó Déu sol; mas nosaltres per la dita sciencia podem saber, e de fet sabem, moltes coses esdevenidores, mas no totes, car saber-les totes no pertany sinó a un sol Déu, e en vosaltres no hi ha res de tot ço, car no sabets sinó'l present, e açò esdevé per aytant com vosaltres sóts besties irracionals, ço és assaber sens enteniment o rahó.»

L'ase respon a fra Encelm

«FRA Encelm, vostre oltracuydament vos fa molt feixugament fallir. Per un poch de sciencia d'astrologia que Déu vos ha donat, havets près tant de sobergaria e d'orgull que null hom no pot viure ab vosaltres, e comparant ço que sabets de la dita sciencia a ço que'n saben nostres animals és vera truferia. E noresmenys per açò no's donen vana gloria així com vós qui, per la profecia que havets feta, per ço com tot allò que havets mès en la dita profecia, o la més part, es sdevengut al món, havets près així gran altivitat que null hom no us pot parlar. Jo us dich en veritat que no solament nostres animals vos sobrepugen en la dita sciencia, mas encara jo, qui só un dels pus malastruchs qui sien al món, me n'entench mills en la dita sciencia que vosaltres no fahets. E vos dich que quan vostra pro-

fecia me vench, no fa pas molt temps, a mans, jo pensí de fer-ne un'altra de ço qui deu sdevenir a les partides d'Aragó, Cathalunya, Toscana, Llombardia, Castella e altres provincies. E vehent en vostra profecia com lo scisma devia passar, e devia ésser ver Papa un de la Colonna, en aquell passatge al començament de la profecia, on vós dehits:

—Abandonada,
Vituperada.
Serà la sposa
Qui blanca rosa
Era nomnada.
E pus privada
De sa corona
La gran colona
Serà Provença
Ab sa potença
Metre en casa.—

jo volguí saber lo fet d'aquest Papa e d'aquest emperador, e dels tres de l'Imperi, e de Turquia, e custuma e Reyalme de Llombardia, e ço qui's sdevendria d'ells.»

L'ase parla

«ENCONTINENT, fra Encelm, que jo sguardí la disposició del cel, e de les planetes com se governen, e de fet, donant juhí segons la disposició del cel, jo fiu una profecia en rims, la qual jo'm scé tota de cor, mas per no donar enuig al molt alt e poderós Princep lo Rey nostre

Senyor qui es ací present, me'n vull callar, car tant meteix no l'entendria sens glosa.»

Encontinent que l'ase hach dit aquestes paraules vet-ací lo Rey, lo qual tot gojós dix:

Lo Rey diu a l'ase

«Bell responent: plau-nos d'ohir la vostra profecia a fi que fra Encelm, vehent vostra sotilitat d'enteniment, acale un poch la bandera de sa gloria, e així, en nom de Déu, pensats de pronunciar-la valentment a nós e a nostres venerables e honorables barons.»

Aprés que l'ase hach ohit aquestes paraules, encontinent ab gran gosadia, parlant fort altament, comença a dir la profecia per ell feta en la manera qui's segueix.

Aquesta es la profecia feta per l'ase parlant de les coses que's deuen seguir en les terres damunt dites.

«En nom de la essencia
Prima intelligença,
Comença la meu eloquença
Un poch scura.

i

Tot ço que la scriptura
Tenia sots figura
De bé e de malura,
Farà la mostra.

ij

La bistia feresta,
Exint de la foresta,
Darà molta tempesta
Al consistori.

iij

La gran virtut divina
Sots la negra cortina,
Darà cruel ruyna
A gent francesa.

iij

Ladonchs serà sotsmesa
La dita gent francesa
Per la real noblesa
D'Anglaterra.

v

Mil cccc. noranta
Regnarà la infanta;
La terra tota quanta
Serà torbada.

vj

Per la gran subjugança
Lexant l'amistança,
Rebellant pendrà lança
Del foch la illa.

vij

La sua gent unida
De nit e jorn guarnida,
Lançarà la partida
De Catalunya.

viij

Ladonchs la gent lombarda
Ab companya pilarda
Darà la sua lança parda
Al gran vicari.

ix

Dins aries lo signe
La planeta maligne,
Farà lo rey indigne
De senyoria.

x

Lo cel me fa proferta
Que sots falsa cuberta
Ladonchs serà deserta
La Ciutat negra.

xj

No fuig si bé demora
Aycella cruel hora
Seràs gitada fora
De senyoria.

xij

Sota un falç guiatge
Qui's darà al missatge,
Serà fet gran damnatge
poch vescompte.

xiij

Lo cel veig que comanda
Que molta sanch s'espanda,
E de cascuna banda
Morrà molt poble.

xiv

Aprés la gran pelea,
Un lop sots pell d'ovella
Farà en la esglesia
Un novell scisma.

xv

La stela no redona
Més semblant de colona,
Veurà molta persona
Sus alt en l'ayre.

xvj

Gitant raigs variables
E molt spaventables,
Los mals inconporables
Vindràn en terra.

xvij

Foch correrà per l'ayre
Mas no durarà gayre;
Ladonchs prenets repayre
Ins les esglesies.

xviij

Les mosques de lur terra
Exint, faràn gran guerra,
Si mon saber no erra,
En la Borgunya.

xix

Veureu ab gran baralla
Steles fer batalla;
Ladonchs la cruel playa
Vendrà en terra.

xx

Veureu fill contra pare
E filla contra mare,
La sor contra son frayre
Fer testimoni.

xxj

La divinal potença
Ha feta providença,
Que'l mal de pestilença
Vesit la terra.

xxij

Aprés del bon Baptista
Sots manera sofista,
Serà nova conquista
En la Turquia.

xxiij

En la dessus dita terra,
Si mon saber no erra,
Durarà la guerra
Quatorze mesos.

xxiiij

L'anamistat antiga
A fer pau se obliga,
E fermada la liga
Faràn l'armada.

xxv

E venint la novella
De la bella puncella,
Ladonchs la bruta vella
Serà desfeta.

xxvj

Lo cel veig ja plora,
Aycella cruel hora,
No fuig si bé demora,
La gran tempesta.

xxvj

La ribalda trixayre
Aprés la mort del frayre,
A despit de sa mayre
Serà novia.

xxviij

E passada la festa,
Per la falça requesta
Serà mal e tempesta
En lo realme.

xxix

Saturnus veig crida
Que sia derenclida
E sia esmarrida
xxvj. mesos.

xxx

Ladonchs la bella nina
Demostrant sa baguina,
Darà falsa canina
Al noble compte.

xxxj

Ans de la primavera,
Aycella gran riera
Farà aprés la ribera
Un poch de dampnatge.

xxxij

E lo cel me demostra
Que en la terra nostra
Sia nova emposta
De longa guerra.

xxxiij

Sots simbell d'oradura
Exirà de clausura
Ab burell vestidura
Aycell gran comte;

xxxiiij

E lo gran conestable
Hi serà favorable;
Del loch menys stimable
Lo traurà defora.

xxxv

L'esposa desmarrida
Serà de joy vestida
Aprés sia unida
La sua companya,

xxxvj

La profecia manda
Que port al cap garlanda,
E de cascuna banda ·
Sia aymada.

xxxvij

Veureu sa fortalesa
En breu tornar flaquesa;
Per la culpa comesa
Serà punida.

xxxviij

Ladonchs alçant bandera
Lo gran duch de Bavera
A la gent de sant Pere
Farà dampnatge.

xxxix

Omplint la buyda bossa
La vostra real mossa
Dins en Seragossa
Pendrà corona.

xl

Lo cel no li ajuda
Saturnus la tremuda
Faent-la estar muda
De senyoria.

xlj

Aprés la cruel 'jornada
Vehent-se derrocada,
Starà amargada
xxiij. mesos.

xlij

Ladonchs en la verdesca
Serà l'horrible tresca
De la gent barbaresca
Al mig de la horta.

xliij

La porta veig uberta,
La terra veig deserta,
Los frayles sens offerta
Qui canten missa.

xliiij

Volarà sense ales
Lo gran princep de Gales
Rompent les portes etales
A gent francesa.

xlv

No pas com a cossari
Ne com a propietari,
Mas com a vicari
Del major bisbe.

xlvj

E cell de Pampalona,
Segons lo cel ordona,
Alçarà sa scona
Contra la França.

xlvij

La nostra Catalunya,
Si d'açò no's lunya,
Cové que lo rey munya
La lur gran bossa.

xlviij

Repicant la campana,
Vostra gent catalana,
Tots armats en la plana
Faran la mostra.

xlix

Veureu ladonchs la poncella
Pintant sa força bella
Per la bona novella
De Anglaterra.

l

Segons lo cel m'ensenya,
Covén que molt strenya
Cella gent de Cerdenya
Gent cathalana.

lj

Seran moltes revoltes,
Aprés peytes e grans coltes
Seran les testes toltes
A dos grans mestres.

lij

Tornarà l'habitatge
Per la guerra salvatge
En los horts com a boscatge
En cella hora.

liij

E la blanqueta rosa
Al bras de la sposa,
Farà guerra e nosa
A la vermella.

liiij

E Genova la gaya
Ferida de greu playa,
Serà feta rondaya
Per tota terra.

lv

Sots bona confiança
Luca pendrà pesança
E farà tal venjança
La flor del lir.

lvj

E l'aguila mesquina
Venint com a gallina
Sots l'ombra leonina
haurà pressura.

lvij

Estarà subjugada
La trista menyspreada;
Son mal haurà durada
Mija setmana.

lviij

Puys realment vestida
De molta gent seguida,
Mantindrà la partida
Del gran imperi

lix

Lo florí de Florença
Mare de la prudença,
Pels seus rebrà offença
En cella hora.

lx

E'l bras de la colona,
De la sglesia corona,
Alçarà sa scona
Lo gran Imperi.

lxj

Segons lo cel comanda,
Ell farà gran demanda
Per haver la garlanda
De Lombardia.

lxij

Venecia la gaya
Per la nova baraya,
Entrarà en batalla
Contra l'imperi.

lxiij

Lo cel dona sentencia
Que'n breu reben offença
Verona e Vicença
Per cell d'Ongria.

lxiiij

Veureu en aquell dia
Segons ma proffecia
Anar la Lombardia
A foch e a flama.

lxv

Segons que lo cel mana,
La vidua Toscana
Segons ley crestiana
Serà novia.

lxvj

Veureu lo gran vicari,
Per omplir son armari,
Que vindrà molt contrari
A les comunes.

lxvij

Veureu fer la gran liga,
No pot fugir si triga,
Contra cell qui s'abriga
De la gran capa.

lxviij

Déu per la sua potença
Pot lavar tal offença
Revocant la sentença
De les planetes.

lxix

La mia proffecia
En escrit mesa sia,
Car covὲ que axí sia
Com ella posa.»

Fi de la profecía

De la festa que feren los animals per la profecia feta per llur orador en l'any milia quatre cents e dehuit

Aprés que la profecia fon finida, fon fet un gran brogit e remor del goig e solaç que donaren tots los animals, dihent: «D'aciavant es vençut fra Encelm, car aquesta profecia es pus vera e pus sotil que no es la seva.» E aprés que foren apausits, l'ase girant-se vers mi, dix les paraules següents:

L'ase parla a fra Encelm

«Fra Encelm: que us sembla de ma profecia? E jo, com aquell qui veent que la dita profecia era molt ben feta e ben ordonada, diguí-li en així:

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, en vostra profecia no hi ha que redir, e es fort sotilment posada e ordonada, parlant fort obscurament axí com es lo costum dels astrolechs, car ells no volen que'ls juhíns de les planetes, los quals posen e ordonen ab gran treball d'eneniment, sien entesos per los llegidors sens alguna fadiga: car la cosa qui per treball es acquirida, es comunament per les gents ben volguda e aymada, pregant-vos molt humilment que jo n'haja una declaració, car, en veritat, jamés jo no hauria pensat que en vós hi hagués haut tant de sciencia e d'enteniment, mas Déu Totpoderós dóna sa gracia a qui li plau.»

L'ase respon a fra Encelm

MOLT volenter, fra Encelm, vos donaré la declaració per vós demanada, e açò aprés la disputació finada. E per tant si havets altra rahó per la qual puscats provar vostra falsa opinió hajats-la a donar mantinent e la resposta vos en serà feta.»

Fra Encelm diu a l'ase

«SENYOR ase, una altra rahó per provar ma opinió ésser vera, ço es assaber que entre nosaltres, fills d'Adam, som de pus gran noblea

e dignitat que no vosaltres és: que Déu Tot-poderós ha volgut prendre carn humanal, mesclant sa alta divinitat ab nostra humanitat, fahent-se home, e gens no ha presa vostra carn ne vostra semblança, mas en llonch temps s'és fet nostre frare, e s'és fet fill d'Adam aixi com nosaltres de part de mare, talment que nostra carn es huy col·locada lla d'alt al cel empirial. E de ço dehia Sent Joan al primer capitol de son Evangeli:—La paraula ha stat feta carn e ha habitat entre nosaltres.—E sobre açò dehia Sant Agustí:—La paraula del Senyor es lo fill del Pare, ço es assaber, Jesus Christ qui es lo fill del Pare eternalment e fill de la mare temporalment.—E aquesta nostra dignitat sobre uja tota altra dignitat e honor, per què ço es santa e justa rahó que nosaltres siam vostres senyors e vosaltres nostres vassalls e sotsmesos. E per açò dehia aquell gran profeta lo Rey Daviu:—Tu has, Senyor, jusmès totes coses sots sos peus, ço es assaber de l'home: ovelles e bous, e les besties dels camps, ço es assaber totes altres besties e animals, los ocells del cel e los peixs de la mar.—Dihent encare més lo dit reyal profeta en son vuitè psalm:—Senyor, tu l'has constituhit un poch menor que'ls angels, tu l'has coronat de gloria e d'honor, e l'has constituhit en sus les obres de tes mans.—Perquè apar evidentment e clara que; per totes aquestes rahons, nosaltres som de pus gran noblea e dignitat que no vosaltres, e que de dret e justa equitat nosaltres som vostres senyors e vosaltres, animals, nostres vassalls, esclaus e sotsmesos.»

L'ase respon a fra Encelm

«Lo proverbi diu, fra Encelm, que del mal que hom ha pahor, d'aquell meteix se mor, e així me'n pren. Car jo us jur en veritat que totes les vegades que vós me dehiets que haviets altra rahó per provar vostra opinió ésser vera, jo'm moria quaix de pahor que no diguessets aquesta rahó que de present havets dita e assenyalada, car jo la sabia bé, sens moltes altres les quals jo scé així bé autentiques e així bé a proposit com qualsevulla d'aquelles que havets dites; mas no us en membre, tant hi ha de temps que no havets vist ne llegit en neguns llibres de la sancta Escriptura tot així com es aquesta autoritat qui es mesa al primer capitol del *Genesi* qui diu que Déus Tot-poderós dix a Adam e Eva:—Creixets e multiplicats e omplits la terra, e jusmetets-la e senyorejats sobre los peixs de la mar, e los ocells del cel, e sus totes les coses qui han ànima e qui's mouen sus a la terra.—E moltes altres, les quals, de pahor de fer ma paraula massa llonga, jo leix de pronunciar. Perquè, mestre molt reverent, no podent ne volent resistir ne contrastar contra la veritat, jo us atorch que'ls fills d'Adam són de pus gran noblesa e dignitat que nosaltres, animals, e que'l Déu Tot-poderós nos ha creats per al vostre servey, e en açò ha fet lo bon Senyor gran honor a vosaltres, e a nosaltres no ha fet tort ne ultratge. Car totes ses obres són dretes: justicia e veritat.»

Aprés que l'ase hach dit aquestes paraules, vet-ací lo Rey dels animals qui diu les paraules següents:

Lo Rey dels animals parla a fra Encelm donant-li guany en la qüestió

«Fra Encelm, abans que haguessem feta vostra coneixença e ohint parlar del vostre saber e subtilitat d'enteniment, nosaltres en crehiem una partida, e l'altra no; mas de present vehem clarament que tot ço que's dehia e divulgava pe'l món de vostra sciencia e sotil enteniment es veritat. Per què, per rahó e vera justicia, vós havets vençut e guanyat la qüestió, e nós e tots los venerables barons de nostra cort atorguem vostra opinió ésser vera, ço es assaber, que entre vosaltres, fills d'Adam, sóts de pus gran noblea e dignitat que nosaltres, animals, e sóts de dret nostres senyors, e nosaltres vostres vassalls. E açò es pura veritat, que mal se pot cobrir lo sol ab lo garbell; pregant-vos e suplicant de tot nostre poder que us placia prehicar, dir e amonestar als fills d'Adam que'ls pobres de nostres animals los sien recomanats: car ells n'hauràn guardó d'aquell qui viu e regna per tots los segles.»

E açò dit se partí del dit hort ab tots los animals. E jo, cavalcant ab gran plaher e consolació per la qüestió que havia guanyat, me'n retorní en ma casa.

DEO GRACIAS.

AMEN.

Aci fineix la Disputació de fra Encelm ab los animals; als quals fra Encelm mostra per vives rahons que'ls fills de nostre pare Adam són de pus gran dignitat e noblea que no són los animals. E fon acabada la Disputació dessus dita per lo dit fra Encelm Turmeda en la Ciutat de Tuniç als XV jorns de setembre de l'any MCCCCXVIII.

ADDENDA

Com a secució i complement del text original de la *profecia* (pàgs. 151-69), preciós ornament que imprimeix una nota esplendent de vivor i d'autenticitat demunt les monotones grisors de la nostra pseudo-restauració de la *Disputa*, creiem oportú d'afegir ací la *declaració de la profecia* que, a petició de fra Encelm (pàg. 170), promet donar-li son *bell responent* l'Ase un cop haurà fi la llur controversia. Una peça tan interessant és sistemàticament omesa pels diferents editors francesos del nostre autor que no devien ignorar-ne l'existencia tota vegada que figura a la fi de l'impressió catalana de 1509 la qual, segons testimonieja Ferran Colom (1), acaba (D[*esinet*]) pels tres mots «segons son posades» que finalitzen així meteix la lliçó del Ms. de Carpentras. Aquesta, única coneguda avui, fou publicada no fa gaire (2) i és gracies a una semblant ventura que podem copiar-la a continuació amb el doble objecte de reparar aquella omissió i de compensar la fatiga del llegidor si haurà pogut, vencent la platitut del nostre treball, arribar a la darrera fulla del present llibret

---

(1) *Registrum*. 3.861.

(2) Jordi Rubió: *Un text català de «La Profecia de l'Ase» de fra Anselm Turmeda*. Erudit article aparegut en 1913 a la revista *Estudis Universitaris Catalans*.

« Aquesta es la declaracio de la profecia feta per lo responent frare Encelm Turmeda en la disputa dels animals.

Sobre la primera qui comença *Tot ço que*. So es a dir que ço [que] los proffetes an posat ab paraules closes, veureu ara palesament venir un fet apres altre.

§ Sobre lo .ii. qui comença *La bistia feresta*, ço es a dir que sera un Cardenal en Italia que per despit de la presonia hon lo hauran (*sic*) tengut lo papa, sobornant alguns cardenals, rebellant se volran fer un altre Papa, mes lur fet no haura perfeccio.

§ Sobre lo .iii. qui comença *La gran*, ço es a dir que'l Rey d'Anglaterra moura mortal guerra al Rey de França.

§ Sobre lo quart qui comença *Ladonchs*, ço es a dir que los anglesos pendran dels francesos moltes terres e en fretura subiugaràn aquelles ab gran victoria que sempre deuen haver.

§ Sobre lo quint qui comença *Mil*, ço es que en lo sobre dit any per defalliment de mascle en ponent sera elegida una real infanta per senyora ab consentiment de la menor part, de que's seguira gran guerra e discordia per tota la terra.

§ Sobre lo .vi. qui comença *Per la*, ço es que la illa del foch, ço es Sicilia, per la gran subiugança que lavors los faran catalans, se rebellaran contra ells e sera un cruel fet per catalans.

§ Sobre lo .vii. qui comença *La sua gent*, ço es a dir que per la mala companyia que catalans los faran, ells rebellant-

se faran general unio contra ells, [e] los gitaran de la senyoria.

§ Sobre lo .VIII. qui comença *Ladonchs*, ço es a dir que la part de Claramunt los quals foren Lombarts, ab companyia pillarda, ço es ab lo poble, daran la salsa parda, ço es mal viatge, al gran vicari, ço es al Visrey qui lavors serà.

§ Sobre lo nove qui comença *Dins*, ço es a dir que quant aquesta rebellio será, la mala planeta de Saturnus sera en la segona casa del signe de Aries e lavors sera fet lo Rey indigne de senyoria, ço es que la perdra.

§ Sobre lo .X. que comença *Lo cel*, ço es a dir que segons la disposicio del cel quant la rebelio sera, lavors sera deserta la Ciutat negra, ço es Catanya, car los catalans se faran forts en ella e los sicilians prenent la destroiran.

§ Sobre lo .XI. qui comença *No t fuig*. Aci diu frare Encelm a la Ciutat de Catania prometent li que cove que la senyoria de catalans qui en ella sera, isqua fora, ço es lo visrey qui en ella sera assitiat, e que la sobre dita ora sia mal a catalans.

§ Sobre lo .XII. qui comença *Sota*, ço es a dir que la donchs los catalans, qui lavors seran en algunes fortaleses, se metran en cor de amansar la ira del menut poble e demanaran un salconduyt per lo vescompte de Rochaberti. E lo poble dar lo hi a, e apres trairan los, e faran dolent lo vescompte de la sua persona.

§ Sobre lo .XIII. qui comença *Lo cel* diu que aquesta mala constillacio [que] lavors sera, demostra clarament que cove que de cascuna banda, ço es de catalans e de sicilians, muyra molta gent.

§ Sobre lo .XIIII. qui comença *Apres*, ço es a dir, que apres la rebellio de Sicilia se levarà un Cardenal sots especia de fer be, mostrant se molt sant e de perfeta vida, e lo seu cor sera de Lop rappat e fara un scisma novell en la iglesia, mas no haura durada.

§ Sobre lo .XV. qui comença *Stela*, ço es a dir que ans d'aquell temps se demostrarà en l'ayre una colona de foch e durarà alguns dies e sera vista de tot hom generalment.

§ Sobre lo .XVI. qui comença *Gitant*, diu frare Encelm que aquesta tal colona gitarà raigs variables e de gran

spaordiment e lavors vindran en terra los mals incorporables (*sic*), axi com fam, guerra e mortaldats.

§ Sobre lo .xvii. qui comença *Lo foch correra*, diu frare Encelm que aquest tal foch no sera sino que la dita colona gitarà raigs molt lonchs e correran con a foch per l'ayre, semblant que veu hom moltes nits algunes cometes que par sien steles que cayguen del cel, e dona fra Encelm de bon consell tal hora estar deins les esglesies.

§ Sobre lo .xviii. qui comença *Les mosques*, ço es a dir, que los bretons exiran de Bretanya e vindran contra lo duch de Borgunya ab molta altra gent que ajustaran e correran-li tota la terra e metran a sacomano.

§ Sobre lo.xix, qui comença *ab gran*, diu frare Encelm que ans que aquest mal vinga sobre Borgunya, veuran les gents moltes nits les steles fer batalles e lavors la cruel playa, ço es la sobre dita guerra, vindra en terra, ço es en Borgunya.

§ Sobre lo .xx. qui comença *Veureu fill*, diu frare Encelm que quant sera lo sobre dit en la Borgunya, molts dels borgunyons se rebellaran contra lur duch, si que lo pare tindra per lo duch, e lo fill sera rebelle ab los bretons, e acusant-se tots jorns, la un fara testimoni contra l'altre.

§ Sobre lo .xxi. qui comença *La divina potença*, diu que deu beneyt tot poderos, per aquesta pocha caritat que sera entre los homens, ha proveit e manat que lo mal de pestilencia vesit la terra, ço es mortaldat un any part altre.

§ Sobre lo .xxii. qui comença *Apres lo bon baptista*, diu frare Encelm que l'emperador conquistarà moltes terres en la Turquia e que hi morran infinits turchs.

§ Sobre lo .xxiii. qui comença *En la dessus* diu frare Encelm que la dessus dita guerra no deu durar sino quatorze mesos.

§ Sobre lo .xxiiii. qui comença *L'anemistat*, ço es a dir que la antiga enamistat que es de catalans e genovesos se levarà de carrera, e sera entre ells bona pau e faran liga ensemps e apres sia fermada la dita liga, faran gran armada contra lurs enemichs perpetuals.

§ Sobre lo .xxv. qui comença *E venint la novella*, diu que la bella puncella, ço es la illa de Corsega, que es vella

d'anys e puncella de senyoria real, la qual cove que vinga tota a ma del rey d'Aragó, e lavors la bruta vella, ço es Genova, vella de hedificis e de riquesa e bruta per la divisio que sera en ells, sera desfeta.

§ Sobre lo .xxvi. qui comença *Lo cel veig que ja*, diu frare Encelm que de tal mal implora vuy lo cel e que si triga, no pot fallir.

§ Sobre lo .xxvii. qui comença *Traició*, ço es a dir que madama de Napols, qui a despit de sos amichs pendra marit, de que li seguirà gran mal, e sera gran destorp en lo realme de Napols.

§ Sobre lo .xxviii. qui comença *E passada la festa*, ço es a dir que apres de les noces, per la requesta desonesta que fara madama a son marit, no volent ell consentir, sera entre ells mala voluntat.

§ Sobre lo .xxix. qui comença *Saturnus veig*, diu fra Encelm que la mala constillacio que sera contra la dita dama si sera, que sera de molts de[re]linquida e durara .xxvi. mesos.

§ Sobre lo .xxx. qui comença *La donchs la vella*, ço es que la dita dama es vella d'anys e nina de seny e que ab maneres de santedat tractarà gran mal a son marit.

§ Sobre lo .xxxi. qui comença *Ans de la primavera*, ço es a dir que la riera de Mallorques cove que una altra vegada vinga gran, mes no fara gran mal.

§ Sobre lo .xxxii. qui comença *E lo cel me demostra*, ço es que segons la disposicio del cel cove que en la terra nostra, ço es en la senyoria de Arago, sia longa guerra, e sera'n ocacio la coronacio de la real infanta que sera en l'any M.CCCC.LXXXX.

§ Sobre lo .xxxiii. qui comença *Sots simbell*, ço es a dir que lo comte d'Urgell se mostrarà foll e vestit de burel e exirà de preso.

§ Sobre lo .xxxiiii. que comença *E lo gran conestable*, ço es a dir, que lo dit comte, ab favor de un gran conestable castella, exira del impugnable loch hon estarà pres.

§ Sobre lo .xxxv. que comença *L'esposa*, ço es a dir, que la esglesia que per lo scisme era desmarrida, sera vestida de joy apres la santa unio.

§ Sobre lo .xxxvi. qui comença *La profecia*, ço es a dir, que apres la santa unio, portarà la esglesia corona de perfeta alegria sobre son cap, e sera amagada per sos fills de cascuna banda de crestians.

§ Sobre lo .xxxvii. que comença *Veureu la fortalesa*, diu que apres alguns anys la fortalesa de la esglesia tornara flaquesa, per ço com lo papa que lavors sera, no estarà be ab alguns princeps de xpistians, e lavar li an la obediencia per algun temps.

§ Sobre lo .xxxviii. qui comença *Ladonchs alçant la*, ço es a dir que apres d'aço lo gran duch de Bavera, ço es lo duch de Borgunya, alçant la sua bandera, fara damnatge a la gent de sant Pere, ço es a capellans.

§ Sobre lo .xxxix. qui comença *Omplint la buyda bossa*, ço es a dir que en lo sobre dit any .m.ccc.lxxxx. (*sic*) en ponent contrestarà la maior part de la gent, no volent senyoria de fembra, e lavors los que seran de la part de la real mossa, dessus dita, omplint la buyda bossa, ço es la del Papa que lavors sera, ell la conservarà en la senyoria.

§ Sobre lo .xxxx. qui comença *Lo cel*, ço es a dir que per ço aquesta tal eleccio sera feta en mala costillacio, no pot durar la sua senyoria, car Saturnus la y guastarà.

§ Sobre lo .xli. qui comença *Apres la cruel*, ço es a dir que apres sera la dita mossa desbosta de la senyoria, los de la sua part la tindran amagada .xiii. dies, e apres dar li an marit ab algunes terres, ab les quals visquen a lur honor.

§ Sobre lo .xlii. qui comença *Ladonchs en la*, ço es a dir que apres sera maridada la dita real mossa, los moros de Saragossa qui eren de la part de la sobre dita mossa. e volent la sua senyoria, faran grans bandols ab los altres moros qui no la volran, e encontrant se al mig de la orta, faranse la perussa los uns als altres.

§ Sobre lo .xliii. qui comença *La porta veig huberta*, ço es a dir que la dita Seragossa en aquell any sera en tan gran destorp, que no's curaran d'anar a les esglesies e per les grans gents que se'n hixiran, sera la terra deserta.

§ Sobre lo .xliiii. qui comença *volarà*, ço es a dir, que per ço com lo Papa no estarà be ab alguns princeps de

xpistians e mes que mes ab lo rey de França, lo princep de Gales fara lo gran damnatge al francesos.

§ Sobre lo .XLV. qui comença *No pas*, ço es a dir, que lo major bisbe, ço es lo papa, lo fara son vicari per fer la dita guerra al rey de França.

§ Sobre lo .XLVI. qui comença *E cel de*, ço es a dir, que lo rey de Navarra, venint en ajuda del papa, fara gran guerra contra francesos.

§ Sobre lo .XLVII. qui comença *La nostra Catalunya*, ço es a dir, que si en aquell temps los grans e gentils homens de Catalunya no s'alunyaràn de aquesta tal guerra, ans iran en Navarra per provarlurs corssos, e lo rey que sera tot en favor del papa, lo[s] levarà tot quant hauran al mon.

§ Sobre lo .XLVIII. qui comença *Repicant*, ço es a dir que lavors los gentils homens catalans faran la mostra, mas lo Rey los vedarà l'anada e sera tan abrivada que qui contrapassarà lo manament del rey, sera la sua [mà] munyada.

§ Sobre lo .XLVIIII. qui comença *Veureu ladonchs*, ço es a dir que la real Infanta haura gran goig e alegria, car vindra li nova que lo rey d'Anglaterra li vol trametre molta gent en son servici e favor.

§ Sobre lo .L. qui comença *Segons lo cel m'ensenya*, ço es que per lo novell Rey d'Aragó, sera la gent de Cerdenya molt streta e finalment tota subjugada a catalans.

§ Sobre lo .LI. qui comença *Seran moltes revoltes*, ço es que apres la conquesta de Cerdenya seran moltes revoltes a ma del rey d'Arago en la sua terra e fora la terra, e lavors seran toltes les testes a dos grans mestres, e sera la un frances e l'altre ytalia.

§ Sobre lo .LII. qui comença, *Tornara l'abitatge*, diu frare Encelm que per la salvatge guerra qui sera en lo realme de Napols, los orts e vinyes e habitacions de fora seran guastats e desfets, e tornaran con a boscatges.

§ Sobre lo .LIII. qui comença *E la blanca rosa*, diu fra Encelm que per la salvatge guerra que's fara ab ajuda de la sposa, ço es de la sglesia, la rosa blanca fara gran nosa als de la partida de la rosa vermella.

§ Sobre lo .LIIII. qui comença *E Genova*, ço es que per los grans mals e affanys que passara Genova, sera feta ron-

daya, ço es per totes parts del mon se'n parlarà del seu mal e affany.

§ Sobre lo .LV. que comença *Sots bona confiança*, ço es a dir que la Ciutat de Lucha pendra pesança per la flor del liri, ço es lo comu de Florença, apres que hauran feta pau; alguns anys apres de la dita pau, sera la dita guerra.

§ Sobre lo .LVI. qui comença *E l'aguila mesquina*, diu frare Encelm que [l']aguila mesquina, ço es la ciutat de Pissa, haura pressura sots l'ombra leonina, ço es sots lo comu de Florença e lavors per tal subjugança o pressura, vindra com a gallina mullada e sens esforç.

§ Sobre lo .LVII. que diu *Sera subjugada*, diu que aquesta tal pressura e subjugacio sota florentins, deu durar mija setmana de Daniel, feu ne lo conte.

§ Sobre lo .LVIII. que comença, *puys realment*, diu que passada aquesta mija setmana, exira de subjugacio de florentins e molta gent la seguirà, e ella realment vestida mantindra la partida del imperi.

§ Sobre lo .LIX. qui comença *Lo flori*, diu frare Encelm que apres que Pisa sia exida de subjugacio de florentins, sera un gran tabustol entre los dits florentins, dich entre ells, e ab tractes de algun d'ells molta gent stranya entrant en lo comtat de Florença, faran gran dampnatge en aquell.

§ Sobre lo .LX. qui comença *Al bras de la colomna*, diu frare Encelm que lavors l'emperador alçara la scona, ço es la sua bandera, e que ab gran poder de gent vindra en Italia al bras del papa, qui es de la colona e corona de la esglesia, e aço per fer se senyor de la Italia.

§ Sobre lo .LXI. que comença *Segons lo cel*, diu fra Encelm que tot aço fara l'emperador per haver la Lombardia sota sa senyoria.

§ Sobre lo .LXII. qui comença *Venesia la gaya*, ço es a dir, que venint l'emperador de la nova eleccio del papa, fara alguna demanda desonesta als venecians, e contrestant ells a la dita demanda, sera una gran guerra entre ells.

§ Sobre lo .LXIII. qui comença *Lo cel dona sentencia*, ço es que lo cel demostra e les planetes, que cove que les ciutats de Verona e Vicensa reben offença per la venguda del emperador en Italia.

§ Sobre lo .LXIIII. que comença *Veurets en cell*, diu frare Encelm que aquell dia per la gran guerra, tota la Lombardia hirà a foch e flama, car la ira del emperador sera molt furiosa, no havent pietat ni misericordia.

§ Sobre lo .LXV. que comença *Segons que lo cel manda*, diu frare Encelm que apres del dit fet de Lombardia, la Toscana qui tant de temps es estada viuda, ço es de senyoria, regint se comuna, cove que lavors sia novia prenent marit, ço es que haura un novell senyor que la regira.

§ Sobre lo .LXVI. que comença *Veureu lo gran vicari*, ço es a dir que'l papa demanarà certa cantitat de moneda a les comunes e ells negant tal demanda, e no volent li res donar, ell los vindra molt contrari e ab ajuda del emperador se venjarà d'ells.

§ Sobre lo .LXVII. que comença *Veureu fer la gran liga*, ço es que apresde açoles comunes faran una gran liga contra lo papa e contra l'emperador e sera gran mal en Italia per cascuna partida.

§ Sobre lo .LXVIII. que comença *Deu per la sua potença*, diu frare Encelm que aço dessus dit segons la sua sentencia cove que axi sia, mes que deu beneyt tot poderos es sobre totes coses, qui les ha creades, el sol pot revocar aço que no sia.

§ Sobre lo .LXVIIII. qui comença *La mia proffecia*, diu frare Encelm que axi com ha dit dessus, si deu beneyt no revoca les sentencies e judicis de les planetes, cove aquelles coses sobre scrites se seguesquen, segons son posades.»

«COBLES DE PROFECIES DE FRA ENCELM

§ O Babilonia, tu Barcelona,
En tu florint l'arbre de la superbia
Sera son fruyt la jornada cella
Si penedint deu beneyt no't perdona.
§ Mostrar t'a deu alguns orribles signes;
Semblant fara a les tres veines

Del teu comtat, per mal e per roynes
Los confondra, e d'aço son dignes.
§ Deu poderos tot penedir spera,
Penedint te, d'ell auras indulgencia,
Si que fas ta alta eminensa
Si trametra com Sodoma la fera.
§ Ton mal vendra de març o de satembre
A mija nit, tu estant adormida.
Per lamps e trons seras spaordida,
Vulles-te donques per penitencia rembre.

Fi de una proffecia.

